

Petri Honkonen

SANTERI ALKION YHTEISKUNNALLISET KIRJOITUKSET JA NÄKEMYS  
POLIITTISESTA KESKUSTALAISUUDESTA

Pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2014

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Suomen historia



# JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Petri Erkki Olavi Honkonen	
Työn nimi – Title Santeri Alkion yhteiskunnalliset kirjoitukset ja näkemys poliittisesta keskustalaisuudesta	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu –tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 80
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan Santeri Alkion (1862–1930) näkemystä poliittisesta keskustalaisuudesta. Tutkimustehtävänä on selvittää oliko maalaisliitto keskustapuolue vai eturyhmäpuolue sen varhaisvaiheessa. Maalaisliitto kasvoi tutkimusajanjaksolla pienestä puolueesta keskiuureksi ja suureksi puolueeksi. Sen painoarvo kasvoi. Puolue teki yhteistyötä oikeistopuolueiden ja sosialistien kanssa. Puolueen keskeinen ideologi Santeri Alkio kirjoitti puolueen kannalta useita keskeisesti puolueen linjaa määrittäviä teoksia ja ne toimivat tämän tutkimuksen lähdeaineistona. Santeri Alkio oli taustaltaan kauppias ja kansankirjailija, joka siirtyi politiikkaan. Hän nousi maalaisliiton keskeisimmäksi ideologiksi ja mielipidevaikuttajaksi. Hän säilytti arvostetun asemansa aina kuolemaansa saakka.</p> <p>Aineiston pohjalta piirtyi kuva voimakkaasti tuottaja-agrarismia vastustavasta, omavaraista maaseutuyhteiskuntaa ihannoivasta poliittisesta suuntauksesta. Tässä ideologiassa, jota Alkio kuvasi termillä talonpoikaisuus, maatalouselinkeino, henkinen sivistys ja taloudellinen toiminta rakentuivat pienviljelyksen ympärille. Keskeistä oli myös pienviljelyksen edistysellisyys ja kehittäminen aiempiin vuosikymmeniin verrattuna. Alkio rakensi vastakainasettelua oikeistolaiseksi näkemäänsä suurmaanviljelykseen ja tukkiyhtiöiden maakeinotteluun. Hän vastusti myös sosialisointia, maatalouden pakkosääntelyä ja suurviljelyksen ihannoitua, joihin vasemmistolaiset hänen mielestään syyllistyivät. Alkion luomien poliittisten asetelmien kautta hänen näkemyksissään maalaisliitto ja talonpoikaisuus olivat aina oikeiston ja vasemmiston puristuksissa. Tämä toistui etenkin hallitusmuototaistelussa, jossa maalaisliitto Alkion johdolla tuki vahvasti tasavaltaista hallitusmuotoa ja perustuslakia.</p> <p>Alkio näki maalaisliiton vuosisatoja vanhan talonpoikaisuuden poliittisena ruumiillistumana. Maalaisliiton syntyminen yhteiskunnalliseksi uudistajaksi oli historiallinen välttämättömyys. Alkio käytti termiä keskusta usein ja antoi ymmärtää maalaisliiton olevan keskustalainen vaihtoehto. Alkio käytti termiä talonpoikaisuus kuvaamaan vaihtoehtoa poliittiselle oikeistolle ja vasemmistolle. Talonpoikaisuus oli maanviljelijän ammatissa toimimista laajempi sana. Se käsitti samalla myös arvot, ihanteet, talousjärjestelmän ja erityisesti termin maahenki. Maahenki tarkoitti maaukon ohella moraalifilosofista elämänkatsomusta, jossa maanviljelystyö ja kansanvaltainen edistysusko yhdistyivät. Verrattuna aikaisempaan tutkimukseen Alkion kuva keskustalaisuudesta selkeni. Hän piti maalaisliittoa keskustalaisena puolueena, joka tosin tuotiin esille käyttäen käsitettä talonpoikaisuus. Keskusta tarkoitti myös maalaisliiton ja edistyspuolueen yhteistyötä. Keskustalaisuus tiivistyi etenkin tasavaltalaisuuden ja talouden ympärille, jossa maanviljelyselinkeino oli yhteiskunnallisesti kaikista suotuisin.</p>	
Asiasanat – Keywords alkiolaisuus, ideologiat, puolueet, keskustapuolueet, valtiopäivät, eduskuntaryhmät, politiikka, tasavaltalaisuus, maatalousyhteiskunta, maaseutuväestö, talonpojat, herätysliikkeet, maaseutu	
Säilytyspaikka – Depository JYX-tietokanta, Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	



# SISÄLLYS

<b>1 JOHDANTO</b>	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohta ja tavoitteet	1
1.2 Tutkimuskysymykset	3
1.3 Tutkimuksen aineisto ja lähteet	5
1.3.1 Aiempi tutkimus	5
1.3.2 Alkuperäislähteet	7
1.4 Tutkimusmenetelmät	8
<b>2 SANTERI ALKIO JA MAALAI SLIITTO</b>	12
2.1 Maalaisliiton alkuvaiheet	12
2.2 Santeri Alkio – maakauppias, kansansivistäjä ja poliitikko	16
<b>3 SANTERI ALKION YHTEISKUNNALLISET KIRJOITUKSET JA NÄKEMYS POLIITTISESTA KESKUSTALAI SUUDESTA</b>	21
3.1 Keskustalaisuus maahengen ympärillä	21
3.2 Tasavaltaa ja maalaisliittolaista teoriaa rakentamassa	37
3.2.1 Talonpoikainen ideologia	37
3.2.2 Talonpoikainen tasavalta	45
3.3 Keskustalainen yhteiskuntarauha	62
<b>4 PÄÄTÄNTÖ</b>	69
<b>LÄHTEET</b>	



## 1 JOHDANTO

### 1.1 Tutkimuksen lähtökohta ja tavoitteet

Pitkäaikainen maalaisliittolainen valtiopäivämies Kyösti Kallio ehdotti maalaisliiton vuoden 1914 puoluekokouksen puolueohjelmakeskustelussa puolueen tarkoitukseksi ” – muodostua valtiolliseksi keskustapuolueeksi porvarillisen oikeiston ja sosialistisen vasemmiston välillä”<sup>1</sup>. Poliittisen kentän kaksinapaisuus oli Kalliolle ja maalaisliitolle selvä asia, josta haluttiin hyötyä ja löytää poliittinen elintila. Ehdotusta ei puolueohjelmaan hyväksytty mutta se oli ilmeisesti ensimmäinen säilynyt julkinen ilmaus maalaisliiton roolista keskustapuolueena, talonpoikaisen luokkapuolueen sijaan. Myöhemmin sisällissodan jälkeen maalaisliiton keskeinen aatteellinen vaikuttaja Santeri Alkio (1862–1930) ja useat muut maalaisliittolaiset valtiopäivämiehet käyttivät jo eduskuntapuheissakin ja yksityisissä kirjoituksissa tiheään käsitettä poliittinen keskusta<sup>2</sup>.

Mitä oli poliittinen keskusta tai poliittinen keskustalaisuus vuosina 1906–1922? Tätä kysymystä ei ole aiemmassa tutkimuksessa juurikaan tutkittu, vaikka aatteellinen keskustelu oli yleistä puolueen alkutaipaleella. Maalaisliiton sisäisissä aineistoissa perustamisen jälkeen keskusta-diskurssi on yleinen, tarkoittaen juuri puoluekentän keskellä olevien puolueiden yhteistyötä. Näissä keskusteluissa viitattiin nimenomaan nuorsuomalaisen puolueen ja myöhemmin edistyspuolueen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Aatteellinen keskustelu ei lopulta johtanut mihinkään.

Kuinka tavallista myöhemmin poliittiseen keskustaan profiloituneen puolueen varhaisvaiheissa tällainen määrittely oli? Maalaisliittoa on pidetty maataviljelevän väestönosan etujenajajana ja äänitorvena, joka muutti nimensä myöhemmin keskustapuolueeksi. Tästä syystä on erittäin mielenkiintoista, että tällaisia äänenpainoja ja käsitteitä esitettiin vuosikymmeniä aikaisemmin, jo silloin kun itse puolue toimijana vasta etsi aatteellisia ja valtiollisia muotojaan.

---

<sup>1</sup> Hakalehto 1986, 241.

<sup>2</sup> Mylly 1989, 118.

Maalaisliiton syntyä ja alkuvaiheita on tarkasteltu 1960–1970 –luvuilla populismin tutkimuksen aallon myötä protestinäkökulmasta. Eittämättä maalaispopulistinen, virkamiesvastainen henki maalaisliitossa vallitsi. Kuitenkin pelkkä protestiliikeluonne yksipuolistaa kuvaa maalaisliiton taustoista. Juhani Myllyn mukaan se on helppo tie maalaisliiton synnyn selittämiseksi.<sup>3</sup>

Maalaisliitto on kansankielessä ja mielessä ajateltu maalaisväestön ja etenkin maanviljelijäväestön luokkapuolueeksi. Seppo Kääriäisen luokittelun mukaan keskustalaisuus (maalaisliittolaisuus) voitiin luokitella neljään eri fraktioon. Ensimmäinen fraktio, alkioalaisuus, nimensä mukaisesti kuvastaa yhteiskuntaradikaalia sivistyshenkistä kansanvaalistussuuntausta, jossa maaseutuyhteisö ja maanviljelys siveellisimpänä elämäntapana ovat yhteiskunnallisia tavoitteita. Toinen suuntaus, kalliolaisuus, on saanut nimensä Kyösti Kallion mukaan. Kalliolaisuus edustaa pragmaattista suuntausta, jossa ehkä jopa vailla sen suurempia ideologisia päämääriä toimitaan politiikassa. Kalliolaisuuden on katsottu tarkoittavan esimerkiksi tavallisten ihmisten pienimpienkin asioiden hoitoa valtiopäivillä ja kunnissa.<sup>4</sup>

Kolmas suuntaus, sunilaisuus, edustaa puhdasta tuottaja-agrarismia, jossa maatalousväestön edunvalvonta ja maatalouspolitiikka ovat suurimpia poliittisen työn tavoitteita. Poliitiikka on tällöin nimenomaan edunvalvontaa. Entinen pääministeri ja maatalousministeri Väinö Sunila on antanut suuntaukselle nimensä. Neljäs suuntaus, pykäläläisyys, on saanut nimensä karjalaisen kansanedustajan, K. K. Pykälän mukaan. Hän edusti heravihamielistä, oppositiohenkistä populistista suuntausta maalaisliiton alkuvuosien eduskuntaryhmässä. Hänen edustamansa fraktio vastusti aika-ajoin kansakoululaitosta, kansansivistystä ja muita herrojen metkuja, joilla tavallista kansaa rasitetaan.<sup>5</sup> Myöhemmin pykäläläisen suuntauksen on katsottu eronneen maalaisliitosta pientalonpoikain puolueen syntyessä 1950-luvulla.

Jo 1950-luvulla puolueesta on voitu tehdä edellä kuvattu vähemmän tieteellinen, kansanomainen tyypittely, joka on vuosikymmeniä elänyt puolueen piirissä. Joka tapauksessa maalaisliiton keskeisin suunnannäyttävä ja alkuvaiheen ideologi oli kirjailija ja

---

<sup>3</sup> Mylly 1975, 85–86.

<sup>4</sup> Kääriäinen 2002, 52; Hokkanen 1986, 44–54.

<sup>5</sup> Kääriäinen 2002, 52; Hokkanen 1986, 44–54.



kansanedustaja Santeri Alkio<sup>6</sup>. Alkio oli taustaltaan eteläpohjalainen maakauppias, joka ryhtyi kirjailijaksi. Ajautuminen ensin maakauppiaiden edusmiehenä olemisen kautta osuustoimintaliikkeeseen ja nuorisoseurojen keskeiseksi voimahahmoksi johti myöhemmin poliittiselle uralle. Alkion poliittista ja filosofista maailmankuvaa ei käytännössä voi käsittää erillisinä, vaan ne ovat kietoutuneet tiiviiksi kokonaisuudeksi yhteiskunnallisiksi kasvatusihanteiksi.<sup>7</sup>

Tunnistan lähtökohtani tämän tutkimusaiheen valinnassa. Valintaan vaikutti kiinteä toimintani maalaisliiton seuraajan, Suomen keskusta r.p:n puolueorganisaatiossa. Lukija tarkastelee tätä tutkimusta myös sen kirjoittajan persoonan näkökulmasta. Lähtökohتانani on objektiivisuus. Tavoitteeni on antaa toimintani ja ajatteluni keskusta-aatteen parissa vaikuttaa mahdollisimman vähän tutkimuksen lopputulokseen, historiatieteelliset menetelmät ja taidot edellä.<sup>8</sup>

## 1.2 Tutkimuskysymykset

Tavoitteenani tutkielmassa on selvittää, mikä oli Santeri Alkion näkemys poliittisesta keskustasta ja miten tämä ilmeni. Tätä kysymystä tutkin Santeri Alkion yhteiskunnallisten kirjoitusten pohjalta. Peilaan kysymystä myös Santeri Alkion toimintaan eduskunnassa.

Poliittisesti maalaisliitto sijaitsi vedenjakajalla. Puolueen ohjelmiin oli koottu osia porvarillisten puolueiden ohjelmista, ja yhteisiä tavoitteita oli myös sosialistien kanssa.<sup>9</sup> Puolueen sisällä esiintyi useita jakolinjoja, myös suhtautumisessa muihin poliittisiin ryhmittymiin. Lähdekriittisesti on ongelmallista lähestyä tutkimusaihetta tietyn käsitteen kautta. Useimmilla 1910-luvun ideologisilla käsitteillä oli erilainen merkityssisältö kuin nykyaikana.

Maalaisliiton luonne maalaisväestön eturyhmäpuolueena oli hallitseva osa ohjelmallista kehystä. Keskeisen osan Santeri Alkion ajattelussa muodosti talousajattelu, joka pyrki luomaan omaleimaista vaihtoehtoa vasemmistolle ja oikeistolle. Ajattelussa talous, pää-

<sup>6</sup>Santeri Alkio oli alun perin nimeltään Aleksander Filander, kunnes suomensi nimensä.

<sup>7</sup>Hämäläinen (toim.) 1977, 6.

<sup>8</sup>Kalela 2002, 78.

<sup>9</sup>Alanen 1976, 413–416.

töksentekojärjestelmä, moraal- ja siveellisyyskysymykset, uskonto, kansansivistys, yksityiselämä ja maanviljely kietoutuivat yhteiskunnalliseksi ja radikaaliksi ohjelmaksi ja maailmankatsomukseksi.

Kari Hokkasen mukaan ”Kallion maalaisliitto oli keskustapuolue” eikä rajanveto oikealle ja vasemmalle tuottanut vaikeuksia<sup>10</sup>. Puolueen varhaisvaiheessa rajanvetoa oikeiston ja vasemmiston aatteisiin käytiin eri tavoilla. Parhaiten tässä ovat jälkensä jättäneet Santeri Alkion ajattelu ja kirjoitukset.

Ajallisesti rajaan tutkimukseni aineiston käsittävälle aikavälille vuosiin 1907–1922. Tutkimuksen kannalta keskeisimmät lähde-tekstet on julkaistu tällä aikavälillä, jolloin Alkion poliittinen toiminta oli aktiivisimmillaan. Sisällissodasta vuoteen 1921 käyty hallitusmuoto- ja valtiosääntötaistelu oli maalaisliiton kannalta keskeinen. Alkion asema tässä taistelussa oli merkittävä, maalaisliiton ollessa välillä häviöllä omien tavoitteidensa suhteen. Alkio oli valtiosääntökomitean ja perustuslakivaliokunnan jäsen. Maalaisliitto sai suurimmat tavoitteensa Suomen perustuslakiin hallitusmuotoa myöten lävitse. Tarkasteltavalla ajanjaksolla Alkio oli pois valtiopäivätyöstä 1908–1910 ja 1913–1917. Hän kuitenkin jatkoi kirjoittamista *Ilkkaan* ja piti päiväkirjaa. Huomionarvoista on, että suuri osa Alkion aatteellisista julkaisuista ja monia kaunokirjallisia teoksia ilmestyi nimennomaan jaksolla, jonka hän oli sivussa eduskunnasta, sekä parlamentaarisen uran lopussa<sup>11</sup>.

Santeri Alkion tuotannossa on kyse yhden poliittisen toimijan ajattelusta. On kuitenkin selvää, että vaikka Alkio ei toiminut puolueen muodollisena johtajana, oli hän selvä auktoriteetti, joka herätti kunnioitusta myös muissa poliittisissa ryhmissä<sup>12</sup>. Historiantutkimuksessa Alkio on nostettu maalaisliiton keskeisimmäksi ideologiksi ja aatteelliseksi isäksi, minkä suhteen hänen asemansa on merkittävä. Myöhempi puolue-toiminta on tosin pyrkinyt korottamaan hänet lähes profeettalliseen asemaan, mikä on heijastunut tutkimukseen.<sup>13</sup>

---

<sup>10</sup> Hokkanen 1986, 187.

<sup>11</sup> Ellilä 1936, 11–12.

<sup>12</sup> Alanen 1978, 411.

<sup>13</sup> Hokkanen 2012, 24–25.

Ennen ja jälkeen sisällissodan maalaisliiton asema sovinnon rakentajana oli vallitsevan historiakäsityksen mukaan merkittävä. Maalaisliiton asema maltillisena (kuitenkin yhteiskuntapoliittisissa kysymyksissä radikaalina) poliittisena sovinnon rakentajana on osa rajankäyntiä vasemmistoon ja oikeistoon. Juhani Myllyn näkemysten mukaan maalaisliitto oli jo sisällissodan jälkeen hyvin selkeästi asemoitunut poliittiseen keskustaan. Hän käyttää termiä ”keskustalainen integraatio-ideologia” sisällissodan jälkeisestä eheytyksestä.<sup>14</sup>

Miten voidaan tieteellisesti perustella yhden henkilön ajattelun edustavan kokonaisen poliittisen liikkeen ja puolueen mielipidettä? Puolueen virallisen kannan määrittävät usein puolueen hallintoelimet. Ne eivät kuitenkaan kokoontuneet kovin usein, joten puolueen äänenä toimivat usein sen näkyvimmat yksittäiset persoonat ja johtohenkilöt<sup>15</sup>. Näitä Santeri Alkio eittämättä edusti. Kun tutkimus keskittyy vastaamaan tutkimuskysymykseen pitkälti yksittäisen henkilön ajattelun kautta, on otettava huomioon erityisesti henkilön toimintaympäristö. Santeri Alkiolla se oli verrattain monipuolinen, eri yhteiskuntaelämän osa-alueita käsittävä.

Lähdekriittisesti on haastavaa käsittää kokonaisen puolueen linjaksi yhden poliittisen toimijan kirjoitukset. On todettava, että maalaisliitto oli alkuvaiheessaan varsin löyhä puolue, jota yhdisti maalaisväestön etujen ajaminen. Puolue oli ryhmittynyt ajalleen tyypillisesti pää-äänenkannattajien ympärille. Niistä keskeisin oli *Ilkka*, jonka päätoimittajana ja linjanmäärittäjänä Alkio oli. Hän oli myös maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtajana ja keskushallituksessa ja siten hän pystyi hyvin vaikuttamaan puolueen ylimmän hallinnon linjauksiin.

### **1.3 Tutkimuksen aineisto ja lähteet**

#### **1.3.1 Aiempi tutkimus**

Maalaisliitto-keskustan historiaa on käsitelty erityyppisissä tutkimuksissa paljon. Sen sijaan laajemmin keskustayhteistyötä maalaisliiton ja nuorsuomalaisen puolueen yhteistyönä ei ole tarkasteltu. Poliittisen historian tutkijoita on kiinnostanut maalaisliiton jär-

---

<sup>14</sup> Mylly 1989, 118–119.

<sup>15</sup> Soikkanen 1986, 54–55.

jestöllinen ja ohjelmallinen kehitys. Laaja yleisesitys aiheesta, maalaisliitto-keskustan historian osat 1-5, selvittää perusteellisesti puolueen järjestöllisen ja puoluekehityksen pääpiirteet. Oman tutkimukseni kannalta olennaisin on sarjan ensimmäinen osa Ilkka Hakalehdon kirjoittama *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 1: Maalaisliitto autonomian aikana* (1986) sekä toinen osa Juhani Myllyn *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2: Maalaisliitto 1918–1939* (1989).

Vanhempaa, osin sirpaleista tutkimusta maalaisliiton historiasta on runsaasti. Useat pro gradu –tutkielmat ja väitöskirjat ovat sivunneet etenkin maalaisliiton ja keskustan myöhempää historiaa. Juhani Myllyn väitös *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka: Suomen ulkopoliittikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan. 1, Aktiivisesta heimopoliitikasta passiiviseen isolaatioon 1918-1933* oli aloitus Myllyn aktiiviselle maalaisliittoon liittyvälle tutkimukselle. Myllyn *Agraaripuolueiden Eurooppa ja maalaisliitto maailmansotien välisenä kautena* (1979) käsittelee agraaripuolueita eurooppalaisessa kontekstissa ja on aatehistorialliselta kannalta tässä tutkimuksessa olennainen. Uskontopoliittista linjaa valottaa herätysliikkeisiin perehtyneen Jouko Talosen *Maalaisliiton uskontopoliittinen linja vuosina 1906–1944* (1982).

Alkioon ja hänen tuotantoonsa kohdistuva henkilö- ja aatehistoriallinen tutkimus ovat oman tutkimustehtäväni kannalta keskeisiä. Alkion yhteiskunnalliseen ajatteluun luotuja katsauksia on eri vuosikymmeniltä. Pellervo-seuran julkaisema Matti E. Mäen *Santeri Alkio: hänen johtavat aatteensa ja toimintansa niiden toteuttajana* (1948) on esimerkki opintomateriaaliksi tehdystä ”alkiolaisuuden” esittelystä. Vanhin tieteellisellä otteella tehty on Paavo Tuomarin *Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet* (1954). Aulis J. Alasen *Santeri Alkio* (1976) on laajin Alkiosta tehty henkilöhistoriallinen teos. Se lienee myös ainut, jossa tekijällä on ollut Alkion laajat henkilökohtaiset päiväkirjat käytössään. Pekka Hämäläinen on toimittanut katsauksen *Uusi aika: Santeri Alkio poliitikkona* (1977). Jukka-Pekka Takalan *Santeri Alkion yhteiskunnallinen ajattelu* (1980) ja Arja Sahlbergin *Koivu sekä tähti: ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessa toiminnassa* (1995) ovat laajimpia tieteellisiä katsauksia Alkion yhteiskuntafilosofiaan. Uusin Alkion ajattelua luotaava teos on Seppo Niemelän suurelle yleisölle suuntaama *Ajankohtainen Alkio* (2012), jossa Niemelä luotaa Alkion yhteiskunnallista ajattelua Snellmanin kautta Herderiin.

Alkion ajattelua tutkivia opinnäytteitä on tehty useissa yliopistoissa. Viimeisimpiä lie-  
nevät Mikael Palolan *Santeri Alkio Suomen Keskustan aatteellisena fundamenttina: tut-  
kielma Santeri Alkion aseman rakentumisesta maalaisliitto-keskustapuolueessa* (1999)  
ja Maarit Leskelän *Maahengestä julkiseen ilmapäiriin: alkiolaiset piirteet kommunitaris-  
tisessa individualismin kritiikissä* (1998). Hieman vanhempia opinnäytteitä ovat Heli  
Niemistön *Santeri Alkion valtakirjapolitiikka: tavoitteena Suomen itsenäisyys* (1993),  
Matti Laivamaan *Santeri Alkion keskusta-aate* (1988), Jouko Talosen *Santeri Alkion  
suhde sosialismiin aatteena vuosina 1906–1922: aatehistoriallinen tutkimus* (1985) se-  
kä Kaisu Hirvilammen *Agrarförbundets uppkomst och utveckling under åren 1906–  
1912 med särskilt beaktande av Santeri Alkios insats* (1975). Arja Mäkelän lisensiaatin-  
tutkielma *Santeri Alkion kasvatuskäsitys ja kansainvälinen politiikka: rauhanmalli San-  
teri Alkion ajatuksista* (1974) on laajempi tutkimus Alkion kasvatuskäsityksistä, joita on  
julkaistu muutama kasvatustieteen näkökulmasta.

### 1.3.2 Alkuperäislähteet

Tutkimuksen alkuperäislähteinä on yksitoista Santeri Alkion itse kirjoittamaa tai toimit-  
tamaa teosta. Teokset sisältävät yhteiskunnallisia kirjoituksia. Kokoomateokset *Ma-  
alaispolitiikka I ja II*, sekä *Yhteiskunnallista ja valtiollista* on koottu *Pyrkijän* sekä *Ilkka*  
–lehden pääkirjoituksista. Alkio toimi *Ilkan* perustamisesta lähtien sen päätoimittajana  
kuolemaansa saakka.<sup>16</sup>

Alkion keskeisimmät aatteelliset ja poliittiset julkaisut ovat *Kirjoitelmia maalaisliitto  
kysymyksestä* (1907), *Kun Suomesta maahenki katosi* (1908), *Maalaisliitto, suuntaviivo-  
ja* (1916), *Maalaisliittolaista talous- ja yhteiskuntaoppia* (1917), *Maalaispolitiikka I &  
II* (1919), *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta* (1919), *Yhteiskunnallista ja valtiollista*  
(1919), *Ihminen ja Kansalainen* (1919), *Maalaisliitto ja hallitusmuotokysymys* (1920) ja  
*Talonpoika ja Suomen vapaus* (1922). Nämä ovat tämän tutkimuksen alkuperäislähteitä.

Santeri Alkion päiväkirjat julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2012 professori Kari  
Hokkasen toimittamina. Samoin Santeri Alkion tekstejä on myöhemmin toimitettu  
useiksi kokoelmiksi, kuten Sylvi Kananojan kokoama *Santeri Alkio on sanonut* (1962),

---

<sup>16</sup> Alanen 1976, 330–332.

Kyösti Pulliaisen ja Viljo Laitisen toimittama kokoelma *Santeri Alkio: Maalaispolitiikka* (1975) sekä Juha Kuisman ja Seppo Niemelän *Santeri Alkio, Ituja* (1983). Tässä tutkimuksessa Alkion päiväkirjoja tai sitaattikokoelmia ei käytetä alkuperäislähteinä tutkimuksen rajauksen vuoksi. Ne tarjoavat kuitenkin hyviä näkökulmia Alkion henkilökohtaiseen ajatteluun.

#### 1.4 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus liittyy poliittisen historian puoluehistorian tutkimustraditioon. Poliittisen historian tutkimuksessa keskeisimpänä menetelmänä on ollut historiallis-kvalitatiivinen lähdekritiikki. Tämä tutkimus edustaa ongelmakeskeistä lähestymistapaa. Lähteet ja metodit ovat tutkimuskysymyksen ratkaisemisen apukeinoja.<sup>17</sup> Tutkimuskysymystä lähestytään käsitehistoriallisen menetelmän kautta. Osmo Jussilan mukaan historioitsijan on pelättävä jokaista sanaa teksteissä, aivan kuin niihin olisi viritetty ansa lukijalle.<sup>18</sup> Tämä kuvaa hyvin käsitehistoriallisen metodin ydintä.

Tutkimuksellisesti pääroolissa ovat keskusta –käsitteen merkityssisältö ja sen peilaaminen ajanjakson valtiollisiin tapahtumiin ja päätöksentekoon. Käsitehistoriallisella menetelmällä on siten keskeinen sija tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä. Poliitiikan käsitteet eivät yleensä muutu ajassa tietoisesti, vaan muuntuminen on usein tahatonta. Sen sijaan niiden merkityssisältöjä pyritään toisinaan määrittelemään oman edun kannalta uudelleen. Usein, kuten tässäkin tutkimuksessa, käsitteen merkityksen tahaton muuntuminen kertoo paljon käsitteestä.<sup>19</sup>

Timo J. Tuikka on tutkinut Urho Kekkosen politiikkakäsityksiä hänen kirjoitustensa pohjalta väitöskirjassaan *Kekkosen konstit* (2007). Tuikan mukaan pelkän vaikuteanalyysin sijaan, mitä tekstillä yritettiin saada aikaan, tulisi selvittää myös se mikä käytävissä käsitteissä muuttuu tarkastelujaksolla. Kirjoittajan poliittista ymmärrystä voidaan myös aukaista hänen käyttämiensä käsitteiden kautta.<sup>20</sup>

---

<sup>17</sup> Nevakivi et al. 1993, 165–170.

<sup>18</sup> Hyrkkänen 2002, 113.

<sup>19</sup> Mylly (toim.) 1986, 30.

<sup>20</sup> Tuikka 2007, 34; 39–40.

*Käsitteet liikkeessä* –teoksen johdannossa todetaan, että käsitehistoriassa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka käsitteitä on luotu, kuinka niille on annettu erilaisia merkityksiä ja kuinka käsitteiden hallinnasta ja oikeasta käyttötavasta on käyty kamppailua<sup>21</sup>. Mielenkiintoista on nimenomaan se, kuinka käsitteet ovat suhteutuneet toisiinsa aikakaudellaan ja minkälaisia kiistoja niihin on omana aikanaan liittynyt. Oikeisto-vasemmisto, keskusta ja poliittinen keskusta, sosialistit ja porvarit ovat tämän tutkimuksen lähdeaineistossa jatkuvasti ilmeneviä vakiintuneita käsitteitä, erityisesti sisällissodan jälkeisessä lähdeaineistossa.

Tutkimuksessa erityinen mielenkiinto liittyy porvari- ja oikeisto- käsitteisiin. Tarkastelen maalaisliiton ja nuorsuomalaisen puolueen<sup>22</sup> kuulumista oikeistopuolueisiin ja toisaalta keskustaan. Nämä muodostavat tutkimuksen kannalta olennaisimmat käsitteet ja merkitysjärjestelmät.

Käsitteenä keskusta on nykykielessä käytetty termi, joka nykykielessä mielletään vain Suomen keskustaksi. Käsitteen synty ajoittuu kansanedustuslaitoksen ja modernin puoluelaitoksen alkuvuosiin. Termien alkuperäinen merkitys on kovin erilainen, joten tutkimuksen keskeinen haaste on avata kyseinen termi ja sen merkitys aikalaismerkityksessä. Tämä on edellytys sille, että voin ryhtyä tarkastelemaan kysymystä oliko maalaisliitto pohjimmiltaan poliittinen keskustapuolue Alkion ajattelussa. Mitä Santeri Alkio tavoitteli puhuessaan poliittisesta keskustasta tai tuodessaan esille poliittisen kentän äärilaitoja ja niiden vaihtoehtoa.

Kun käytetään lähdeaineistona kirjallisuutta ja poliittisia tekstejä ei riitä, että huomataan pelkästään se, mitä kuka milloinkin sanoi, vaan on huomattava myös se, miten tämä sanottu toivottiin ymmärrettävän ja kenelle sanoma oli kohdennettu. Quentin Skinnerin mukaan toive ja sen ymmärtäminen on edellytys sanotun tulkinnalle. On hahmotettava kirjoitetun lisäksi se, mitä kirjoittaja on voinut tällä tarkoittaa.<sup>23</sup> Käsitteisiin liittyy aina edellä kuvattua vallankäyttöä. Jokainen puolue pyrkii luomaan ja argumentoimaan itsensä kuvan ainoana tietyn asian puolustajana. Toiset halutaan näyttää kansalle vahingolli-

<sup>21</sup> Hyvärinen et al. (toim.) 2003, 10.

<sup>22</sup> Nuorsuomalainen puolue muutti myöhemmin nimensä edistyspuolueeksi.

<sup>23</sup> Skinner 2002, 103–106.

sina. Edellä kuvattu on hyvin tyypillinen argumentoinnin keino ja diskurssi erilaisista ihmisyhteisöistä puhuttaessa<sup>24</sup>.

Keskeistä on, että käsite keskusta oli kuitenkin jo olemassa tutkittavalla aikakaudella, eikä ilmiöön sitten pyritä soveltamaan vieraan aikakauden käsitteitä anakronistisesti. Yksi tutkimuksen keskeisistä haasteista on pyrkiä irtautumaan siitä, mitä käsite keskusta nykypäivänä merkitsee, ja luoda näkymä siihen, mitä se 1900-luvun alussa poliittisille toimijoille merkitsi<sup>25</sup>.

Poliittisten toimijoiden toimintaa tulee tutkia ja pyrkiä käsittämään heidän omasta ajastaan ja käsitysmaailmastaan käsin. Jussi Kurunmäen mukaan tämä edellyttää merkittävää huomion kiinnittämistä aikakauden lingvistiseen ja poliittiseen kontekstiin.<sup>26</sup> Käsitteiden ylitulkintaa on vältettävä. Käsitehistorian suurimman ongelman muodostaa se, että käsitteet ovat samaan aikaan historiantutkijan työvälineitä ja tutkimuskohteita.<sup>27</sup>

Puoluehistoriantutkimuksessa liikutaan usein harmaalla vyöhykkeellä lähitieteiden kanssa, esimerkiksi politologian tutkimusta ei voi unohtaa puolueiden ja muiden poliittisten liikkeiden historiaa kirjoitettaessa.<sup>28</sup> Tietyt politologit ovat jopa todenneet, että kaikki politiikkaan kohdistuva tutkimus voidaan lukea valtio-oppiin.<sup>29</sup> Tässä tapauksessa täytyy huomata historiallisen tarkastelun erityisyys tätä aihetta tutkittaessa. Aikaperspektiivin ohella on huomattava eroavaisuus historiatieteiden ja yhteiskuntatieteiden välillä, ettei historiantutkimuksessa voi keskittyä pelkästään säännönmukaisuuksien etsintään, mikä on yhteiskuntatieteille tyypillistä<sup>30</sup>.

Keskeisen eron politologian perinteiseen tutkimustraditioon ennen lingvististä käännettä synnyttää juuri käsitehistoriallinen näkökulma. Jussi Kurunmäen mukaan käsitehistoriallisen tutkimuksen avulla on mahdollista nähdä itsestään selviksi ymmärretyt ilmiöt ja kehityskulut poliittisen kamppailun tuloksina. Ilmiöiden poliittisuus tulee esiinlukea.<sup>31</sup>

<sup>24</sup> Koselleck 2004, 155–156.

<sup>25</sup> Kalela 2000, 83–84. Autio et al. (toim.) 2001, 110.

<sup>26</sup> Kurunmäki 2001, 143.

<sup>27</sup> Autio et al. (toim.) 2001, 44–45.

<sup>28</sup> Mickelsson 2007, 21.

<sup>29</sup> Mylly (toim.) 1986, 24.

<sup>30</sup> Kalela 1972, 47.

<sup>31</sup> Kurunmäki 2001, 143.



Kurunmäen mukaan toimijat on nähtävä aktiivisina toimijoina, jotka muuttavat diskursseja, eikä ainoastaan ”aikansa vankeina”. Tällaisena on myös kirjailija ja sanomalehtimies Santeri Alkio nähtävä. Käsitehistorian keskeisen nimen, Quentin Skinnerin ajattelussa päähuomion kohteena tutkimuksessa on aina kirjoittaja. Aiemmassa politologisessa tutkimuksessa suurten ”ideoiden” dilemma johti epähistorialliseen tarkasteluun. Käsitehistoriallisessa tarkastelussa suuria yhteiskuntatieteellisiä, ajattomia ja kulttuurittomia ”ikuisia kysymyksiä” ei ole, vaan jokainen teksti on aikansa retorisen tilanteen tulos. Näitä ei voi siten ymmärtää ilman aikakauden poliittisen tilanteen, käsitysten ja kielen analyysia.<sup>32</sup>

Kuitenkaan tekstin tarkoitus ja intentio eivät avaudu pelkästään kontekstista eli tapahtumatodellisuudesta käsin. Teksti ja kieli merkitsevät sinänsä. Pelkän kontekstin tuntemisen sijaan tutkijan on tunnettava myös ne rajat, mitkä henkilöllä oli kielenkäytön suhteen. Toisaalta Kurunmäen mukaan huomio on pidettävä myös henkilön toiminnassa, eikä pelkästään toiminnan seurauksena syntyneiden sanojen ja tekstin merkityksissä.<sup>33</sup>

Käsitteet eivät synny itsestään, vaan ihmiset käyttävät käsitteitä ja muokkaavat käsitteitä. Käsitehistoria lähenee tässä tutkimuksessa merkittävästi aatehistoriallista näkökulmaa. Tutkimuksen kannalta on olennaista se, miten tutkittavana aikana henkilöt ovat käyttäessään näitä käsitteitä määritelleet niitä ja sitä miten he ovat ne käsittäneet.<sup>34</sup> Tämä näkökulma korostuu etenkin yksittäisen henkilön, Santeri Alkion muistiinpanoja ja näkemyksiä analysoitaessa.

Puolueiden politiikat eivät olleet suinkaan aina mitään selkeästi määriteltäviä kokonaisuuksia poliittisessa arkipäivässä. Tästä syystä toimijanäkökulma tulee esiin vahvasti tässä tutkimuksessa. Yksittäiset henkilöt, kuten Alkio, vaikuttivat puolueen suuntaan välillä merkittävästikin. On tarpeen muistuttaa, että poliittinen historia ylipäättänsä tarkastelee puolueiden ideologioita ja aatteellisia lähtökohtia muuttuvina aikasidonnaisina kokonaisuuksina, jotka ovat osa suurempia yhteiskunnallisia pohjavirtoja.<sup>35</sup> Yksittäisen henkilön korostaminen on ollut historiantutkimuksessa painolasti. Suurmiehiä tai naisia

<sup>32</sup> Kurunmäki 2001, 144.

<sup>33</sup> Kurunmäki 2001, 145–147.

<sup>34</sup> Hyrkkänen 2002, 112–117; Autio et al. (toim.) 2001, 25, 71–72.

<sup>35</sup> Soikkanen (toim.) 1986, 52–53.

ei kuitenkaan voi työntää historiantutkimuksessa täysin syrjään. Tutkijan tehtävänä on tässä tapauksessa selvittää eri tekijöiden vaikutus lopputulokseen. Suurmiehet eivät eläneet yksin ja irrallaan. Heidän toimintansa oli kollektiivisten ja toimintaympäristötekijöiden sekä toisten yksilöiden vaikutuksen lopputulosta.<sup>36</sup>

## 2 SANTERI ALKIO JA MAALAI SLIITTO

### 2.1 Maalaisliiton alkuvaiheet

Vuonna 1900 suomalaisista 87 prosenttia asui maaseudulla ja 68 prosenttia sai elantonsa maataloudesta<sup>37</sup>. Maalaisliiton perustamisen taustalla vuonna 1906 oli poliittisesti helmikuun manifestista jatkunut sortopolitiikka, joka oli loppunut vuoden 1905 suurlakkoon. Suurlakkoinnostus näkyi etenkin maaseudulla täysin uusien äänioikeuden piiriin tulleiden ryhmien, kuten tehdastyöläisten, maaseutuköyhälistön ja torppareiden parissa. Oli selvää, että maaseutuväestö oli ratkaisijan asemassa tulevissa ensimmäisissä eduskuntavaaleissa ja yleinen äänioikeus saavutti laajaa kannatusta. Maaseutuväestön innostuksen ja heräämisen tausta oli kuitenkin kauempana, eikä maalaisliiton syntyä voi tarkastella pelkästään eduskuntaudistuksen seurauksena, kuten on usein tehty. Juhani Mylly kuvaa kehitystä termillä teollisuusdemokratioiden uudenaikaistumisprosessi. Myllyn mukaan pelkkä teollistuminen ja maaseudun murros eivät termeinä riitä kuvaamaan ilmiötä.<sup>38</sup>

Tarkasteltaessa Euroopan laajuisesti agraaripuolueita ja niiden syntyä voidaan Juhani Myllyn mukaan löytää neljä eri tekijää, jotka tarjosivat parhaimmat olosuhteet talonpoikaipuolueiden menestykselle. Teollistuminen oli edennyt suhteellisen hitaasti Suomessa ja varsinkin maaseudulla. Äänioikeus- ja maareformi oli juuri tehty tai tekeillä. Maaseutuväestön organisoituminen muilla sektoreilla oli alkanut vilkkaasti, ja poliittisesta kentästä puuttui vahva kristillinen puolue.<sup>39</sup>

Suomesta voidaan katsoa löytyneen kaikki nämä tekijät. Seuraavassa kiinnitän huomiota etenkin maaseutuväestön organisoitumiseen suomalaisena ilmiönä. Maaseutuväestön

<sup>36</sup> Kurth & Soikkanen (toim.) 2006, 178. Karonen 2004, 31.

<sup>37</sup> Hakalehto 1986, 10–11.

<sup>38</sup> Mylly 1980, 107–108; Mylly 1976, 83–86.

<sup>39</sup> Mylly 1975, 84–85.

organisoidutuminen oli vahva taustatekijä maalaisliiton synnyssä ja kehityksessä. Järjestötyö ja järjestöllisyys olivat merkittäviä myös maalaisliiton perustamisen keskeisen alullepanijan, Santeri Alkion elämässä. Hän antoi neuvoja esimerkiksi maalaisliittoyhdistysten kokouksiin.<sup>40</sup> Kuitenkaan järjestöllisyys ei näyttäytynyt Alkion poliittisissa teksteissä näkyvästi, vaikka hän piti järjestötyötä arvossa.

Yksi keskeinen tekijä, jota Mylly ei huomioi, on kysymys riippumattomasta talonpoikaistosta. Erona moniin muihin, varsinkin Itä-Euroopan maihin, Suomessa oli jo Ruotsin aikana laaja riippumaton talonpoikaissäätö. Talonpojat omistivat myös merkittävästi enemmän maata kuin esimerkiksi Baltiassa. Tämä oli vaikuttanut ratkaisevasti siihen, että Suomesta oli jo autonomian aikana muodostunut selkeä poliittinen yksikkö, valtiovaltiossa. Fennomaaninen liike muodosti vähitellen uskonnollisen ja agraarisen rungon kansalliselle liikkeelle. Kansallinen herääminen ja nationalismin synty olivat ilmiöinä seurauksia edellä kuvatusta suomalaisesta erityispiirteestä. Talonpojista tuli valtiota kantava voima.<sup>41</sup>

Maalaisliitto perustettiin eduskuntauudistuksen ja vuoden 1905 suurlakon jälkeisenä kansalaisyhteiskunnan nousun aikana.<sup>42</sup> Eduskuntauudistuksen johdosta Suomen puoluelaitos syntyi suomalaisten puolueiden ja ruotsalaisen puolueen perustuksille.<sup>43</sup> Maalaisliitto kehittyi vähitellen organisaationa ja poliittisena toimijana. Ajatus maalaispuolueen perustamisesta heräsi alun perin helmikuussa 1906 Lapualla.<sup>44</sup> Ensimmäinen yritys perustaa varsinainen maalaispuolue tapahtui Oulaisten kokouksessa vapunpäivänä 1906 vanhasuomalaisen piirien toimesta<sup>45</sup>. Vanhasuomalaisen puolueen johto kuitenkin lopetti uuden maalaispuoluehankkeen alkutekijöihinsä<sup>46</sup>.

Myöhemmin samana vuonna maalaispuolueen perustaminen saavutti edistysaskeleita, kun eri puolella Suomea heräsi äänenkannattajahankkeita. Keskeinen hanke oli Ilkka-lehden perustaminen keväällä 1906. Puoluelaitos oli tyypillisesti ryhmittynyt äänenkan-

---

<sup>40</sup> Alkio 1919b, 183–185.

<sup>41</sup> Alapuro et al. (toim.) 1987, 12–17.

<sup>42</sup> Hakalehto 1986, 9.

<sup>43</sup> Hyrkkänen 2002, 113.

<sup>44</sup> Hakalehto 1986, 66–68.

<sup>45</sup> Hakalehto 1986, 93. Mylly 1980,

<sup>46</sup> Hakalehto 1986, 99.

nattajien ympärille. Lehden ensimmäiseksi päätoimittajaksi tuli Santeri Alkio<sup>47</sup>. Lehden ohjelmajulistusten ja Vaasan vaalipiirissä pidettyjen kokousten myötä Nuorsuomalaisen puolueen piirissä perustettiin Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalainen maalaisliitto (EPNML) loppukeväällä 1906. Lähes samanaikaisesti Oulussa perustettiin Suomen maalaisväestön liitto (SML).<sup>48</sup>

Huomionarvoisaa on, että EPNML toimi aluksi nuorsuomalaisen puolueen fraktion ja puolueet yhdistyivät vasta ensimmäisten eduskuntavaalien jälkeen<sup>49</sup>. Maalaisliitto perustettiin sekavissa puolue-oloissa. Nuorsuomalaisen puolueen fraktiot taistelivat toisiaan vastaan, mikä helpotti esimerkiksi Kyösti Kallion siirtymistä arvostetusta asemasta vastaperustettuun maalaisliittoon vuonna 1906<sup>50</sup>. Ohjelmat yhtyivät myös puolueiden yhdistyessä. SML:n ohjelmassa oli vanhasuomalaista perua olevia painotuksia, jotka poistettiin. Muutoin ohjelmien sisältö oli samansuuntainen ja tavoitteet, kuten maareformi, työväenkysymys, eläkevakuutusjärjestelmä ja maalaisväestön ammatilliset kysymykset, olivat paljolti samoja.

Maalaisliitto sai edustajanpaikkoja jo ensimmäisissä eduskuntavaaleissa. Puolue kasvoi varsin pian etenkin Pohjois-Suomessa. Aluksi järjestötyö oli hapuilevaa ja eduskuntaryhmä pieni.<sup>51</sup> Vahvoiksi kannatusalueiksi Vaasan vaalipiirin ja Oulun läänin ohella muodostuivat Karjala sekä vähitellen Savo<sup>52</sup>. Puolueen järjestötoiminta ja aatteellinen toiminta elivät aina Suomen itsenäistymiseen asti kirjavaa kehityskautta. Tavoitteena oli piirijärjestöjen ja paikallisosastojen perustaminen ja järjestökentän vakiinnuttaminen<sup>53</sup>. Maalaisliiton piiriorganisaatiot syntyivät ensiksi Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaalle ja Karjalaan, missä oli runsaasti itsenäistä pienviljelijäväestöä. Luonteeltaan organisoituminen jäljitteli maamiesseuroista ja nuorisoseuroista tuttuja muotoja niin organisaatioiden kuin toimintamuotojenkin pohjalta. Puolueen virallisen historian ensimmäisen osan kirjoittanut Hakalehto on korostanut herännäisyyden merkitystä maalaisliiton varhaisessa orga-

---

<sup>47</sup> Alanen 1978, 263–265.

<sup>48</sup> Hakalehto 1986, 140.

<sup>49</sup> Hakalehto 1986, 209. Isohookana-Asunmaa 1980, 50.

<sup>50</sup> Hokkanen 1986, 136–137.

<sup>51</sup> Isohookana-Asunmaa 1980, 65.

<sup>52</sup> Hakalehto 1986, 255.

<sup>53</sup> Isohookana-Asunmaa 1980, 68.

nisoitumisessa. Myös Eino Jutikkala mainitsee talonpoikien saaneen herätysliikkeissä myöhemmin tarvittavaa puhujakoulutusta maallisten asioiden hoitoon<sup>54</sup>.

Maaseudun ja suomalaisen yhteiskunnan järjestäytyminen yhdistyksiksi olivat osa yleiseurooppalaista kehitystä. Risto Alapuron ja Henrik Steniuksen mukaan se perustui liberaalin ideologian näkemykseen valtion ja markkinatalouden työnjaosta. Yhdistyksiksi organisoituminen edusti vapauden ideologiaa, jossa valtiolla oli mahdollisimman pieni rooli.<sup>55</sup> Maaseudun järjestäytyminen alkoi maanviljelysseurojen ja talousseurojen muodossa jo 1820 –luvulla ja laajeni vuosisadan loppua kohden.<sup>56</sup> Osuustoimintaliike syntyi myöhemmin etenkin Hannes Gebhartin vaikutuksesta. Vanhasuomalainen Gebhart oli mukana myös maalaispuoluehankkeen alkuvaiheessa.<sup>57</sup>

Maalaisliiton alkuvaiheen vahvimmat alueet, Etelä-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjois-Savo sekä Karjala olivat herätyskristillisyyden vahvoja alueita. Kirsti Suolinnan (1975) mukaan erityisesti herännäisyys ja lestadiolaisuus olivat luonteeltaan talonpoikaisliikkeitä. Ne pyrkivät yhteiskunnallisen murroksen talonpoikaisen yhtenäiskulttuurin hajoamisen, keskellä suojelemaan talonpoikaisia arvoja. Ne myös syntyivät ajalla, jolloin suuri osa väestöstä oli vailla poliittista vaikutusvaltaa. Kaupunkien maallistumisen ja yläluokkaisen virkavallan vastustaminen suomalaiskansallisena liikkeenä olivat tyypillistä näille liikkeille. Herätysliikkeet levisivät alkuvaiheessa eniten sellaisilla alueilla, joissa oli enemmän maata omistavia talonpoikia, kuin esimerkiksi torppareita. Selvimmin herätysliikkeiden ulkopuolelle alueellisesti jäi Häme, jossa oli merkittävä määrä tilatonta väestöä ja torppareita.<sup>58</sup>

Kirsti Suolinna vertaa Suomea Norjaan, jossa herätysliikkeet eivät edenneet 1800-luvulla yhtä paljon sellaisilla alueilla, joissa työväenliikkeen kannatus oli suurta. Yhteistä kuitenkin oli, että ne levisivät harvaan asutuilla seuduilla, joissa väestö oli pienviljelijävaltaista. Näyttäisi siltä, että maalaisliitto saavutti kannatusta samoilla alueilla johtuen

<sup>54</sup> Jutikkala 1958, 390–391.

<sup>55</sup> Alapuro et al. (toim.) 1987, 27–30.

<sup>56</sup> Peltonen (toim.) 2004, 179–184.

<sup>57</sup> Mylly 1975, 102–103; Alanen 1964, 387–390.

<sup>58</sup> Suolinna 1975, 36–37.

juuri pienviljelijävaltaisuudesta. Herätyskristillisuus kansanliikkeenä tarjosi kuitenkin pohjaa poliittiselle järjestäytymiselle ja toiminnalle.<sup>59</sup>

Herätysliikkeiden yhteydet arvojen rakentajana fennomaaniseen liikkeeseen ovat selvät. Ne vaalivat samoja kansallisidealistic arvoja. Suolinnan mukaan ainakin heränneet vastustivat sosialismia. Lestadiolaisen liikkeen suhde Lapissa yleiseen sosialistien kannatukseen on hänen mukaansa epäselvä. Herätysliikkeille oli olennaista ratkaista kaupunkien ja maaseudun välinen ristiriita. Suolinna pitää mahdollisena tulkintana myös herätysliikkeiden tehtävää talonpoikien edunvalvojana suhteessa kuluttajiin. Hän ei kuitenkaan ota kantaa maalaisliiton suhteesta herätysliikkeisiin vaan keskittyy analysoimaan 1970-lukulaisesta ilmiön suhdetta sosialismiin.<sup>60</sup>

Ilkka Hakalehdon (1987) mukaan herätysliikkeet olivat autonomian ajan alkupuolella talonpoikien esipoliittisia liikkeitä. Ne puolustivat talonpoikien arvomaailmaa ja loivat pohjaa poliittiselle toiminnalle. Myöhemmin tiettyihin herätysliikkeisiin tuli selviä poliittisia piirteitä. Herännäinen herätysliike säilyi etenkin Etelä-Pohjanmaalla vanhasuomalaisena.<sup>61</sup> Vanhoillislestadiolaiset omaksuivat maalaisliiton kannattamisen vuoden 1909 jälkeen, etenkin kansanedustaja K. A. Lohen myötävaikutuksesta.<sup>62</sup>

## 2.2 Santeri Alkio – Maakauppias, kansansivistäjä ja poliitikko

Aulis J. Alanen kuvaa perusteellisesti Santeri Filanderin (sitemmin Alkion) elämänvaiheita kirjoittamassaan elämäkertateoksessa. Alkio syntyi Laihialla maakauppiasmaanviljelijän pojaksi. Alkion elämään suuresti vaikuttaneita lapsuuden ja nuoruuden elämäntapahtumia olivat suvun maatilän menettäminen velkaantumisen vuoksi sekä opintien katkeaminen kansakouluun. Alkio kuvasi myöhemmin päiväkirjassaan tämän tapahtuman merkitystä. Laihian kirkkoherra ei kirjoittanut lahjakkaalle oppilaalle oppikouluun tarvittavaa köyhyystodistusta. Hänen myöhempi inhonsa tiettyjä pappeja ja pappista kohtaan kumpusi mahdollisesti tästä tapahtumasta. Hän palasi myös usein maanälkäisenä haaveisiinsa maanviljelijänä. Alkion isää vaivasi alkoholismi. Se johtikin hänen ennenaikaiseen poismenoonsa ja Santeri Alkion joutumiseen kauppiaksi 18-

<sup>59</sup> Pentikäinen (toim.) 1975, 42–46.

<sup>60</sup> Pentikäinen (toim.) 1975, 51–54.

<sup>61</sup> Hakalehto 1986, 27–29.

<sup>62</sup> Nykänen 2012, 150–151.

vuotiaana.<sup>63</sup> Kauppiaan ammatissa Alkio liittyi ensin vakuutusyhdistykseen ja sittemmin osuustoimintaliikkeeseen.<sup>64</sup>

Alkio aloitti kirjoittamisen varhain ja saavutti suosiota. Hän aloitti Werner Söderströmin kirjailijana 1888 romaanilla *Eeva*.<sup>65</sup> Alkio ajautui nopeasti kirjallisiin piireihin osittain samanaikaisesti nuorisoseuraharrastusten kanssa. Hänen ystäväpiiriinsä kuului esimerkiksi kirjailija Juhani Aho. Alkion laajaan kirjalliseen tuotantoon kuuluvissa teoksissa *Puukkojunkkarit*, *Murtavia voimia*, *Jaakko Jaakonpoika* ja *Uusi aika* voidaan nähdä yhteiskunnallinen pohjavire. Rappiolla olevan maaseudun pelastajaksi tuli uskonnollinen ja siveellinen herääminen. Myöhemmin taloudellis-poliittinen herääminen maahengen ja maalaisliiton muodossa synnytti uuden, tiedostavan, itsenäisen ja ajattelevan talonpojan.

Alkion nuorisoseuraharrastus alkoi samoihin aikoihin. Hän oli perustamassa kotipitäjänsä Laihian nuorisoyhdistystä vuonna 1882. Alkio toimi vuodet 1888–1889 Etelä-Pohjanmaan nuorisoseuran esimiehenä.<sup>66</sup> Vuonna 1890 hänestä tuli nuorisoseuraliikkeen äänenkannattajan *Pyrkijän* päätoimittaja, jota hän hoiti aina 1910-luvun lopulle. Alkion rooli lehdessä oli olla aatteellisten kirjoitusten kirjoittajana. Alkion mukaan lehti palveli etenkin sivistystarvetta.<sup>67</sup> Hänestä tuli pian koko Suomen nuorisoseuraliikkeen kiistan johtohahmo. Jaakko Nummisen mukaan vuonna 1895 hänen asemansa tunnustettiin jo täysin. Alkio oli nuorisoseurojen henkinen johtaja kunnes hän lopetti *Pyrkijän* toimittamisen ministerin tehtäviensä vuoksi vuonna 1917. Alkiolla oli päävastuu liikkeen aatteellisesta ja kasvatuksellisesta johtamisesta. Hän julkaisi teoksia, joissa esitettiin aatteellisia ja käytännönläheisiä ohjeita nuorisoseuratoimintaan.<sup>68</sup>

Alkiolle nuorisoseurat olivat ennen kaikkea suomalaisen nuorison kasvattamisen ja sivistämisen paikkoja. Alkion johtoajatukset olivat edistysusko, itsekasvatus, tasa-arvo, raittius- ja elämäntapakasvatus sekä taloudellinen ja poliittinen kasvatus. Alkion ajatteluun kuului loputon optimismi ihmisen kehityskykyyn. Vain ympäristö oli saattanut ”liata” ihmisen. Tämä oli kuitenkin kasvatuksella parannettavissa. Alkio tarkoitti itsekasvatuksella ihmisen omaehtoista ja omalähtöistä itsensä jatkuvaa kehittämistä ja uudis-

<sup>63</sup> Alanen 1976, 28–36.

<sup>64</sup> Alanen 1976, 46–51

<sup>65</sup> Alanen 1976, 65.

<sup>66</sup> Alanen 1976, 170–176.

<sup>67</sup> Alanen, 1976, 240–243. 255–256.

<sup>68</sup> Numminen 1961, 140–144.

tamista. Se ei voinutkaan lähteä muista. Alkio arvosteli joukkosieluja ja kritiikittömästi varsinkin ulkomaisia ajatuksia omaksuvia. Itsekasvatus edellytti kovaa tahdonvoimaa ja itsensä velvoittamista ja heräämistä hyviin harrastuksiin.<sup>69</sup>

Alkio näki nuorisoseurat paikkoina, jossa maalaisnuoriso voi omaksua kaiken elämässä tarvittavan tiedon ja piti nuorisoseuratoiminnan mahdollisuuksia lähes rajattomina. Pidättäytyminen alkoholista ja sukupuolisiveellisyys olivat myös hänen johtavia ajatuksiin. Nuorisoseurojen tehtävänä oli herättää näitä hyviä ihanteita. Poliitiikan suhteen Alkio näki, että nuorison on ensin kasvettava mahdollisimman sivistyneiksi kansalaisiksi ja vasta sen jälkeen vaadittava poliittisia oikeuksiaan. Hän ei nähnyt nuorisoseuroja poliittisina, vaikka hänen nuorisoseuraideologiassaan oli havaittavissa samanlainen johtojatetus kuin hänen poliittisessa ajattelussaan.<sup>70</sup>

Alkio päätyi politiikkaan nuorsuomalaisen puolueen kautta lehtimiesharrastusten myötä. Nuorsuomalaisen äänenkannattajan *Päivälehd*en päätoimittaja Eero Erkko järjesti Alkion vuonna 1889 lehden avustajaksi. Alkio oli mukana myös nuorsuomalaisen puolueen ohjelmatyössä, kun hän oli tullut tunnetuksi *Päivälehd*en kirjoittajana.<sup>71</sup> Varsinaisen sysäyksen Alkion poliittiselle toiminnalle antoi kuitenkin ensimmäinen sortokausi ja laillisuustaistelu. Alkio oli jo 1890-luvulla vaatimassa sisäistä itsenäisyyttä ja Suomen kielen täydellistä isäntävaltaa. Alasen mukaan Alkio näyttäisi kuitenkin pysyneen sitoutumattomana ensimmäisen sortokauden puoluetistelussa. Alkio kuitenkin lukeutui perustuslaillisiin.

Alkio oli lähellä wrightiläistä työväenliikettä. Alkio, vasemmalla olevana nuorsuomalaisena, kannatti liikkeen tavoitteita.<sup>72</sup> Paavo Tuomarin mukaan Alkio ei hyväksynyt marxilaista sosialismia aaterakennelmana eikä yhteiskunnallisena katsomuksena. Tämä on peruslähtökohta, kun arvioidaan Alkion suhdetta sosialismiin. Tuomarin mukaan Alkion johtava yhteiskunnallinen tavoite oli luokkavastakohtien kaventaminen. Alkuun Alkio näki tämän tavoitteen kristilliseen arvopohjaan ja valistukseen pohjautuvana velvollisuutena. Sitten Tuomari näkee Alkion omaksuneen yhteiskunnallisen ja talou-

---

<sup>69</sup> Numminen 1961, 145–149.

<sup>70</sup> Numminen 1961, 151–156.

<sup>71</sup> Alanen 1976, 333–341.

<sup>72</sup> Hämäläinen 1977, 12–14.



dellisen näkemyksen, jonka ohjenuoraksi tuli luokkavastakohtien kaventaminen yhteiskuntaa uudistamalla.<sup>73</sup>

Sanomalehti *Ilkka* syntyi maalaisliiton perustamisen yhteydessä. Alkio oli alkanut suunnitella oman lehden perustamista jo 1898. Maalaisväestön omaksi lehdeksi Alkion ajatteleman lehden perustaminen tapahtui huhtikuun alussa vuonna 1906. Alkio oli mukana perustavassa kokouksessa, ja tuli valituksi lehden päätoimittajaksi. Lehden perustajakunta oli nuorsuomalaisista.<sup>74</sup> Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalainen maalaisliitto ryhtyi nimenomaan *Ilkan* varaan. *Ilkan* maaseuradikaali perustamisvuoden ohjelma tuli pienin muutoksin myöhemmin maalaisliiton ohjelmaksi.<sup>75</sup>

Alkio ajautui maalaisliittoon osittain lehtimiestyön kautta. Alkiota vierotti nuorsuomalaisesta puolueesta tämän yläluokkaisuus ja kaupunkilaisuus sekä hallitukseen menon hänen paheksumiensa ruotsalaisten kanssa.<sup>76</sup> Alkio tuli valituksi perustamansa Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisen maalaisliiton kansanedustajaksi ensimmäiseen eduskuntaan. Todellisuudessa Alkio äänesti jo ensimmäisen eduskuntakautensa aikana SML:n mukana ja puolueet yhtyivät virallisesti aivan vuoden 1907 lopussa.<sup>77</sup> Alkio oli kansanedustajana 22.05.1907–31.07.1908, 01.06.1909–01.02.1914 ja 04.04.1917–04.09.1922.<sup>78</sup>

Alkio teki yhteistyötä läheisesti toisen nuorsuomalaisen riveistä maalaisliittoon siirtyneen Kyösti Kallion kanssa. Alanen korostaa Kallion ja Alkion yhteistyön merkitystä maalaisliiton alkuvaiheen kehityksessä.<sup>79</sup> Kyösti Kallion henkilöhistorian kirjoittaneen Kari Hokkasen mukaan ”Alkio oli aatteenmies, jonka profeetallisia näkemyksiä käytännön mies Kallio sitten pani toimeen.”<sup>80</sup> Toisen sortokauden aikana eduskuntatyö oli pitkään halvaantunutta, eikä varsinaisia uudistuksia saatu aikaisesti. Alkio laati kuitenkin jo ensimmäisistä valtiopäivistä alkaen runsaasti aloitteita.<sup>81</sup> Alkiolle ei tuottanut vaikeuksia yhteistyö vasemmiston kanssa. Ensimmäisillä eduskunnassa olojaksoillaan 1907–1908 ja 1909–1914, hän teki yhteistyötä sujuvasti sosialistien ja oikeiston kanssa.

<sup>73</sup> Tuomari 1954, 51–52.

<sup>74</sup> Alanen 1981, 24–26, 34–40; Alanen 1976, 107–108.

<sup>75</sup> Alanen 1981, 43.

<sup>76</sup> Alanen 1976, 367–368.

<sup>77</sup> Alanen 1976, 376–379.

<sup>78</sup> Eduskunta, edustajamatrikkeli. Viitattu 20.10.2014.

<sup>79</sup> Alanen 1976, 392–394.

<sup>80</sup> Hokkanen 1986, 172.

<sup>81</sup> Alanen 1976, 395–396.

Alkio toimi myös useaan otteeseen maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtajana. Alkio jättäytyi eduskunnasta pois vuonna 1922 arvostettuna patriarkkana.<sup>82</sup>

---

<sup>82</sup> Alanen 1976, 410–416.

### 3. SANTERI ALKION YHTEISKUNNALLISET KIRJOITUKSET JA NÄKEMYKSET POLIITTISESTA KESKUSTALAISUUDESTA

Alkio oli mukana perustamassa Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisista maalaisliittoa. Hän tuli valituksi ensimmäiseen eduskuntaan ensimmäisissä eduskuntavaaleissa. Pian tämän jälkeen hän julkaisi ensimmäisen selkeästi poliittisen julkaisunsa *Kirjoitelmia Maalaisliitto-kysymyksistä* (1907). Seuraava julkaisu oli aatteellisempi *Kun Suomesta maahenki katosi* (1908). *Ilkan kirjasia* –sarjassa julkaistussa kirjasessa Alkio pohjustaa maahengen katoamiseen liittyviä syitä ja uuden maanviljelysyhteiskunnan syntymisen edellytyksiä. Käsite maahenki on Alkion ajatteluun peilaten ehkä jopa kaikista olennaisin. Siihen tiivistyy hänen koko yhteiskunnallinen ajattelunsa. Lisäksi Alkio poimi kirjoihinsa *Yhteiskunnallista ja valtiollista* (1919) ja *Maalaispolitiikkaa I* (1919) otteita puolueen 1906–1919 kirjoittamista teksteistä. Tässä luvussa käsittelem edellä mainittujen teosten otteiden pohjalta ajanjaksoa, jolloin puolueen rakentaminen ja maahenki-idealismi elivät pääasiallisina Alkion ajattelussa. Alkio oli monien muiden tavoin poliitikkona aloittelija, joten kokemukset aiemmasta elämästä ja ihanteellisuus maalaisutopian muodossa näkyvät tällä kaudella yhtä selvästi.

Alkion poliittisten julkaisujen ensimmäinen kausi ajoittuu täten puolueen rakentamisen vaiheeseen 1907–1914. Maalaisliittoa kohtaan hyökättiin. Se nähtiin uhkana, joten erillisen maalaispuolueen olemassaolo piti oikeuttaa. Oikeutukseksi sopi hyvin maahenki ja maaseudun herättäminen. Alkio oli pois eduskunnasta tällä ajanjaksolla kesäkuusta 1908 toukokuuhun 1909.<sup>83</sup>

#### 3.1 Keskustalaisuus maahengen ympärillä

Alkio valottaa maalaisliiton syntyyn johtaneita syitä ja opasti nuoren puolueen järjestöväkeä kirjasessaan *Kirjoitelmia Maalaisliitto-kysymyksistä*. Verrattuna kaupunkilaiseen muotileijonaan oli talonpoika luonnonlapsi. Mielenkiintoinen merkintä käsittelee maalaisväestön ja talonpoikien suhdetta. Alkion mukaan talonpoika sen laajassa merkityksessä tarkoittaa kaikkea maalla asuvaa väestöä paitsi virkamiehiä.<sup>84</sup> Tämä tukee käsitystä maalaisliiton roolista ja mahdollisesta kannattajaryhmästä Alkion ajattelussa. Tosin

<sup>83</sup> Eduskunta, edustajamatrikkeli. Viitattu 20.10.2014.

<sup>84</sup> Alkio 1907, 3-7.

valtaosa maalaisväestöstä oli kirjoittamisen aikaan tavalla tai toisella tekemisissä maatalouden kanssa. Alkio näki asian todennäköisesti enemmän elämänmuutokysymyksenä kuin taloudellisena kysymyksenä. Toisessa luvussa *Kokouksen onnistumisen ehtoja* Alkio tarttuu omistusoikeuskysymykseen, sivuten maakysymystä. Poliittisena kysymyksenä tämä oli tulenarka.

”Sellainen yhteiskunnallinen uudistuskysymys koskee näiden johdosta sangen läheisesti häntä, joka omistaa jotain, samaten kuin häntäkin joka ei omista mitään.”<sup>85</sup>

Kysymys maasta ja maareformista oli kaikkien yhteinen, ei ainoastaan torppareiden ja maattomien. Alkio vaati tästä asiasta keskustelua, olihan kysymys omistusoikeudesta polttava tuona aikana.

Alkio loi asetelman luokkayhteiskunnasta, jossa maalaiset eivät löytäneet kotiaan ja oli keinotekoinen. Alkio näki luokkataistelun keinotekoisena, jos isäntä ja mökkiläinen liittyvät molemmat sosiaalidemokraatteihin periaatteellisista syistä. Tästä seurasi ennemmin tai myöhemmin konflikti, kun arki koitti.

Alkio loi yhteyttä maalaiskansan sisälle, korostaen yhteisiä etuja suhteessa porvareihin ja virkamiehiin. Alkio toisti samaa teemaa proosallisissa teoksissaan. Kaupunki nähtiin usein maaseudun elinvoiman hävittäjänä. Teoksessa *Jaakko Jaakonpoika* Amerikka nieli maaseudun parhaita voimia. Maahengen herääminen sai talonpojat jäämään mailleen.

Kaupunki nähtiin tuon ajan proosateksteissä hyvin erilaisena paikkana, ennen muuta paheellisena ja vaarallisena ympäristönä, joka myös uhkasi yhteisöllisyyden ihannetta.<sup>86</sup> Tämä toistui myös Alkion, aikakautensa maalaiskirjailijan, ajattelussa. Kysymys oli periaatteellisista luokkarajoista.

---

<sup>85</sup> Alkio 1907, 9.

<sup>86</sup> Moilanen 2008, 117–121.

”Mutta kun ottaa huomioon että isännällä on monesti pienemmät tulot kuin esim. pitäjän leipurilla tahi jollakulla sosialidemokr. virkamiehellä, käy luokkaraja taas isännän ja näiden välillä sekavaksi. Mutta se katoaa kokonaan näiden ja isännän maalla olevan mökkiläisen välillä siksi, että leipurin ja virkamiehen suhteen ei mökkiläisellä ole valvottavana samanlaisia persoonallisia etu suhteita kuin isäntäänsä nähden.”<sup>87</sup>

Saman asetelman luomista Alkio jatkoi kirjansen *Kirjoitelmia maalaisliitto kysymyksistä* luvussa *Isäntä ja mökkiläinen*. Mökkiläinen oli köyhä luonnollisen kehityskulun myötä, ei omasta syystä. Alkion mukaan syy oli maan epätasainen jakautuminen ja suuri lapsiluku taloissa. Mökkiläisten kiihottettu luokkaviha ja maannälkä suunnataan talollisten maihin. Alkio kysyy:

”Mikä on pikkutilallinen? Esimerkiksi tavallinen Etelä-Pohjanmaan talollinen? Onko hän sortava kapitalisti? Onko hän luokkatietoinen porvari? Onko hän se, joka on keinottelun kautta ryöstänyt maata itselleen?”<sup>88</sup>

Alkio provosoi lukijaa käyttäen sosialistisia käsitteitä. Samoin hän jatkaa sanomalla, että tällaiset luokkarajat ovat enemmän persoonallisten ennakkoluulojen luomat. Kapitalistien teollisuustuotannon luoma luokkataistelu on turha talollisen ja torpparin välillä. Alkio toteaa ” – – porvari ei koskaan tule pääomien vaikutusta tälle tielle suuntaamaan, sillä pienviljelys ei kannata kapitalistista välikättä”.<sup>89</sup> Pienviljelys ei siten ole yksinään markkinataloudellisesti kannattavaa, mutta yksityistaloudellisesti ja siveellisesti se kannattaa. Tästä syystä valtion on voimakkaasti tuettava maanviljelystä. Tämä näkökanta viittaa sosialismin ja kapitalismin väliseen talousjärjestelmään, josta Alkio myöhemmin kirjoitti.

Alkio käsittelee kirjoituksissaan myös maalaisliittojen syntyä. Mielenkiintoisia ilmauksia ovat agraariliiton synty ja maalaisten uuden luokkaliiton synty. Alkio tarkoittaa tällä nuorsuomalaiseen puolueeseen jäänyttä maatalousväkeä, jotka olivat järjestäytymässä ” – – pääasiassa silmällä pitämään suurkapitalistisen kehityksen luokkaetuja Suomen

---

<sup>87</sup> Alkio 1907, 10–12.

<sup>88</sup> Alkio 1907, 15–16.

<sup>89</sup> Alkio 1907, 17–18.

maanviljelyksessä”.<sup>90</sup> Alkio korosti jälleen sitä, ettei maalaisliitto ollut luokkapuolue. Maalaisliitto oli jotakin enemmän kuin edunvalvoja.

Alkion aikana poliittinen keskustalaisuus syntyi tietyistä jännitteistä. Keskeinen oli nuoren puoluelaitoksen jakaantuminen porvarisleiriin ja sosiaalidemokraatteihin. Alkio katsoi tämän heijastuvan käytännön poliittisessa elämässä monella tavoin. Etenkin suhde talouteen ja talousajatteluun oli keskeinen. Alkion mukaan maalaisliitto erosi oikeistopuolueista ja vasemmistopuolueista ohjelmansa perusteella. Toisilla puolueilla oli ajettavanaan luokkaedut. Sen sijaan maalaisliitolla oli radikaali yhteiskunnallinen ohjelma.

Alkion suhde talousjärjestelmään ja talouteen oli ristiriitainen. Alkio ei ollut suuri talusteoreetikko, eikä edes kovin pragmaattinen. Hän näki kapitalismin markkinatalouden vääristyneenä muotona. Alkio kannatti markkinataloutta, mutta vihasi kapitalismia, joka tappoi hänen mukaansa vapaan kilpailun<sup>91</sup>. Hän vertasi silloista rahan valtaa kirkon valtaan keskiajalla.<sup>92</sup> Kaikenlainen rahakapitalismi ja keinottelu olivat syynä yhteiskunnan epäkohtiin.<sup>93</sup> Alkion mukaan kapitalistit ja sosialistit rakensivat kaiken rahavallan pohjalle ja henkisen vallan kokonaan taloudellisten harrastusten pohjalle. Ratkaisuna oli ”asettaa maaseutuelämä kansallisen talous ja sivistyselämän keskustaksi.”<sup>94</sup>

Käytännön talouselämässä Alkio näki kapitalismin uhkaksi maataloudelle. Porvarillinen kauppasuunta imi elinvoimansa maaseudulta, missä vauraus syntyi, mutta se valui kaupunkiin. Alkion mielestä kaupungit vaurastuivat maaseudulta tulleeilla elinvoimalla. Vaurastuminen tapahtui talonpoikien kuluttamalla rahalla, ja maalta muuttaneilla pojilla ja tyttärillä. Maamiehen yhteiskunnallinen asema muodostui vaikeaksi, koska hän oli markkinoiden armoilla toisinkuin esimerkiksi virkamiehet.<sup>95</sup> Alkio totesi: ”kapitalismi hävittää talonpojan, sosialistinen yhteiskunta orjuuttaa ihmisen”<sup>96</sup>.

Jännite vasemmiston ja oikeiston välillä oli ilmeinen. Samoin jännite maaseudun ja kaupungin välillä oli ilmeinen. Kaikki arvonlisäys jota maaseutu tuotti elintarvikkeina,

---

<sup>90</sup> Alkio 1919b, 49.

<sup>91</sup> Alkio 1919b, 97.

<sup>92</sup> Alkio 1919b, 20.

<sup>93</sup> Alkio 1919b, 15–16.

<sup>94</sup> Alkio 1919b, 21.

<sup>95</sup> Alkio 1919b, 25; 63.

<sup>96</sup> Alkio 1919b, 114.

metsäteollisuuden tuotteina ja lapsina, siirtyivät rikastuttamaan kaupunkeja ja kaupunkiväestöä. Alkion suhde poliittiseen liberalismiin oli kielteinen, koska se antoi hänen mielestään ainoastaan vapauden keinotella toisten ihmisten kustannuksella. Vain maanviljely vapautti ihmisen.

Puolue-elämässä Alkio tulkitsi maalaisliiton aseman sillanrakentajana. Nuorsuomalainen perintö näkyi vahvana, mutta esimerkiksi vanhasuomalaista perua olevat Suomen Maalaisväestön liiton vanhoilliset pyrkimykset hän tuomitsi.<sup>97</sup> Alkion maalaisliitto oli radikaali uudistaja. Hän syytti oikeistopuolueita usein vanhoillisuudesta. Maalaisliitto koki hyökkäyksiä, joissa sitä syytettiin liian uudistusmieliseksi:

”Sillä onhan lyhyt kokemus jo osoittanut, että oikeistolaiset porvariryhmät ovat saaneet aihetta vakavasti moittia maalaisliittoja liiallisesta radikalismista, liian pitkälle menevästä uudistushalusta.”<sup>98</sup>

Puolue-elämässä ja muutoin Alkio korosti kotikutoisuutta ja näki ulkomailta tulevat virtaukset kotimaan sivistyselämää rappeuttavina. Pakko on myös huomata tämän rinnasteisuus sosialismiin, joka ei Alkion mukaan sopinut suomalaiseen yhteiskuntaan lainkaan.

Uskontokysymyksessä maalaisliitto oli selkeästi vasemmiston ja oikeiston välissä. Maalaisliitto vaati valtionkirkon lopettamista, mutta korosti kristillisyyden ja uskonnon merkitystä elämän lähtökohtana.<sup>99</sup> Alasen mukaan useissa asiakysymyksissä puolue asettui oikeiston puolelle, jos kohta myös oikeistoa vastaan vasemmiston kanssa. Useaan otteeseen Alkio totesi hänellä itsellään olleen ”jokseenkin pitkälle meneviä sosialistisia vakaumuksia”.<sup>100</sup>

Alkion mukaan sosiaalidemokratia ”on vain kilpailija kaupungin tuottaman liike-elämän voittojen jaossa”<sup>101</sup>. Lähtökohtainen eroavaisuus syntyi siis ajattelutavan erilaisuudesta. Heijastui tämä myös käytännön elämäänkin, ammatin luonteesta johtuen sillä ”maata-

<sup>97</sup> Alkio 1919b, 37; 48.

<sup>98</sup> Alkio 1919b, 44.

<sup>99</sup> Alkio 1919b, 64–66.

<sup>100</sup> Alanen 1976, 403–404.

<sup>101</sup> Alkio 1919b, 76–77.

omistava talonpoika ei ole porvari”<sup>102</sup>. Maanomistamisen suhde muuhun omistamiseen oli erilainen. Maanomistamisen lähtökohta oli sen muokkaaminen eli kultivoiminen ja kohtuullinen eläminen maan tuottamalla hyvinvoinnilla. Maanviljelys oli kulttuuriammatti. Maanvuokraaja ja torppari eivät myöskään olleet työläisiä, koska saivat elantonsa välillisesti maasta, eivätkä kaupunkien keinottelusta.<sup>103</sup>

Yhteiskuntaelämässä tärkein päämäärä oli kansan yhteisyys. Sosiaalidemokratiassa yhteisyys syntyi luokkataistelun ja luokan yhteisyyden kautta. Alkion ajattelussa se syntyi ihmisenä kasvamisesta ja ihmisyyden kehittymisestä. Korkein yhteiskunnallinen päämäärä oli edistys. Se oli hänen mielestään kaikille yhteinen.<sup>104</sup> Kansallistunne myös esti sosiaalidemokratian kehityksen. Ajatuksia herättää Alkion näkemys ”ihmisten luontaisesta eripurasta”,<sup>105</sup> joka estäisi sosialismiin siirtymisen. Alkion suhde sosialismiin oli hyvin ristiriitainen. Toisaalta maalaisliiton ensimmäiseen poliittiseen ohjelmaan omakuttiin useita kohtia sosiaalidemokraateilta. Toisaalta Alkio tuomitsee heidän tavoitteensa ja keinonsa:

” – – ensin keinona sosialidemokratialla on auttaa kapitalistisen järjestelmän kehitystä ja siten edistää talonpojan kurjistumista siihen mittaankin että hän nääntyneenä jättää maansa ilmaiseksi valtiolle.”<sup>106</sup>

Alkion maalaisliitossa oli useita sosialistien kanssa yhteisiä tavoitteita. Tästä esimerkkinä oli eläkevakuutuksen luominen maatyöläisille. Voimakas sosiaalisen oikeudenmukaisuuden korostaminen eli samassa hengessä vasemmiston tavoitteiden kanssa. Eturistiriidat olivat yhteiskunnallisissa jännitteissä keskeisiä. Toisaalta Alkio käytti usein sosialistisia termejä kuten sorto, eturistiriita ja lisäarvo. Hän totesi esimerkiksi:

---

<sup>102</sup> Alkio 1919b, 76–77.

<sup>103</sup> Alkio 1919b, 76–77.

<sup>104</sup> Alkio 1919b, 102.

<sup>105</sup> Alkio 1919b, 114.

<sup>106</sup> Alkio 1919b, 114.



”Kapitalistinen järjestelmä on saanut olot muodostumaan sellaisiksi, että vapaa kilpailu, jossa oppineimmat ja taitavammat aina voittavat, vie valitettaviin tuloksiin, ellei lainsäädäntö sekaannu estämään heikkotahtoisimman kilpailijan sortoa.”<sup>107</sup>

Maalaisliitto ja sosialidemokraatit kannattivat molemmat maareformia. Näissä oli kuitenkin eroja. Sosiaalidemokraattien tavoitteena oli Alkion mukaan maanomistuksen kieltäminen ja uuden kruununtorpparijärjestelmän luominen. Alkion mukaan torpparijärjestelmä ei taannut ”pysyvää maanviljelyssäätystä”.<sup>108</sup> Alkio kuvaa seikkaperäisesti sosialidemokraattien toimintaa tilattoman väestön olojen parantamista vastaan ja talollisten olosuhteiden kurjistamiseen tähtäävää politiikkaa. Siinä sosiaalidemokraatit olivat liittoutuneet ”vanhoillisimman porvariston kera”<sup>109</sup>. Alkio kuvasi taistelua maareformista ja maakysymyksestä sosialistien ja porvarien taantumuksellisuuden ja maalaisliiton oikean linja välillä. Edellisten tavoitteet olivat ainoastaan poliittiset. Tavoitteena oli katkeroittaa kansaa ja kurittaa talollisia. Jälkimmäisten tavoitteena oli maiden siirtyminen suurkapitalistien eli tukkiyhtiöitten haltuun.

Alkio sivusi maamiehen suhdetta kapitalismiin usein. Alkio vastusti monopoleja ja kannatti liike-elämässäkin toisaalta vapaata kilpailua. Toisaalta hän käytti aikakaudelleen tyypillisiä käsitteitä kuten sorto. Maanviljelysammatti vääristyi, kun sen luonne muuttui keinotteluksi. Pienviljelijän asema työnantajana kiinnosti Alkiota. Porvarillisen aseman jännite ja vivahde siihen toki sisältyi. Alkion totesi hyvin ihanteellisesti, että ”maatyömies on taloudessa aivan yhtä tärkeä kuin viljelijä itsekkin”<sup>110</sup>. Näiden edut olivat yhteiset, eikä luokkaristiriitoja synny, jos viljelijä työnantajana ”tyydyttää maatyömiehen tarpeet kohtuullisesti”.<sup>111</sup> Sitaatissa kuvastuu hyvin taistelu sosiaalidemokraatteja vastaan maaseudulla. Maatyömiehet ja muu maaseudun tilaton väestö olivat sosialisteille otollista kannatuspohjaa. Maalaisliiton tuli muodostua maaseudun yleispuolueeksi. Sosiaalireformismin omaksuminen oli keskeinen ase sosialidemokraatteja vastaan.

---

<sup>107</sup> Alkio 1919b, 36.

<sup>108</sup> Alkio 1919b, 79.

<sup>109</sup> Alkio 1919b, 81.

<sup>110</sup> Alkio 1919b, 130–134.

<sup>111</sup> Alkio 1919b, 130–134.

Vuonna 1907 julkaistussa kirjoituksessaan *Valtiollisesti 'kädestä suuhun'* Alkio kuvaa porvarillisten puolueitten ja sosialistien kyvyttömyyttä vastata maalaisväestön ongelmiin. Alkion mukaan näiden ohjelmat jättivät maaseudun asiat huomiotta:

”Mutta joka tuntee meidän valtiollisten puolueitten sanon: sosialidemokraattisen ja porvarillisten, haluttomuuden käytännössä työskentelemään mahdollisten parannusten aikaansaamiseksi maata viljelevän väestön elinehtojen parantamisessa, hän ei näille ohjelmille voi suurta merkitystä antaa – – leivän maasta saamiseksi tarvitaan myös maanviljelysinnostusta. Sosialidemokraattinen luokkataistelu tätä innostusta lamauttaa; samoin sitä lamauttaa porvarillisvirkavaltainen talousjärjestelmä.”<sup>112</sup>

Tällä Alkio antoi ymmärtää, etteivät muut puolueet pitäneet maanviljelystä muita elinkeinoja erityisempänä tai nähneet maaseudun erityistarpeita ja ongelmia. Muut puolueet eivät voineet ymmärtää maalaisliiton ja Alkion ihanteellista ja idealistista maahenkeä. Ilman sitä ei talonpoikaisyhteiskunta voinut toteutua.

Yhteiskunnallinen eriarvoisuus oli Alkion mukaan verrattavissa kansainväliseen epätaasa-arvoon. Hän vertasi kaupunkien sortavan maaseutua kuten siirtomaaisäntä siirtokuntaansa.<sup>113</sup> Suomen kansainvälisen talouden asema oli myös samantyyppinen. Alkio käsitti kansallistalouden samalla tavalla. Hän jaotteli kansantaloudet köyhälistö- ja kapitalistivaltioihin, joista Suomi edusti ensimmäistä ja esimerkiksi Saksa jälkimmäistä. Tässä Alkio näki erittäin rappeuttavana sosiaalidemokraattien epälojaalisuuden kotimaiselle tuotannolle ja porvarispiirien liian liberalismiin talouskysymyksissä. He eivät Alkion mukaan kunnioittaneet kotimaista tuotantoa, joka kasvatti kansakunnan varallisuutta.<sup>114</sup> Alkio oli sängen merkantilistinen taloudellisilta ajatuksiltaan ja hänen tavoitteensa poikkesivat niin vasemmiston kuin oikeistonkin tavoitteista.

Alkio lainasi hyökkäävässä kirjoituksessaan *Miksi ei pienviljelijä voi kuulua sosialidemokraattiseen puolueeseen* vuodelta 1907 Karl Kautskya, saksalaista sosialismin teoree-

---

<sup>112</sup> Alkio 1919a, 75–76.

<sup>113</sup> Alkio 1919a, 66.

<sup>114</sup> Alkio 1919a, 21–29.

tikkaa. Alkion mukaan sosialidemokraatit tähtäävät pienviljelijöiden olojen kurjistamiseen saadakseen luokkataistelun laajenemaan maaseudulla:

”Sosialidemokratia on luonteeltaan vihamielinen pikkumaanviljelykselle, koska se vaikeuttaa luokkavastakohtien kehittymistä eikä muodosta oikeata pohjaa joukkojen palkkataistelulle. Meidän maassamme on ’pikku-isäntä’, ’maaporho’, ’talonjussi’, sosialidemokraattien kesken tilaansa omistusoikeudella hallitsevan pikkuviljelijän haukkumanimiä, joiden avulla hänet ajetaan ’työväkeä nylkevän porvarien’ vihattuun luokkaan.<sup>115</sup>

Alkion ihannoima pienviljelijöiden väestö saattoi todellisuudessa ollakin vasemmiston hampaissa. Pohjanmaalla pienviljelys oli vallitseva maanomistus ja maatalousmuoto. Suurmaanomistusalueilla vastakkainasettelu maatyöväen, vuokratilajelijöiden ja suurtilonpoikien välillä oli hallitsevampi.<sup>116</sup> Osin myyttinenkin kuva pohjalaisista suurtilonpojista on vaikuttanut siihen käsitykseen, että maalaisliiton kannattajat olisivat olleet alkuvaiheessa suurtilonpoikia. Pohjanmaalla tyypillinen maatila oli la.<sup>117</sup> Pienviljelijät saattoivat helposti mieltää itsensä kuuluvaksi samaan köyhälistöön työväestön kanssa. Alkion tekemä kirjoitus oli hyvinkin selvästi maalaisliiton etujen mukainen poleeminen kirjoitus. Alkio pelottelee kirjoituksessaan maan pakkoluovutuksilla, jos sosialidemokraatit saisivat valta-aseman. Ero palkkatyöläisen ja pienviljelijän välillä oli Alkion mukaan se, että pienviljelijän palkan maksoi luonto.<sup>118</sup>

Suurteollisuus ja sen edellyttämä kuluttaminen ja ylellinen elämäntapa olivat Alkion mukaan kansallistaloutta rappeuttavia. Sosiaalidemokratian ja porvarillisen elämäntavan edellytyksinä ne olivat vastakohtia talonpoikaiselle arvomaailmalle.<sup>119</sup> Alkio näki talonpojat ensisijassa kuluttamiseen pakotettuina. Sama päti myös suurmaatalouteen. Alkion mukaan sosiaalidemokraatit ja porvarit tukivat suurtilanpitoa ja etenkin sosiaalidemokraatit vihasivat pienviljelystä. Kautskyn ohjelmaa hän arvosteli voimakkaasti.<sup>120</sup> Vastakkainasettelu maasta elantonsa saavien ja teollisuuskapitalistien sekä työläisten välillä oli selkeä.

<sup>115</sup> Alkio 1919a, 79.

<sup>116</sup> Jutikkala 1958, 341.

<sup>117</sup> Hemminki 2014, 59–62, 103–109, 219.

<sup>118</sup> Alkio 1919a, 81–83.

<sup>119</sup> Alkio 1919a, 54–55.

<sup>120</sup> Alkio 1919a, 80–84.

Osuustoiminta oli Alkiolle ensisijainen markkinatalouden muoto. Tästä oikeisto arvosteli maalaisliittoa ja syytti sosialismista. Alkio näki osuustoiminnan sosialismin ja kapitalismin välimuotona ja vaihtoehtona näille yhteiskunta- ja talousjärjestelmille. Se myös palveli tuottajan etua.<sup>121</sup> Osuustoimintaliikkeen syntymisen myötä maaseudun elinkeinotoiminta elävöityi, osuuskassojen, osuuskauppojen ja osuusmeijerien myötä.<sup>122</sup> Osuustoimintaliike nähtiinkin maalaisliiton piirissä ja etenkin Santeri Alkion ajattelussa ihanteellisimpana liiketoiminnan muotona.<sup>123</sup>

Osuustoiminta oli poliittisena merkityksenä ”keino sopeuttaa talonpoika ja markkinat toisiinsa, tie kaupalliseen maataloustuotantoon.”<sup>124</sup> Risto Alapuron ja Henrik Steniuksen mukaan maalaisliitto ei kasvanut kovin nopeasti johtuen siitä, että granfeltiläisen vastenmielisyyden hajottavaa puolueuudostusta kohtaan vallitsi talonpoikien keskuudessa pitkään. Tämä järjestöjen puolueettomuusajattelu näkyi etenkin nuorisoseuraliikkeessä, kansanopistoliikkeessä ja alkuvaiheessa osuustoimintaliikkeessä.<sup>125</sup> Alkio kuitenkin vastusti poliittisuuden patoamista näillä yhteiskunnan aloilla.

*Kirjoitelmia maalaisliitto kysymyksistä* -kirjan luvussa *Sivistysvihollinen* Alkio jatkaa asetelman luomista sivistyksen ja koulusivistyksen saamisen oikeuden näkökulmasta. Taustalla lienee myös edellä kerrottu Alkion oma keskeytynyt koulutie. Hän näkee, että kaikkien oli saatava tasapuolisesti ”sivistyskapitaalia”<sup>126</sup>, joka tulee koko kansan yhteiseksi hyödyksi. Hänen mukaansa sivistyksen kautta luokkarajat katoaisivat.<sup>127</sup> Käsitteenä tämä lähenee sosialistien käsityksiä kansansivistyksen merkityksestä. Toisaalta sivistyksen kautta noustiin uuteen yhteiskuntaluokkaan ja vaadittiin isompia palkkoja. Alkio kritisoi sitä, ettei koulutuksen kautta saatu oikeaa sivistystä ja jalostuttu ihmisinä. Tämän sijaan omakuttiin uusi elämäntapa ja luokka-asetus. Pinnallisella luokkasivistyksellä oli liitto pääoman kanssa:

<sup>121</sup> Alkio 1919a, 16–19.

<sup>122</sup> Peltonen (toim.) 2004, 191–195.

<sup>123</sup> Alanen, 1976, 48–49.

<sup>124</sup> Alapuro et al. (toim.) 1987, 187.

<sup>125</sup> Alapuro et al. (toim.) 1987, 35–37.

<sup>126</sup> Alkio 1907, 21–24.

<sup>127</sup> Alkio 1907, 21–24.

”Tämä on sanottu oppikoulun kautta saadusta sivistyksestä, jolla nykyisestä yhteiskuntaelämästä on kultaisen kapitaalin, pääoman kanssa hallintovalta.”<sup>128</sup>

Alkio valtiopäiväuran aikana keskustelu oppivelvollisuudesta oli ajankohtainen. Talonpoikaisväestöä oli syytetty ”sivistysvihollisuudesta”<sup>129</sup>, kun osa vastusti kansankoulujen perustamista. Alkio pyrkii kumoamaan tämän ja pitää kansansivistystä ja yleissivistystä yhtä tärkeänä, kuin opillista sivistystä. Hän korostaa tasa-arvoa eri tavalla oppineitten kesken:

”Silloin tuntevat leivänkasvattaja-mies ja sivistystyömies olevansa riippuvaisia toisistaan, tavoittelevansa toisiaan ja ymmärtävänsä toisiaan yhteiskunnallisina tovereina, joilla ovat yhteiset tarkoitusperät.”<sup>130</sup>

Suhde koulutukseen ja sivistykseen oli keskeinen yhteiskunnallinen kysymys. Alkio näki tuolloisen koulutuspolitiikan ristiriitaisena. Oikeiston tavoitteena oli estää maalaisväestöstä tulemasta herroja. Alkion mukaan säätyläistö oli halunnut luoda eri sivistyksen maalaisväestölle kuin sivistyneistölle.<sup>131</sup> Hän kiisti maalaisliiton oletetun sivistysvihamielisyyden.<sup>132</sup> Tavoite rahvaan sivistämisestä oli vasemmistolle ja maalaisliitolle yhteinen. Päämäärä oli tosin eri. Vasemmistolla se oli ase luokkataisteluun, mutta Alkion tavoite oli ihmisyyden kehittäminen.<sup>133</sup> Kansakoulunopettajien tuli olla tavallisen kansan parista, ja elää tavallisen kansan tavoin. Kuitenkin heillä tuli olla korkeampi opillinen ja siveellinen sivistys, kuin muulla rahvaalla. Herroja ei kansasta kuitenkaan saanut tulla, joten kun kansanopetusta luotiin, jouduttiin luomaan aivan omanlaisensa kansansivistys ja sen opetus. Alkion mukaan

”Ruumiillinen työ ei tullut – – kasvatusoppineiden keskuudessa kulttuuri-ilmiönä koskaan kyllin vakavan pohdinnan alaiseksi.”<sup>134</sup>

---

<sup>128</sup> Alkio 1907, 20.

<sup>129</sup> Alkio 1907, 20.

<sup>130</sup> Alkio, 1907, 24–25.

<sup>131</sup> Alkio 1919b, 126.

<sup>132</sup> Alkio 1919b, 43.

<sup>133</sup> Alkio 1919b, 126.

<sup>134</sup> Alkio 1919b, 123–124.

Alkio esittää kysymyksen kirjoituksen otsikossa *Voivatko sivistyneet ihmiset kuulua maalaisliittoon?* Alkio toteaa vastauksena tähän, ettei maalaisliitto uskonut mihinkään viralliseen sivistykseen ja kulttuuriin. Sen sijaan maalaisliitolla oli omat itsenäiset kulttuuri- ja talousperiaatteensa.<sup>135</sup> Toisaalta Alkio varoitti opintien vieroittavan maalaisten lapsia kansasta. Alkiolle oli olemassa oikea kansa, maalaiskansa:

”Ja kun ylioppilaita meillä valmistetaan suhteellisesti paljon enempi kuin useissa muissa maissa, on tuo ’kansasta ulos virtaus’ sitä tuntuvampi. – – sivistyksemme lainaa liian paljon ulkomailta; itsenäistä sivistystyötä ei tehdä; mikäli joku koettaa, sitä halveksitaan; kotimainen sivistysyritteliäisyys painetaan alas samoin kuin taloudellinenkin yritteliäisyys.”<sup>136</sup>

Suomalaisten oli ammennettava sivistys ja ihanteet omasta maasta maalaiskansan parista. Ulkomailta tulleet aate- ja oppivirtaukset olivat Alkion kaltaisen fennomaanin silmissä paheksuttavia. Alkion maailmankuva oli kehittynyt ja Suomen itsenäistyttyä nationalistinen pohjavire oli hänen ajattelussaan selvästi vahvistunut.

Kirjoituksessaan *Häviäviä ja nousevia sivistyskäsitteitä* vuodelta 1915 Alkio kehuu työväenopistoja, työväen sivistysliikettä ja maaseudun kansanopistoja. Hän toteaa, ettei esimerkiksi ruotsinkielinen yläluokka ja kaupunkien porvaristo omannut todellista sivistystä, vaikka heillä oli vanhanaikainen koulusivistys. Alkio toteaa:

”Niin on saattanut havaita, että samalla aikaa porvarillisen sivistyksen rinnalle, tämän uinuessa, on kasvanut n.s. syvien rivien, ruumiillisen työn tekijäin käytännöllinen sivistys, on vanha porvarisivistys alkanut yhä enempi harrastaa n.s. elämän koreutta, ylellisyyttä ja aistillisia nautintoja.”<sup>137</sup>

Alkio arvosti omaehtoista tavallisen kansan itsensä sivistämistä ja kehittämistä ihanteetoman yläluokan rinnalla. Huomionarvoista poliittisesta näkökulmasta on se, että Alkio rinnasti työväestön ja maalaisväestön samaan ryhmään. Tämä rinnastus ”ruumiillisen

<sup>135</sup> Alkio 1919b, 139–140.

<sup>136</sup> Alkio 1919b, 64–65.

<sup>137</sup> Alkio 1919a, 158–159.

työn tekijän ja talonpojan kanssa”<sup>138</sup> esiintyy Alkion teoksissa harvemmin. Alkio käyttää myös porvaristosta tässä termiä ”porvarillinen keskiluokka”<sup>139</sup>, jonka hän oli selvästi omaksunut ulkomailta.

Talonpoika oli hänen mukaansa ihanteellisin sivistettävä, koska hän eli vielä yhteydessä luontoon ja kantoi vuosisataista siveänä säilynyttä viattomuutta, mikä kaupunkilais-sieluista oli jo kadonnut.<sup>140</sup> Maalaisihmisellä oli kaikki edellytykset sivistyä ja kehittyä. Ongelmaksi hänen aikansa yhteiskunnassa hän näki sen sijaan porvarispiirien ja yläluokan pyrkimykset säilyttää sivistys etuoikeutena.<sup>141</sup>

Alkio käsittelee arvoja useissa kirjoituksissaan. Arvoihin kytkeytyy myös kysymys köyhyydestä ja muut sosiaaliset kysymykset. Alkion lähtökohtana köyhyyden torjunnassa oli ihmisen itseauttamiskyky ja hän puhui ”itseauttamisen velvollisuuskäsityksestä”.<sup>142</sup> Tämän ajattelutavan voi katsoa kytkeytyvän talonpoikaiseen arvomaailmaan, jossa maasta saadun elannon ehtona oli oma työ ja yritteliäisyys. Toisista huolehtiminen kuului myös vahvan yhteisöllisyyden agraariseen yhteiskuntaan. Alkion ajatteluun sisältyi:

” – – sosialistinen ajatus, että yhteiskunnan on velvollisuus pitää huolta jokaisen jäsenensä hyvinvoinnin mahdollisuudesta, mutta siihen sisältyy jokaista yksilöä syvästi velvoittava käsky panna kaikkensa alttiiksi yhteisen edun puolesta.”<sup>143</sup>

Alkion ja maalaisliiton ohjelmaan kuului myös maata omistamattomien toimeentulosta ja vanhuuden turvasta huolehtiminen. Alkio ajoi voimakkaasti maatyömiesten eläkelaitosta.<sup>144</sup> Eläkevakuutusjärjestelmä oli myös eräs sosialistien keskeisistä tavoitteista. Mielenkiintoista on se, kuinka Alkio näki talonpojat ja laajemmin maalaisväestön porvariston varajoukkona.<sup>145</sup> Todennäköisesti hän tarkoitti tällä oikeiston pyrkimyksiä käyttää talonpoikaistoa poliittisena tukena. Ajatus oli hyvin samankaltainen Leninin

<sup>138</sup> Alkio 1919a, 158.

<sup>139</sup> Alkio 1919a, 158.

<sup>140</sup> Alkio 1919a, 71.

<sup>141</sup> Alkio 1919a, 102.

<sup>142</sup> Alkio 1919a, 11.

<sup>143</sup> Alkio 1919a, 15.

<sup>144</sup> Alkio 1919a, 326–327.

<sup>145</sup> Alkio 1919a, 288.

ideologian kanssa. Lenin näki puoliproletariaatin, eli köyhimmät talonpojat vallankumouksen syntymisen edellytyksenä. Talonpojat olivat vallankumouksen reservi, välttämättömän luokka sen toteuttamiseksi. Kuitenkin porvaristo houkutteli vauraimpia talonpoikia.<sup>146</sup>

Alkio ei käyttänyt keskiluokka –termiä maalaisväestöstä puhuttaessa. Hän ei siten nähnyt talonpoikaistoa yhteiskunnallisena keskiluokkana, vaan nimenomaan kaupunkien keskiluokan sen varsinaisessa merkityksessä.<sup>147</sup>

Alkio syventyy maahengen olemukseen ja maaseudun kehittymisen ehtoihin tarkemmin teoksessaan *Kun Suomesta maahenki katosi*. Edellisen teoksen ryhmien risteävät luokkaedut toteutuivat myös talonpoikien keskuudessa. Maahengen katoaminen tapahtuu Alkion mukaan seuraavasti:

”Se katoaa sillä tavalla, että sijaan tukeutuu joku toinen henki, joka ei ole maahenki. Yhdelle pojalle alkaa sisään tupata kauppa-henki, toiselle virkamies-henki, kolmannelle pappis-henki, neljännelle amerikka-henki, y.m., ja kaikkien näiden edestä maahenki pakenee.”<sup>148</sup>

Maahenki oli jotakin, joka korvautui kun se mihin talonpoika oli syntynyt, ei enää riittänyt. Jukka-Pekka Takala (1980) kuvaa marxilaista tutkimussuuntausta edustavassa tutkimuksessaan maahenkeä. Hänen mukaansa talonpoikaisuus on synonyymi maahengelle.<sup>149</sup> Tulkinta ei kuitenkaan riitä. Talonpoikaisuus on maahenkeen verrattuna liian staattinen käsite. Maahenki merkitsi maauskoa, uskoa siihen, että maanviljelys ja metsänhoito, siihen liittyvine siveellisine liitännäiselinkeinoineen muodostivat parhaan mahdollisen henkisen ja ruumiillisen elinkeinon suomalaiselle.

Alkio halusi nostaa myös henkiset arvot materialismin ja rahan yläpuolelle. Maahenki oli yleismaailmallinen käsite, vastakohta kapitalismille. Sen ideana oli ihmisenä kasvamisen ja filosofian löytäminen maanviljelyksestä, elämisestä vuorovaikutuksessa maan

---

<sup>146</sup> Lenin 1917, 14–15; 31–33.

<sup>147</sup> Alkio 1919a, 140–141 & 151.

<sup>148</sup> Alkio 1908, 3.

<sup>149</sup> Takala 1980, 34.



kanssa.<sup>150</sup> Maahenki oli lähes uskonnollista moraalifilosofiaa. Alkion käyttämät uskonnollissävyytteiset käsitteet vahvistavat tätä vaikutelmaa. Maahengen synonyymina käytetty sana maausko vahvistaa myös tätä näkökulmaa. Teollistuminen ja teollinen kehitys oli rappeuttavaa ja vastakohta ihmisen kehitykselle<sup>151</sup>. Maanviljelys ei ollut luonteeltaan luokkaelinkeino. Se oli muiden yläpuolella. Maanviljelys yhdisti sen piirissä toimivia, eikä hajottanut, koska maasta eläminen ei aiheuttanut kilpailua pääomista. Ainoastaan kiihotus aiheutti luokkaristiriitoja. Ne olivatkin Alkion mukaan keinotekoisia. Tästä johtuivat myös tilattomien ja maanomistajien väliset ristiriidat.<sup>152</sup>

Maahenkinen talonpoika ei kuitenkaan ollut vanhoillinen, mikä yleensä talonpoikaisuuteen käsitteenä liitetään. Talonpojalta saattoi puuttua maahenki, jos hän ei ollut herännyt oppimaan ja kehittämään elinkeinoaan huonojen aikojen koitettua:

”Mutta epäroivä mies jäi päivittelemään ja viritti valitusvirtensä maanviljelyksen kannattamattomuudesta kaiken kansan, ennen kaikkea omien lastensa kuultavaksi.”<sup>153</sup>

Maahenki ei voinut tällöin herätä seuraavassakaan sukupolvessa, kun sitä ei ollut heihin istutettu. Maahengen häviäminen johtui Alkion mukaan ennen muuta rahatalouden leviämisestä maaseudulle. Metsätalouden synty 1800-luvun lopulla toi ensimmäistä kertaa merkittäviä tulonlähteitä talollisille:

”Rupesivat metsät maksamaan. Syntyi uusi, ennen aavistamaton tulonlähde. Isien säästömetsät saivat alkaa tehdä vaivalloista matkaansa ulkomaille.”<sup>154</sup>

Näin kapitalismi rantautui maaseudulle ja alkoi houkuttaa poikia kaupunkiin ja porvarillisiin ammatteihin. Elinkeinoasetus vapautti kauppaa ja ” – – pani monessa nuorensa päässä kiehumaan ajatuksen pääoman kokoomisesta.”<sup>155</sup> Keskeistä oli se, että luonnollisen ammatin parista lähdettiin luonnottomien ammattien ja elämänpiirin pariin. Al-

---

<sup>150</sup> Alkio 1919b, 58.

<sup>151</sup> Alkio 1919b, 95.

<sup>152</sup> Alkio 1919b, 30; 83.

<sup>153</sup> Alkio 1906, 8.

<sup>154</sup> Alkio 1906, 8.

<sup>155</sup> Alkio 1906, 4.

kio myös varoitti viinanpoltosta ja oluttehtaan harjoittamasta riistosta. Ulkomaisten ylellisyystavaroiden tuonti oli Alkion mukaan köyhdyttänyt maata. Alkio toteaa:

”Kauppaelämä veti puoleensa kuin Kalifornia, ei ainoastaan ostajiksi, vaan myyjiksikin. Innostus kasvoi siihen määri, että lieko lijoiteltua jos sanomme että äsken kuluneilla vuosikymmenillä ainakin 50 % nuorista pariskunnista, joiden vanhemmat ovat talollisia, ovat joskus elämässään ajatelleet ’ruveta porvariksi’.”<sup>156</sup>

Alkion tilasto oli todennäköisesti arvio. Mielenkiintoista on se, että Alkio ei syytä nuoria tästä haikailusta vaan heidän vanhempiaan, jotka ovat itse maahengen puutteen vuoksi karkottaneet sen myös lapsistaan.

Alkiolle yhteiskunta edusti taloudellisessakin mielessä pientilaa tai pientä kylää, jossa yhteistoiminnassa luonnonvaroja hoitamalla saatiin elintarpeet koottua ja kehityttyä ihmisinä. Pikkuviljelijä eli luonnon ehdoilla toisinkuin muut kansalaisluokat jatkuvien palkankorotusvaateidensa kanssa. Pienviljelijä edusti siten luontoon pohjautuvaa elämäntapaa, muut luokat tätä yhteiskuntaluokkaa riistävä ja luonnottomaan keinotteluun pohjautuvaa elämäntapaa. Alkion mielestä kansantaloudessa ja yksityistaloudessa päitivät samat luonnonlait. Kulutus ei saanut olla suurempi kuin tuotanto. Esimerkiksi virkamiespalkat piti sovittaa maan vuosittaiseen tuotantokykyyn. Maanviljelys oli Alkion mukaan ”kaikkien elinkeinojemme äiti”,<sup>157</sup> se oli oma talousjärjestelmänsä.

”Suomella toistaiseksi ei ole mitään muuta pohjaa, jolle voisimme suunnitella lujaa, horjumatonta kansantaloudellista uudistusta, kuin pikkumaanviljelys.”<sup>158</sup>

Voitaneen todeta, että maahenki käsitteenä edusti Alkiolle yhteiskunnallista, jopa henkisenkin uudistumisen prosessia, joka oli jatkuvasti läsnä myös hänen poliittisissa käsityksissään. Alkio viljeli käsitteitä. Hänen käsityksillään yhteiskunnasta ja sen kehityksen edellytyksistä oli suoria yhtymäkohtia hänen käsityksiinsä maatalouden paremmista edellytyksistä.

---

<sup>156</sup> Alkio 1908, 9.

<sup>157</sup> Alkio 1908, 11–12, 14.

<sup>158</sup> Alkio 1908, 16.

### 3.2 Tasavaltaa ja maalaisliittolaista teoriaa rakentamassa

Alkio palasi lähes seitsemän vuoden tauon jälkeen yhteiskunnallisten julkaisujen pariin vuonna 1916. Alkio oli poissa eduskunnasta kolme vuotta, kunnes palasi eduskuntaan vuoden 1917 vaaleissa.<sup>159</sup> Alkio julkaisi vuonna 1914 teoksen *Maalaisliitto – suuntaviivoja*. Teos oli Santeri Alkion kirjoittama katsaus maalaisliittolaiseen ajatteluun ja kymmenen olemassaolovuotensa ajan poliittiseen toimintaan. Alanen katsoo teoksen olevan puolueen uskontunnustus<sup>160</sup>. Teos on paikoin tendenssinomainen kuvaten suurta maalaisväestön heräämistä. Kirjassa Alkio perusteli vielä kerran puolueen tarpeellisuuden ja aseman, miksi se oli syntynyt ja miksi se oli olemassa. Luomalla puolueelle omaa teoriaa, talonpoikaisuutta, Alkio nosti maalaisliittoa luokkapuolueen roolista tasavertaiseksi ideologiaksi kapitalismin ja sosialismin väliin ja niiden rinnalle. Kilpailevat puolueet olivat kyseenalaistaneet maalaisliiton ideologian ja Alkio koki tarpeelliseksi vastata siihen.

Alkion talousajattelu oli varsin ihanteellista. Hän julkaisi teoksen *Maalaisliittolaista talous- ja yhteiskuntaoppia* (1917). Alkiolla oli halu puolueen järjestörakenteen ja valtiopäivätoiminnan järjestäytyttyä luoda omaa maalaisliittolaista talousteoriaa. Tällä kaudellaan Alkio julkaisi lisäksi kirjaset *Ihminen ja kansalainen* (1919) sekä *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta* (1919). Tässä luvussa käsiteltävällä ajanjaksolla Alkio oli poliittisena kirjoittajana tuotteliaimmillaan.

#### 3.2.1 Talonpoikainen ideologia

*Maalaisliittolaista talous- ja yhteiskuntaoppia* kirjan luvussa *Maahenki ja tuhlaajapojat* keskiössä on kaupunkielämän vahingollisuus maaseudulle. Verrattuna Alkion aiempiin teoksiin tekstissä näkyy jo Alkion toiminta ammattipoliitikkona. Ihanteellisuutta oli yhä tallella, mutta painopiste oli siirtynyt pragmaattisempiin uudistusehdotuksiin ja päivänpolitiikan kysymyksiin. Tuhlaajapojat, sosialistit ja porvarit, olivat ennen sotaa luottaneet ulkomaiseen elintarviketuontiin. Sodan tullen oli omavaraisuus noussut uuteen arvoonsa. Alkio kuvaa tekstissä rajahintapolitiikkaa, jolla oli tehty maanviljelysväestön

<sup>159</sup> Eduskunta, edustajamatrikkeli. Viitattu 20.10.2014.

<sup>160</sup> Alanen 1976, 416.

taloudellinen asema hankalaksi, tehdastyöläisten ja porvarisväestön eduksi. Ennen kaikkea elintarvikesäännöstely oli sosialismia, joka sai aikaan lakkoja. Alkio kritisoi voimakkaasti maatalouteen ja elinkeinotoimintaan kohdistuvia pakkokeinoja. Toisaalta Alkio useissa kirjoituksissaan kritisoi luokkapuolueita ja luokkavaltaa, mutta epäjohtonmukaisesti hänen mukaansa on synnyttävä uusi ymmärrys ”luokkasuhteista”.<sup>161</sup> Maatalouden parissa olevan väen oli kuuluttava samaan luokkaan.

Vuosien 1915–1917 tilanne suomalaisella maaseudulla oli kiristynyt ja elintarvikkeista oli monin paikoin pulaa, kun Venäjän tuonti oli täysin tyrehtynyt. Alkio kuvaa vuonna 1917 päiväkirjassaan kiivasta eduskunnassa käytyä keskustelua elintarvikekysymyksistä.<sup>162</sup> Maatalouden sääntely Tokoin sosialistisen senaatin toimesta ja eduskunnan jatkuva puuttuminen elintarvikkeiden tuotantoon herätti viljelijäväestössä katkeruutta.<sup>163</sup> Se oli ristiriidassa vapaan talonpojan ihanteen kanssa ja edusti Alkiolle sosialistisia pakkokeinoja. Maatalouslakot maaseudulla vuonna 1917 lisäsivät tilanteen jännittyneisyyttä ja kiristivät vastakohtaisuutta ja aseellista järjestäytymistä suomalaisella maaseudulla.<sup>164</sup>

Alkion talousajattelu oli edelleen ihanteellista. Taustalla oli suuri kertomus talonpojan menneisyydestä. Kapitalismi oli kahlinnut talonpojan, joka eli ”patriarkalisessa vapaudessaan vielä muutamia vuosikymmeniä sitten”.<sup>165</sup> Samoin puolueilla oli 1800-luvun lopulla täysin yhteiskunnallinen luonne. Vasta nyt ne olivat ottaneet talouspoliittisen ajattelun linjoikseen sosialidemokratian myötä, joka synnytti vastakkaiset kaksi leiriä.

Alkion mukaan 1800-luvun lopulla ei vielä ollut välimuotoa porvareille ja sosialisteille. Talonpojissa oli kuitenkin alkanut herääminen ja syntynyt ”Aavistus, ettei hän olekaan porvari, vaan porvari lakeija, alkaa kalvaa mieltä.”<sup>166</sup> Alkion aikana poliittinen vastakkainasettelu oli todellisuutta. Puolin ja toisin viljeltiin voimakkaita ilmaisuja. Alkio ei vierastanut marxilaisia ilmauksia. Sosialisteilta lainattujen sanontojen käytössä oli varmasti myös poliittista tarkoituksenhakuisuutta, kun hän käytti vastustajan omia termejä.

---

<sup>161</sup> Alkio, 1917, 7-10.

<sup>162</sup> Alkio 2012, 232 & 237.

<sup>163</sup> Rantatupa 2004, 285–286.

<sup>164</sup> Rantatupa 2004, 306–309.

<sup>165</sup> Alkio 1917, 3.

<sup>166</sup> Alkio 1917, 4-5.

Alkion talousajattelussa kaikkein keskeisintä oli maanviljelys, ja se, etteivät kapitalismi ja sosialismi tunnustaneet kansantalouden pohjaksi maanviljelystä vaan rahatalouden. Alkio käyttää maanviljelyksestä käsitettä ”kansallisen elämän keskusvoimalähde”<sup>167</sup>. Ajatus keskusvoimanlähteestä liittyy jälleen maahenkeen, joka oli kirjoittamisajankohdastaan yhä yhtä kaukaista kuin kristinusko vuosisatoja aiemmin osalle talonpojista. Maausko toisaalta saattoi poistaa elintarvikepuolan, pelastaa maalaisväestön luokkapuolueista ja synnyttää ”kansalaisyhteiskunnallisen järjestön”, maalaisliiton.<sup>168</sup>

Alkion ajattelussa keskeisellä sijalla oli myös maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelu. Arja Sahlbergin mukaan Alkion yhteiskuntamalli oli desentralistinen. Alkio näki kaupungistumisen vaarallisena kehityskulkuna<sup>169</sup>. Alkio loi katsauksen maalaisliiton syntyvaiheisiin ja maalaisväestön liikkeellelähdykseen kahdessa eri paikassa. Alkio myös mainitsi puolueen kehittyneen silkasta puolueesta kansallisliikkeeksi.

” – – kansallisliikkeeksi, jolla ei ole ainoastaan valtio- tai yhteiskuntapoliittinen, vaan myöskin yleissivistyksellinen ja taloudellinen uudistustehtävänsä”<sup>170</sup>

Alkio näki maalaisliiton tehtävän suuremmaksi kuin pelkkänä vaalipuolueena toimimisen. Myöhemmin, varsinkin ministerinä toimimisensa jälkeen, Alkion suhtautuminen muuttui käytännönläheisemmäksi. Kuitenkin vuonna 1916 hän näki maalaisliiton enemmän kansanliikkeenä kuin ”etuoikeuksista toisten valtiollisten suuntien kanssa kilpailevaksi puolueeksi.”<sup>171</sup>

Mielenkiintoinen tarkasteltava teema Alkion teksteissä on hänen varsin moderni sosialismin naiskuvaa lähentävä naiskäsityksensä. Hän oli varsin edistyksellinen tässä suhteessa, vaikka arvostelikin naisasianaisten toimintatapoja. Hänen mukaansa nainen oli pientiloilla monesti kodin orja. Hän vaati naisille parempaa sivistystä, joka oli edellytys vaikuttamistyöhön osallistumiseen. Miehiltä hän vaati ymmärrystä naisten tarpeille käydä kodin ulkopuolella harrastuksissa. Naisten äänioikeuden saavuttamiseen hän oli

<sup>167</sup> Alkio 1917, 5-6.

<sup>168</sup> Alkio 1917, 5-6.

<sup>169</sup> Sahlberg, 1995, 105–106.

<sup>170</sup> Alkio 1919, 8.

<sup>171</sup> Alkio 1919, 8.

tyytyväinen. Patriarkaalista nais- ja etenkin äitikuva hän arvosteli.<sup>172</sup> Alkion voi todeta olleen oman aikakautensa edustaja, vaikka hän kannattikin naisten koulutusta ja osallistumista vaikuttamistyöhön. Päiväkirjoissaan hän nostaa hyvin harvoin esille esimerkiksi naisten kanssa käymiään yhteiskunnallisia keskusteluja. Alkio edusti vahvasti snellmanilaista perhekäsitystä, jossa perhe oli yhteiskunnan perusyksikkö.<sup>173</sup>

Alkio näki maalaisliiton herätysliikkeenä. Sinänsä uskonnollisen termin käyttö tässä yhteydessä on mielenkiintoinen ilmiö. Sen merkitys voi toki olla aatteellinen herätys, mutta muistaen maalaisliiton syntyseutujen ja voimahahmojen herätyskristilliset taustat, ei voi välttyä uskonnolliselta näkökulmalta. Kuten edellä on kuvattu, olivat maalaisliiton yhteydet etenkin herännäisyyteen ja vanhoillislestadiolaisuuteen vahvat. Alkio eli herännäisalueella, mutta oli Aulis J. Alasen mukaan viehättynyt ja lähellä vapaakirkollisuutta, etenkin toisen vaimonsa vapaakirkollisen taustan kautta.<sup>174</sup>

Herännäisyys oli Alkiolle tuttu herätysliike, jonka aikaansaamaa inhimillistä kehitystä hän ihaili Etelä-Pohjanmaalla. Alkio näki varmasti ilmiötasolla maahengen heräämisen yhtäläisenä herätyksenä uskonnollisen herätyksen tavoin, koska herännäisyys oli ollut merkittävä maalaiselämää muuttanut ilmiö Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa. Ilkka Huhdan näkemyksen mukaan Alkio jakoi Juhani Ahon kanssa saman käsityksen herännäisyyden merkityksestä maaseudun väestön olosuhteiden muuttajana. Alkio ja Aho olivat tekemissä toistensa kanssa ja molempien proosassa on löydettävissä herännäisyys maaseudun rauhoittajana.<sup>175</sup> Alkion ajattelun ja herännäisyyden piiristä löytyy mielenkiintoisia yhtymäkohtia. Heränneet näkivät itsensä oikeana kansana, kuten Alkion talonpoikaisto. Samoin herännäisyys oli vastavoima keinottelulle.<sup>176</sup>

Alkion uskonnollinen ajattelu sai aikanaan julkisuutta. Myöhemmin varsinkin hänen poliittiset vastustajansa pyrkivät leimaamaan hänet ateistiksi.<sup>177</sup> Hän ei kuitenkaan ollut uskontovastainen. Pikemminkin hän oli kirkkovastainen. Hänen mukaansa kirkko oli pappien mukana langennut samaan materialismiin kuten kaupunkilainen yläluokkakin. Kirkko oli ollut uskonon alkuperäiselle kristinuskolle. Papisto vastusti monin paikoin

<sup>172</sup> Alkio 1919a, 369–382.

<sup>173</sup> Jalava 2005, 169–171.

<sup>174</sup> Alanen 1976, 154–157; 148–159.

<sup>175</sup> Huhta 2008, 121–122.

<sup>176</sup> Huhta 2008, 212–213.

<sup>177</sup> Alanen 1976, 147.

nuorisoseurojen toimintaa seurakunnan alueella, kuten Laihialla. Papistoa Alkio moitti velttoudesta ja hengettömyydestä.<sup>178</sup>

Pekka Hämäläisen (1977) mukaan Alkio ajatteli, että uskonnollisuuden oli esiinnyttävä ratkaisevasti elämään vaikuttavana ja yhteiskuntaa uudistavana voimana.<sup>179</sup> Alkion maailmankuva oli vahvasti kristillinen. Uskonkäsitysten omaksuminen suoraan papeilta ei ollut itsekasvatuksen periaatteiden mukaista. Alkio arvosti herätyskristillisyyttä kansan omista uskonnollisista tarpeista nousevana kristillisyytenä, joskin hän pysyi koko ajan evankelisluterilaisen kirkon piirissä. Hänen suhteensa uskontoon jäljitteli hänen suhdettaan yhteiskuntaan.

Tekstissään vuodelta 1914 Alkio esittelee maalaisliiton valtiollista ohjelmaa, joka oli hyväksytty vastikään puoluekokouksessa. Kappale on paikoin luettelomainen kuvaus maalaisliiton ohjelmaan sisältyvistä tavoitteista. Tekstissä esiintyy keskeisenä laillisuuskyseminen. Alkio mainitsi sen olevan sama kuin nuorsuomalaisella puolueella. Alkion mukaan maalaisliitto oli perustuslaillinen puolue. Hän korosti maalauskysymyksen sivuuttamista vasemmiston ja oikeiston riitelyn vuoksi. Alkio näki maalaisliiton olevan ennen kaikkea pragmaattinen perustuslaillinen puolue, jolla oli selkeä yhtymäkohta kansainväliseen puoluekenttään. Mielenkiintoista on se, että Alkio toisaalta näki samaan aikaan maalaisliiton olevan puolueiden yläpuolella, jopa ihanteellisena ideologiana, jolla on jalo tehtävä.

” – – maaseudun vapautus merkitsee kansallisen elinvoimamme varsinaisten lähteiden pelastamista keinottelevain ja kansalliselle elämälle vieraitten pyrkimysten holhousvallasta.”<sup>180</sup>

Alkio epäilee, että sosialistien ja porvariain keskinäinen riitely oli keino jättää maaseudun kysymykset valtiopäivätoiminnassa sivuun. Alkio luo jännitettä köyhän maalaiskansan ja hyväosaisten säätyvaltiopäivillä vaikuttaneiden sosiaaliryhmien välille. Sa-

<sup>178</sup> Numminen 1961, 200–202; Alanen 1976, 197–200.

<sup>179</sup> Hämäläinen 1977, 3.

<sup>180</sup> Alkio 1919, 13.

moin hän kuvaa sosiaalidemokratian synnyn ja valtaantumisen sekä porvareiden vastatoimien kiivauden. Maalaisväestö oli ihmeissään ja epäröi.<sup>181</sup>

Yhteiskunnan keskeinen ristiriita ja jännite oli Alkion mukaan agraarisen yhteiskunnan epätasainen tulonjako, jossa nimenomaan keskiluokkainen maanviljelysväestö oli epäoikeudenmukaisimmassa asemassa. Maanviljelysväestö oli siten molemmin puolin poliittista kenttää toimivien ryhmien riiston kohteena. Teollisuustyöväen ja porvariston edustajien edut olivat täten yhtenevät ja heidän elinehtonaan oli talonpoikaistaloudesta revitty pääoma ja työpanos:

”Niin kauan kuin porvarin tulot ovat isommat kuin talonpojan, niin kauan ovat porvaria palvelevan ja teollisuustyömiehen tulot myöskin suuremmat.”<sup>182</sup>

Talouden suhteen Alkio näki osuustoiminnallisen liike-elämän ja kotimaisen teollisuustuotannon tärkeinä. Ensisijainen elinkeino oli kuitenkin maatalous ja sen liitännäiselinkeinot. Porvari- ja sosialistipiirien epäluulo maataloutta kohtaan häytti kuitenkin elinkeinon kehittämistä. Alkio näki sosialistien kannattajilta puuttuvan oikeaa agraarista sivistystä. Sosialistien sivistys oli sen sijaan porvarillista ja siten täysin vastakkaista agraariselle sivistykselle.<sup>183</sup> Alkion näkemys omasta viiteryhmästään, talonpoikaista ja maalaiskansaa ihannoivasta sivistyneestä maahenkisestä kansanosasta, oli hyvin lähellä venäläistä intelligentsijaa. Intelligentsijan jäsenet eivät kyenneet täysin samaistumaan ihannoimaansa talonpoikaiseen kansaan, mutta tuomitsivat yläluokan ja pikkuporvarilliset väestönosat.<sup>184</sup> Intelligentsija vaati yksilöiden vapauksia kuten Alkiokin vapaan talonpojan ideaalikuvaan. Toisaalta Alkion ajattelussa maaseudun voimakas yhteisöllisyys oli talonpoikaisyhteiskunnan ominaisuus. Maalaisliiton poliittisen asemoitumisen ristiriitaisuutta ja vaa’ankieli-asemaa kuvaa hyvin Alkion sitaatti:

---

<sup>181</sup> Alkio 1919, 4-5.

<sup>182</sup> Alkio 1919, 14.

<sup>183</sup> Alkio 1919, 18.

<sup>184</sup> Vihavainen 2005, 89-92.



”Siellä on useissa ’luokkakysymyksissä’, – – maalaisliiton edustajat yleensä asettuneet sorrettujen oikeutta puolustavalle, oikeudelliselle kannalle. Siitä onkin ollut seurauksena, että oikealla on maalaisliiton edustajia syytetty sosialismiin taipuvaisuudesta, vasemmalla taas porvarillisuudesta. Juuri se hillitty oikeudellisia näkökohtia silmälläpitävä suunta – on sille nyt jo määrännyt oman paikansa porvarien ja sosialidemokratian välissä”<sup>185</sup>

Maalaisliiton asema sosiaalista oikeudenmukaisuutta puolustavana puolueena, mutta toisaalta markkinatalouden ja yksityisen omistuksen kannattajana herätti epäluotettavuuden tunteita poliittisella kentällä. Alkio näki maalaisliiton yhteiskunnallisia vastakohtia tasoittavana liikkeenä, joka oli vaihtoehto oikeistolle ja vasemmistolle.

Alkion mukaan muillakaan ryhmillä ei ollut syytä pelätä maalaisliiton maanviljelykseen painottuvaa luokkapuolue-luonnetta. Kysymys oli Alkion mukaan kansallistalouden järjestämisestä jonkun luonnonvaran pohjalle. Suomelle se oli maa ja maanviljelys. Maalaisliiton rooli käytännön parlamentarisessa työskentelyssä oli olla eri asiakysymyksissä välittäjä oikeiston ja vasemmiston välillä.<sup>186</sup> Varsinaisena luokkapuolueena Alkio ei maalaisliittoa pitänyt.<sup>187</sup>

Kirjoituksessa *Teollisuustyömies on nostettu, talonpoika poljettu* Alkio kuvaa kapitalistisen järjestelmän huonoja piirteitä. Yksi piirre oli kapitalistisen ahneuden leviäminen sosialistisen työväestön pariin, jotka olivat käyneet ahneiksi palkkavaateidensa kanssa. Alkion mukaan ”Kapitalistien ja työntekijäin etu on ollut täydessä sopusoinnussa”<sup>188</sup>. Tämä toteutui etenkin silloin, kun maanviljelysväestö oli joutunut kilpailemaan muiden tuotannonalojen kanssa, häviten kilpailun. Tämä ”kapitalistis-sosialistinen taloudenpito” oli vähentänyt elintarviketuotantoa.<sup>189</sup> Hänen näkemyksensä mukaan sosialistinen hallinto oli ajanut Suomen nälänhädän kynnykselle. Samalla sosialistit ja kapitalistit olivat myyneet periaatteensa.

---

<sup>185</sup> Alkio 1919, 30–34.

<sup>186</sup> Alkio 1919a, 31–32.

<sup>187</sup> Alkio 1919a, 32–36.

<sup>188</sup> Alkio 1917, 11–12.

<sup>189</sup> Alkio 1917, 11–12.

Talousajattelussaan Alkio toisaalta tuki pienyrittämistä, kuten maaseudun pienteollisuutta, osittain sen siveellisten vaikutusten ansiosta. Hän arvosteli sosiaalidemokraatteja ja porvaristoa pienyrittäjyyden hyljeksinnästä.<sup>190</sup>

”Kansalle on laitettu tätä nälkää pitkän kehityskauden kuluessa uhraamalla maanviljelys keinottelun alttarille sosialistien ja porvariain yhteistoiminnan kautta.”<sup>191</sup>

Kirjoituksessa *Sosialistien, kapitalistien ja maalaisliittolaisten suhde pienviljelykseen* Alkio kuvaa näiden poliittisten suuntien suhdetta hänen ihannoimaansa talousmuotoon, itsenäiseen pienviljelykseen.

”Kapitalistille se ei tarjoa suuria voiton mahdollisuuksia, sosialistille ei se tarjoa mahdollisuuksia lakkotaistelun kautta korottaa palkkaansa ja lyhentää työpäiväänsä.”<sup>192</sup>

Pienviljelyksessä olennaisinta oli epävarman palkkaelinkeidon sijaan ihmisen sitominen maahan ja varma turvallinen olotila. Olotila ei kuitenkaan ollut porvarillinen.<sup>193</sup> Alkion mukaan oli vaarallista, jos kaikki ruumiillisen työn tekijät muuttuisivat palkkatyöläisiksi. Pienviljelyksen edistäminen oli siten keino taistella sosialismia, muttei kuitenkaan kapitalismia vastaan, jota suurviljely edusti. Luvussa *Kapitalismi ja sosialismi maatalonviljelyväestön johdossa* Alkio kehottaa talonpoikia ja maatyöläisiä löytämään toisensa ja yhteiset päämääränsä. Samoin hän toteaa, ettei sosialismia vastustettaisi kuin kilpailemalla.<sup>194</sup>

”Porvarillinen lainsäädäntö on lähtenyt ehdottomasti tuotannon eduista, siksi, että porvari katsoo aina etupäässä vain taloudellisia kannattavaisuusehtoja. Mutta meikäläiseltä kannalta katsoen tämä periaate on hylättävä. Maalaisliiton on asetettava ihminen korkeammalle kuin hänen tuottamansa työ.”<sup>195</sup>

<sup>190</sup> Alkio 1919a, 331–333.

<sup>191</sup> Alkio 1917, 12.

<sup>192</sup> Alkio 1917, 14.

<sup>193</sup> Alkio 1917, 15.

<sup>194</sup> Alkio 1917, 16–22.

<sup>195</sup> Alkio 1917, 21.

Alkion talous- ja yhteiskuntateoreettisen ajattelun voi tiivistää edelliseen sitaattiin. Lopulta ihminen nousee talouden yläpuolelle ja talouden on palveltava ihmistä. Työn tehtävänä ei ole orjuuttaa ihmistä, vaan palvella toimeentulon tuottamisen ohella ihmisyyden kehitystä.

### 3.2.2 Talonpoikainen tasavalta

Hallitusmuototaistelu oli Alkion poliittisella uralla keskeisin ja näkyvin vaihe. Se oli Alkion poliittisten kirjoitusten toisen kauden näkyvin teema. Tässä luvussa käsitellään Alkion tavoitteita hallitusmuotoon ja poliittisen keskustalaisuuden ilmenemistä tasavaltalaisuuden teeman ympärillä. Alkio oli palannut eduskuntaan vuoden 1917 vaaleissa. Tuolloin sosialistit saavuttivat eduskuntaan enemmistön. Alkio pääsi tuolloin välittömästi merkittäviin tehtäviin perustuslakikomitean jäseneksi ja myös perustuslakivaliokunnan jäseneksi.<sup>196</sup> Alkio lähti määrätietoisesti viemään itsenäisyyskysymyksessä tasavaltaista hallitusmuotoa eteenpäin ja oli laatimassa myös itsenäisyysjulistusta.<sup>197</sup> Sisällissodan aikaisen piileskelynsä jälkeen Alkio otti hallitusmuotokiistassa tasavaltalaisten voimien henkisen ja eduskuntatyössä käytännöllisenkin johtajuuden.<sup>198</sup> Maalaisliitto oli tynkäeduskunnassa tasavaltalaisen hallitusmuodon vankin tukija, Ståhlbergin nuor-suomalainen puolue oli jakautunut monarkisteihin ja tasavaltalaisiin<sup>199</sup>.

Alkio toteaa päiväkirjassaan 14.10.1918 alkaneensa kirjoittaa lentokirjasta. Hän jatkaa ”Kuningasvaaliamme näyttää kohtaavan kaikkialla ulkovalloissa kiinteä vastustus”.<sup>200</sup> Suomeen oli juuri lokakuun alussa järjestetyssä kuninkaanvaalissa valittu kuninkaaksi saksalainen prinssi Friedrich Karl. Maalaisliiton puoluekokous oli pidetty syyskuussa jännittyneissä olosuhteissa, mutta se antoi vahvan tuen tasavaltaiselle linjalle. Kyösti Kallio oli Alkiota valmiimpi myönnetyksiin monarkistien puolelle, mutta Alkio oli taipumaton.<sup>201</sup> Konteksti oli jännittynyt, kuningas juuri valittu ja tasavaltainen vähemmistö epäsuosiossa.

---

<sup>196</sup> Alanen 1976, 426–427.

<sup>197</sup> Alanen 1976, 471–476.

<sup>198</sup> Tuomari 1954, 104–111.

<sup>199</sup> Hentilä 2009, 124–125.

<sup>200</sup> Alkio 2012, 136–137.

<sup>201</sup> Hokkanen 1986, 300–304.

Taistelun voittaminen oli Alkiolle merkittävä tapaus, mutta myös väsyttävä. Hän kokosi ajatuksiaan ja kirjoituksiaan valtiomuototaistelusta kahteen julkaisuun. *Maalaisliitto ja hallitusmuotokysymys* julkaistiin pamfletiksi vuonna 1918, kun taistelu oli kiivaimmillaan käynnissä. Alkio julkaisi sanomalehtikirjoituskokoelman *Maalaispolitiikka II* vuonna 1921. Tässä yhteydessä hän julkaisi edellisen pamfletin uudelleen, täydennettynä jälkikirjoituksella. Näihin julkaisuihin hän koosti kirjoituksiaan ja ajatuksiaan Suomen tasavallan ensimmäisiltä vuosilta, jolloin hän oli ollut mukana hallitusmuototaistelussa ja keskeisessä asemassa sisällissodan jälkeisessä sovintopolitiikassa. Alkio viittaa kansanvallan olemukseen otteeltaan yleisemmässä kirjasessaan *Ihminen ja kansalainen* (1919).

Alkio kuvaa kirjoituksessaan vuodelta 1921 maalaisliiton tavoitteita hallitustunnusteluissa, joita oli tehty loppuvuodesta 1918. Hän asetti kuitenkin maalaisliiton hallitukseen menolle ehdoksi ”että pääväri ja enemmistö olisi ollut tasavaltalainen”<sup>202</sup>. Hallitukseen ei kuitenkaan menty ja pian olivat edessä vuoden 1919 vaalit. Vaaliohjelmissa maalaisliitto painotti tasavaltalaisuutta. Vastaavasti oli monarkistien ”vaaliohjelma hallitusmuotoasiassa vähintään hämärä”<sup>203</sup>. Hallitusmuotokiista päättyi kuitenkin onnellisesti uusien valtiopäivien enemmistön tultua tasavaltalaiseksi. Kuin loppuhuiennukseksi presidentiksi valittiin keskustan ehdokas.<sup>204</sup>

Presidentiksi valittiin Korkeimman oikeuden presidentin virkaa hoitanut edistyspuoluealainen K.J. Ståhlberg. Hän oli vannoutunut tasavaltalainen ja lainoppinut. Alkio käyttää tässä keskusta –käsitettä puhuttaessa keskustaan kuuluvista puolueista, käytännössä edistyspuolueesta ja maalaisliitosta. Vaikka edistyspuoluelaisten joukko oli hallitusmuotokiistassa hajaantunut, Alkio nimitti heitä edelleen keskustaan kuuluviksi. Vaikutiko tähän Alkion aiempi tausta nuorsuomalaisten sittemmin edistyspuolueen riveissä? Hän arvosteli päiväkirjassaan katkerasti nuorsuomalaisia selkärangattomuudesta hallitusmuotokysymyksessä. Tässä yhteydessä Alkio kuvaa keskustaa käytännöllisesti eduskuntatyössä muodostuneena keskustavaihtoehtona oikeiston ja vasemmiston välissä.

---

<sup>202</sup> Alkio 1921, 48–49.

<sup>203</sup> Alkio 1921, 49–50.

<sup>204</sup> Alkio 1921, 50–51.

Maalaisliitto oli tukenut ”toisen keskustapuolueen” ehdokasta Ståhlbergia presidentin vaalissa<sup>205</sup>.

Alkio toimi lyhyen aikaa sosiaaliministerinä Castrenin ja Vennolan hallituksissa.<sup>206</sup> Ahvenanmaan kysymys oli koko ajan hankaloittanut Suomen ulko- ja sisäpoliittista tilannetta. Tarton rauha oli solmittu Neuvosto-Venäjän kanssa. Täten Itä-Karjalasta oli viimein luovuttu.<sup>207</sup> Heimopoliitikkaa vahvasti kannattaneelle Alkiolle Itä-Karjalan menettäminen oli pettymys. Valtalakiproseksi ja hallitusmuototaistelu sisällissodan jälkeen olivat maalaisliiton edustajille vaativa prosessi.

Alkio kuvaa maalaisliiton kannattaneen heti alusta alkaen valtalain julkaisemista ja käytännössä itsenäiseksi julistautumista. Alkio kuitenkin toteaa:

”Mutta valtalain vastustajat olivat vielä marraskuun 1917 alussa sillä kannalla, että Suomen eroittaminen Venäjästä on liijan arveluttava ajatus. Ilmeisesti oli osa sellaisia, jotka pelkäsivät - -, että erosta johtuisi sisällisiä sosiaalisia vaaroja, koska Suomen sisäinen valtio-elämä oli siinä tilassa, että täällä ei olisi mitään vastapainoa eduskunnan sosialistiselle lainsäätäjätöimelle. Venäjän valta oli eduskunnan koko olemassa-olon ajan ollut sellaisena vastapainona, joka oli tyydyttänyt vanhoillista yhteiskunta-ainesta.”<sup>208</sup>

Alkion kirjoitukseen sisältyy useita merkityksiä. Ensimmäinen on Alkion voimakkaasta itsenäisyysmielisyydestä kumpuava arvostelu vanhoillisia, eli suomalaisia puolueita vastaan. Sosialistien ja kansanvallan pelko ja vanhat Venäjän vallan ylläpitämät säätyetuoikeudet olivat tärkeämpiä kuin Suomen itsenäisyys. Venäjä ja venäläisyys edustivat Alkiolle vanhoillisuutta, jota entiset myöntöväisyyksimielliset, vanhasuomalaiset ylläpitivät. Maalaisliiton linja oli hyvin vahvasti laillisuuspainotteinen ja itsenäisyysmielinen jo ensimmäisestä puolueohjelmasta lähtien<sup>209</sup>. Maalaisliitto esiintyi jälleen uudistajana. Alkio kritisoi etenkin porvarillisten ryhmien halua tunnustaa väliaikaisen hallituksen valta itsenäisyysjulistuksessa. Viimein maalaisliiton kannan ratkaisivat sosialistien haa-

---

<sup>205</sup> Hentilä 2009, 132–135.

<sup>206</sup> Alanen 1976, 608–609.

<sup>207</sup> Hentilä 2009, 137–138.

<sup>208</sup> Alkio 1918, 7–9.

<sup>209</sup> Borg 1965, 108.

veet yhtymisestä Neuvosto-Venäjään. Alkion mukaan maalaisliiton ehdottama valtalaki oli

”oikeiston direktorio-vallan ja vasemmiston «valtalaki -me vaadimme» -vallan keskittietä kulkemista”.<sup>210</sup>

Alkio pyrki luomaan kuvan maalaisliitosta Suomen itsenäisyydelle vaarallisten ääri-  
tojen keskellä itsenäisyyden mahdollistaneena keskustana. Alkio jatkaa lainauksella  
vuoden 1917 vaalien vaaliohjelmasta ja johti asian kevään 1918 sisällissotaan. Hän tul-  
kitsi monarkistisen valtiomuodon kaipuun heränneen tuolloin. Syyn hän muotoilee seu-  
raavasti:

”Tähän ilmiöön mainittiin silloin yksinomaan se syy, että monarkistinen järjes-  
telmä olisi voimakkaampi vastustamaan bolševismia maassa. Mutta samalla  
saattoi jo huomata, että harrastuksen perustarkoituksena oli kansanvallan kurissa  
pitäminen - -.”

Monarkismin tavoite ei ollut ainoastaan luja hallitusvalta tai ulkopoliittinen edullisuus.  
Sen tavoite oli kansanvallan merkittävä rajoittaminen. Kansanvalta ja yksikamarinen  
kansanedustuslaitos olivat olleet maalaisliiton tavoitteita jo pitkään. Kuningaskysymyk-  
sessä ei ollut kuitenkaan kysymys pelkästään kuninkuudesta. Kysymys oli enemmän  
harvainvallan suhteesta kansanvaltaan. Alkio liittää kuningashankkeen tähän keskuste-  
luun. Alkion ajattelussa talonpoikainen ihanne lähti, aristokratiaan ja pappeihin epäluu-  
loisesti suhtautuvasta, sivistyneestä, itsenäisesti ja kotoperäisesti ajattelevasta talonpo-  
jasta, joka vaatii yhteiskunnallisia oikeuksia. Juhani Myllyn mukaan tämä kuva erosi  
täysin säätyläisten Saarijärven Paavon muokkaamasta talonpojan ideaalikuvas-  
ta. Taus-  
talla oli myös uusi kansalaiskulttuurin nousu, ja maalaisliiton nousu kansanliikkeenä  
alamaiskulttuurin tilalle. Mylly kuvaa maalaisliiton kiinnittymistä vuoden 1906 arvoihin  
termillä radikaalidemokraattinen perintö.<sup>211</sup> Muutos oli ollut nopea, eikä säätyläistö ol-  
lut ehtinyt huomaamaan uudenlaisen ajattelun syntyä laajan talonpoikaisväestön kes-  
kuudessa.

---

<sup>210</sup> Alkio 1918, 9-11.

<sup>211</sup> Mylly 1989, 40-41.

”Monarkistiseen suuntaan alkoi sisältyä jo alkuasteilla luokka-etuoikeuksien yhdistävä tietoisuus. – – Kapinan kukistaminen tarjosi taantumukselle erinomaisen tilaisuuden. Kaikille varokeinoille saattoi nyt saada näköjään siveellistäkin tukea.”<sup>212</sup>

Taistelu hallitusmuodosta oli myös taistelua kansanvallasta, jossa maalaisliitto oli jäänyt Juhani Myllyn kuvaamaan radikaalidemokraattiseen rintamaan yksin, kun sosialistit oli sisällissodassa lyöty.<sup>213</sup> Paluu suurlakon ja eduskuntauudistuksen takaiseen taantumukseen näytti selvältä ja sivistyneistön pettymys rahvaaseen kapinan myötä antoi oikeutuksen kansanvallan heikennyksiin. Juuri talonpoikainen kansanvalta, erotuksena kapitalistisen harvainvallan ja sosialistien luokkavallan keskellä oli ihanteellisin valtiomuoto.

Monarkiaa yritettiin myös edistää imperialismin keinoin. Alkio kertoo monarkistien leviittäneen Saksan hallituksen nimissä sähkösanomia, joissa tavallista kansaa peloteltiin Saksan vaatimuksilla. Nämä jätettiin tarkoituksella salaperäisiksi.

”Salaperäisyys tällaisissa asioissa vaikuttaa aina omalla tavallaan. Ja siinä onkin imperialistisen politiikan suurin teho. Kansanvaltaisesti ajattelevassa maassa se kuitenkin ei pitkälle kestä.”<sup>214</sup>

Suomi oli Alkion mukaan kansanvaltaisesti ajatteleva maa. Kuninkaanvalta oli jotain ulkopuolelta tuotua, niin käytännöllistä kuin aatteellistakin imperialismia. Alkion ajattelussa kautta linjan korostuvat tietyt vastakkainasettelut kuten: tasavalta-monarkia, ulkomainen-kotimainen, kaupunki-maaseutu, suomen kieli-ruotsin kieli, kirkkouskovaisuus-henkilökohtainen uskonnollisuus ja ulkomaiset aatteet–maalaisliitto. Tasavalta edusti Alkiolle Suomen luonnollista yhteiskuntajärjestystä eli talonpoikaista yhteiskuntajärjestystä. Aitosuomalaiselle Alkiolle sosialismin luokkatyrannia<sup>215</sup> ja kuninkaanvalta olivat ulkomaisia aatteita, jotka turmeltuneina eivät soveltuneet luonnolliseen suomalaiseen kansanvaltaan. Myös tässä Alkio ankkuroi jälleen väestön valtaosan ja luonnollisen

---

<sup>212</sup> Alkio 1918, 14–16.

<sup>213</sup> Mylly 1989, 42.

<sup>214</sup> Alkio 1918, 16–17.

<sup>215</sup> Luokkatyrannialla Alkio viittasi todennäköisesti proletariaatin diktatuuriin.

yhteiskuntajärjestyksen keskelle. Alkion aitosuomalaisuus ja kaiken kotoperäisen korostaminen olivat hänelle tyypillistä Snellmanin jalanjäljissä kulkemista.<sup>216</sup>

Samaa kansanvallan puolustusta Alkio tuo esille, kun hän esitteli maalaisliiton eduskuntaryhmän sisällissodan päätyttyä muodostaman kannan tynkäeduskunnan laillisuudesta. Tämä viittaus liittyy voimakkaasti maalaisliiton ohjelmissa esiintyneeseen laillisuuden vaatimukseen<sup>217</sup>. Laillisuuden vaatimus eli voimakkaana maalaisliitossa ja uusia eduskuntavaaleja vaadittiin jo pitkin kesää 1918. Eduskunnan työ oli saanut oikeistolaisen suunnan ja maalaisliitto vaati uusien vaalien järjestämistä ja kansaan vetoamista.<sup>218</sup>

Alkio selostaa maalaisliiton toimia laajasti ja palaa ylimääräisille valtiopäiville, eli aivan viime hetkiin ennen *Maalaisliitto ja hallitusmuotokysymys* –kirjassen julkaisua. Hän ihmettelee syitä, miksei uusia eduskuntavaaleja ole pantu toimeen:

”Niin ikään se syy, ettei sosialisteja pitäisi laskea vaikuttamaan hallitusmuotoon sen vuoksi, että suuri osa näistä oli mukana kapinassa, oli ilmeisesti harkitsematon. – – Rikolliset taas olivat vangittuina ja tulivat tuomion kautta estetyiksi ottamasta osaa äänestykseen. Sitä paitsi täytyi maan sisällistä rauhaa joka tapauksessa ajatella sopimusrauhaksi kaikkien eri luokkien kesken.”<sup>219</sup>

Jälleen maalaisliiton eduskuntaryhmä alkoi vaatia uusia vaaleja tai kansanäänestystä. Alkio kuvasi monarkistien uhkailuja, ettei tasavaltaista hallitusmuotoa koskaan voitaisi säätää eduskunnassa. Alkio myönsi, että maalaisliitto tiesi ”suuret vaikeudet juuri oikeiston ja vasemmiston luokkavaltaisen kilpailun vuoksi”,<sup>220</sup> mutta hän uskoi tasavaltaisen hallitusmuodon mahdollisuuksiin. Kuninkaanvaali oli kuitenkin edessä, mutta tilanne Saksassa muuttui, kun keisarinvalta horjui. Tästä huolimatta kuninkaanvaali päätettiin suorittaa, ja maalaisliiton edustajat pidättäytyivät siitä.<sup>221</sup>

Alkio kuvaa *Maalaisliittolaisten johtavia periaatteita* –luvussa kirjassaan *Maalaisliitto ja hallitusmuotokysymys* tasavaltaisen ajattelun taustaa. Suomen riippumattomuus ja

<sup>216</sup> Alanen, 1976, 631; Kuisma et al. (toim.) 1983, 19–20.

<sup>217</sup> Borg 1965, 98.

<sup>218</sup> Alkio 1921, 167–170.

<sup>219</sup> Alkio 1918, 30–33.

<sup>220</sup> Alkio 1918, 33.

<sup>221</sup> Alkio 1918, 34–36.



puolueettomuuteen tähtäävä tavoite olivat olleet maalaisliiton eduskuntaryhmän toimien taustalla. Alasen mukaan maalaisliitto oli varovainen ulkopoliittisesti koko hallitusmuotokiistan ajan.<sup>222</sup> Saksansuuntauksesta oli siirrytty jo pian sisällissodan jälkeen pois, toisin kuin monarkistileirissä.<sup>223</sup> Alkio lähti argumentaatioissaan ensi sijassa Suomen luonnollisesta hallitusmuodosta ja kansanluonteesta enemmän kuin suurvaltapolitiikasta, jota sitäkin tuki sivuttiin. Alkio kuitenkin kiitti Saksaa avusta, kun se esti Suomea hukkumasta ”venäläisen bolševismin hirmuaaltoihin” ja osoittaa diplomatiaan kuuluvaa hienotunteisuutta.<sup>224</sup>

Alkio oikoi maalaisliiton toimintaan kohdistuneita väitteitä ja vertaili toisen valtalain sisältöä vanhasuomalaisen, nuorsuomalaisen ja ruotsalaisen puolueen esittämään manifestiin. Hän totesi katkerasti: ”Manifesti tunnustaa Venäjän väliaikaisen hallituksen perustuslaillisen vallan, valtalaki ei sitä tee.”<sup>225</sup> Täten maalaisliitto oli todella ollut koko ajan Suomen täydellisen itsenäisyyden kannalla, jota monarkistit nyt sitomalla Suomen Saksasta riippuvaiseksi ja bolševikkien yritettyä sitoa Suomi Neuvosto-Venäjään yrittivät horjuttaa.<sup>226</sup> Alkio kirjoittaa mielenkiintoisesti:

”Huhtikuulla olivat sen sisällöstä kaikki toiset porvariryhmät päässet jo yksimielisyyteen, ainoastaan maalaisliitolla oli useita muistutuksia, jotka menivät kansanvaltaisempaan suuntaan. Silloin ilmoittivat eräät oikeistoryhmien edustajat - -  
”<sup>227</sup>

Maalaisliitto oli tässä yhteydessä porvariryhmä, muttei oikeistoryhmä. Porvari<sup>228</sup> edusti Alkion kielenkäytössä käytännöllistä ajattelua. Porvari oli tuona aikakautena henkilö, joka eli omalla työllään, omasta päättävällästään. Oikeisto oli ideologinen, aatteellinen kehys, johon maalaisliitto ei kuulunut. Porvari –käsite oli siten käytännöllinen,

<sup>222</sup> Alanen 1976, 540.

<sup>223</sup> Mylly 1978, 81–83.

<sup>224</sup> Alkio 1918, 37.

<sup>225</sup> Alkio 1918, 41–42.

<sup>226</sup> Alkio 1918, 42–43.

<sup>227</sup> Alkio, 1918, 43.

<sup>228</sup> Historian suursanakirjan, [Nenonen et al. 1998 (toim.)] mukaan *porvarilla* tarkoitetaan poliittisessa nykykielessä kapitalismin kannattajaa. Aikaisemmin se oli säätyilmaus, ja siihen on liitetty myös keskiluokkaisuus. Määritelmä ei kuitenkaan vuosisadan alun suomalaisissa oloissa ole toimiva. Historian sanakirjan [Halmesvirta et al. 1997 (toim.)] mukaan porvari on *kaupungissa asuva, porvariselinkeinoa harjoittava, porvarisoikeudet saanut henkilö*. Jälkimmäisen sanakirjan mukaan *porvaristo* voi tarkoittaa marxilaisena luokka-käsitteenä kapitalisteja ja pääoman palveluksessa olevia. Alkio tuskin käytti porvaria luokka-käsitteenä.

pragmaattinen ilmaus, oikeisto ideologinen. Alkion käsitykset maalaisliitosta ja puoluepolitiikasta olivat selvästi menneet pragmaattisempaan suuntaan.

Kirjoituksessaan *Suomen kohtalokkaalla hetkellä* Alkio avaa valtiollisten kysymysten merkityksen talonpojille. Hän kuvaa Suomen tilannetta toukokuussa 1917 päivätyssä kirjoituksessaan. Kansalaisten parissa oli herännyt keinottelunhalua ja ruflan kurssilla keinotteluun liittyi ”Suurteollisuuden etujen silmitön valvominen”.<sup>229</sup> Samoin hän syyttää sosiaalidemokraatteja sotatilanteen hyväksikäyttämistä, omien työaikaan liittyvien etujen valvomisesta. Lakot olivat vaikeuttaneet maanviljelystä. Tämä kaikki oli ”sokeata luokkapolitiikkaa”.<sup>230</sup> Olennaisempaa kirjoituksessa on synteesi johon hän päätyy. Hän liitti keskusteluun maamiesten ammatillisen järjestäytymisen, jonka hän näki vastauksena luokkapolitiikalle. Kuitenkin hän varoittaa muodostamasta ”ammattijärjestötänne poliittista, valtiollista yhtymää”.<sup>231</sup> Tällainen maalaisliittoa kohtaan viritetty hajoitusyritys oli liikkeellä kirjoituksen aikoihin.<sup>232</sup>

Alkio ei kannattanut talonpoikien luokkapuoluetta, vaan maalaisliiton tuli olla yleispuolue: ” – – sellainen vasemmalle kallistuva, rohkeasti edistysmielinen maalaispuolue, joka yhdistää mahdollisimman laajat maalaisainekset.”<sup>233</sup>

Sosialistinen luokka-ajattelu oli Alkiolle vastenmielinen. Hän ei nähnyt sen soveltuvan maaseudulle sellaisena kuin se esitettiin.<sup>234</sup> Eikä hän nähnyt toivottavanakaan kehitystä, jossa maalaisliitosta olisi tullut maanviljelijöiden eturyhmäpuolue. Alkion tavoitteena oli muodostaa maalaisliitosta poliittinen maalaisväestön yleispuolue, joka

” – – on asettanut maanviljelyksen edut keskeisimmäksi talouspoliittiseksi asiaksi – –, samalla kun se on ottanut huomionsa yleistaloudelliset, sivistykselliset ja yleispoliittiset kysymykset.”<sup>235</sup>

---

<sup>229</sup> Alkio 1921, 56.

<sup>230</sup> Alkio 1921, 57.

<sup>231</sup> Alkio 1921, 58.

<sup>232</sup> Alanen 1976, 428–429.

<sup>233</sup> Alkio 1921, 58.

<sup>234</sup> Takala 1980, 40–41.

<sup>235</sup> Alkio 1921, 55–59.

Alkio tarkastelee syyskuulle 1917 päivätyssä kirjoituksessaan *Itsenäisyyskysymys liittoutuneitten vaaliohjelmassa* vaaliliitossa olleiden uuden kansanpuolueen, vanhasuomalaisen ja nuorsuomalaisen puolueen vaaliohjelmaa suhteessa Suomen itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen. Alkio arvostelee niiden epämääräisyyttä itsenäisyysvaatimuksissa ja diplomaattisuutta Venäjän väliaikaisen hallituksen toimivallan suhteen. Maalaisliitto oli Alkion mukaan näin ainut, joka todella vaati Suomen itsenäisyyttä.

”Meidän porvarilliset puolueemme ovat vähäpätöisemmissäkin asioissa ottaneet ohjelmissaan selvän kannan. Suurin asia, mitä Suomen eduskunnalla on ikänä ollut ratkaistavanaan, on jätetty edustajain harkinnan varaan.”<sup>236</sup>

Tässä tapauksessa Alkio ei lue maalaisliittoa kuuluvaksi porvarillisiin puolueisiin. Luukko Alkio itsenäisyyskysymyksen tässä tapauksessa niin merkittäväksi, että hän katsoi sen kannattamisen ei-porvarilliseksi vai oliko porvari-käsitteen takana vain tarkoituksenhakuisuus leimata muut porvareiksi ja profiloida itseään keskustaan? Se lienee mahdollista. Sen verran kirjavaa on Alkion porvari-käsitteen käyttö.

Alkio käsittelee kolmessa erillisessä lehtikirjoituksessa toisten puolueiden edustajien julkaisemia lentokirjasia. Erityisen huomion ansaitsee vapaaherra R. A. Wreden lentokirjasen käsittely. Alkio käy kirjasta läpi, oltuaan sen kirjoittajan kanssa usein erimielinen. Wrede oli Alkion mukaan ollut Venäjän väliaikaisen hallituksen auktoriteetin puolella ja hän antoi ymmärtää, että Wrede ei todella kannattanut Suomen itsenäisyyttä. Wrede osoitti Alkion mukaan paheksuttavaa yläluokan vanhojen luokkaetuoikeuksien puolustamista Suomen riippumattomuuden kustannuksella.

” – – yksilöjen ja vähemmistösorron pelkoa, valtalaki kun olisi antanut hallintovallankin eduskunnalle. Tässäkin suhteessa hän edustaa sitä aristokraattista ylimyskantaa, joka on ollut aina perustuksena maamme ruotsalaisen yläluokan valtio-opille.”<sup>237</sup>

---

<sup>236</sup> Alkio 1921, 68–71.

<sup>237</sup> Alkio 1921, 82.

Alkio ei voinut sietää aristokratiaa, etenkin ruotsinkielistä. Tasavaltalaisen miehen ajattelussa perinnölliset etuoikeudet edustivat vanhoillisuutta ja taantumusta. Alkio vertaa Suomen itsenäisyyttä porvarilliseen Venäjään:

”Mutta kansalle, jonka elämä on kysymyksessä, on täydellinen vapaus samaa, mitä itsenäiseksi tuleminen on torpparille, jonka kontrahtiehdot ovat vaarassa jokaisessa isännänvaihdoksessa.”<sup>238</sup>

Alkiolle kansallinen itsemääräämisoikeus edusti samaa kuin laajojen kansankerrosten taloudellinen vapaus. Tätä kaikkea luokkapuolueet vastustivat. Alkio korjaa jälleen oikeiston taholta esitettyjä väitteitä kirjoituksessaan *Lyhyet ovat valheen jäljet* marraskuulta 1917. Alkio valitti väitteistä, joita maakunnissa oli levitetty maalaisliiton ja sosialistien yhteistoiminnasta. Alkio viittaa tilanteeseen jolloin sosialistit olivat julkaisseet Me vaadimme –ohjelman ja toimivat röyhkeästi venäläisten sotilaiden ja Venäjän bolševikkien kanssa valtapyrkimyksissään. Venäjällä tilanne oli sekava ja suomalaiset sosialistit pyrkivät hyötymään tilanteesta<sup>239</sup>.

”Näissä oloissa maalaisliitto, joka kaiken aikaa oli koettanut toimia sovittelevana keskustana, päätti vielä kerran koettaa saada sosialistien ja porvariain kesken aikaan jonkunlaista yhteistä rintamaa ylöspäin. – – Maalaisliiton mielestä kannatti siis koettaa saada sosialistit äänestämään tätä lakia ja sitä tietä yhteiseen rintamaan maalaisliittolaisen keskustan ja porvarillisen oikeiston edistysmielisemmän aineksen kanssa.”<sup>240</sup>

Tässä Alkio käyttää jälleen keskusta –käsitettä. Tilanne oli valtiollisesti jännittynyt ja epäjärjestystä alkoi olla. Alkio todennäköisesti tarkoittaa keskusta –käsitteellä liennytyä ja yhteiskunnallisen sovinnon linjaa. Juhani Paasivirta (1949) kuvaa Alkion toimintaa häilyväiseksi menettelytapa-asioissa itsenäisyyskysymyksen suhteen ja nostaa Kyösti Kallion keskeisempään asemaan maalaisliiton kannan muotoutumisessa valtaliikityksessä.<sup>241</sup> Alkio näyttää taas lukeneen maalaisliiton omaksi ryhmäkseen porvarillisten puolueiden ulkopuolelle. Myöhempana tekstissä Alkio ilmaisee maalaisliiton

<sup>238</sup> Alkio 1921, 82.

<sup>239</sup> Paasivirta 1949, 114–115.

<sup>240</sup> Alkio 1921, 100–102

<sup>241</sup> Paasivirta 1949, 126–127.

osaksi porvarillisia ryhmiä. Keskusta merkitsi tässä tapauksessa sovintolinjaa. Paasivirran mukaan maalaisliitto halusi luoda itsestään kuvan omana poliittisena vaihtoehtona, oikeiston ja vasemmiston välissä, eikä lähtenyt lokakuun 1917 vaaleissa vaaliliittoon porvarillisten ryhmien kanssa. Ulkopuolelle jäi myös ruotsalainen puolue.<sup>242</sup>

Mielenkiintoista on se, ettei Alkio tässä kirjoituksessa lukenut nuorsuomalaisia keskustaan kuuluviksi. Keskusta oli tällä kertaa pelkästään maalaisliittolainen, ja ilmeisesti nuorsuomalaisetkin kuuluivat oikeiston edistysmieliseen ainekseen<sup>243</sup>. Alkio näyttää muuttavan kontekstista riippuen tiettyjen käsitteiden käyttöä, saattoihan se olla julkisissa lehtikirjoituksissa peräti poliittisesti edullistakin. Alkio lukee maalaisliiton porvarillisiin ryhmiin ja välillä ei. Tällöin Alkion käyttämä käsite porvarillinen viittaa käsitteeseen oikeisto, joka on tarkempirajainen ilmaus kuin porvarillinen. Alkio päättää tämän kirjoituksen jälleen näkemykseensä maalaisliiton sovinnollisesta roolista.<sup>244</sup>

Kirjoituksessaan *Kansallinen suurpolitiikka ja ryhmäpyyteet – Suomen itsenäisyyskysymyksellä on kiire*, joka on päivätty 4. joulukuuta 1917, Alkio kiirehti Suomen itsenäistymistä. Vasemmistolla oli suhteensa venäläisiin bolshevikkeihin ja oikeisto oli kaivannut kuningaskysymyksen esiin. Nyt Alkio käytti käsitettä oikeistoporvari. Hän vaati, että oikeistoporvarit tunnustaisivat Suomen tasavallaksi.<sup>245</sup> Edelliseen kappaleeseen verrattuna on mielenkiintoista, kuinka hän nyt jaottelee porvarit ja oikeistoporvarit erikseen. Tämä jatkaa aiemmin todettua tapaa ilmaista me ja muut –asetelma. Käsitteeseen oikeisto Alkio liitti ainoastaan negatiivisia miellelyhtymiä. Edustihan erityisesti vanhasuomalainen ja ruotsalainen oikeisto Alkiolle syvää taantumuksellisuutta. Alkio ei siten lue missään yhteydessä maalaisliittoa oikeistopuolueeksi. Tämä ilmenee myös kirjoitukselta *Suomen tasavalta*, jonka aikoihin Suomi oli jo itsenäistynyt. Oikeisto oli asettunut epäilevälle kannalle eduskunnassa tietyissä valtalain yksityiskohdissa. Samassa tekstissä maalaisliitto kuuli taas porvariryhmiin, jotka yhtyivät samaan valtalain muotoiluun äänestyksessä 6. joulukuuta.<sup>246</sup>

---

<sup>242</sup> Paasivirta 1949, 34–35.

<sup>243</sup> Alkio 1921, 103–104.

<sup>244</sup> Alkio 1921, 103–104.

<sup>245</sup> Alkio 1921, 106–109.

<sup>246</sup> Alkio 1921, 109–111.

Kirjassa *Maalaispolitiikka II* julkaistussa laajassa kirjoituksessa *Kutka laskivat väärin viime syksyn valtiollisessa pelissä*, Alkio käsittelee Suomen itsenäisyyteen johtanutta prosessia. Kirjoitus on päivätty 24. tammikuuta 1918, jolloin kapina Helsingissä oli jo alkanut. Alkio käsitteli edelleen valtalakikysymystä. Hän käyttää ilmaisuja porvarilliset ryhmät oikealla, poveripuolueet sekä maalaisliiton ja porvaripuolueiden.<sup>247</sup> Hän luki tässä tekstissä maalaisliiton porvari –käsitteen alle.

”Ja yhteiskuntapolitiikassa he pettyivät. Oikeistoporvaristomme luuli voittaneensa vaaleissa, vaikka se ei ollut voittanut. Voittanut oli vain maalaisliitto. Porvaristo istahti kuten muinasiin aateliston ja porvarissäädyn tuoleihin, suunnitellen ihanteellista hallintokautta, jolloin he taasen soittelisivat korkeinta viulua. Kun maalaisliitto rehellisesti osoittautui todelliseksi yhteiskunnallisten uudistusten puolueeksi, hätkähti tämä porvaristo. Eikös noita talonpoikia sitte saada enää tottelemaan!”<sup>248</sup>

Alkio rakentaa selvästi porvari –käsitteelle sisältöä, joka yhdistyy viimeisen kahden vuosikymmenen yhteiskunnalliseen murrokseen. Oikeisto ja vanha porvaristo olivat vanhan aikakauden edustajia. Ne edustivat menneisyyteen haikailevaa taantumuksellisuutta, jonka yhteiskunnallinen rappio oli aiheuttanut yhteiskunnallisia uudistuspyrkimyksiä toisissa poliittisissa ryhmissä. Oli syntynyt oikeasta kansasta kumpuavia uusia aatteita. Alkio luki todennäköisesti myös työväenaaatteen tällaiseksi, koska hänellä oli läheiset suhteet wrightiläiseen työväenliikkeeseen<sup>249</sup>. Kun työväenliike omaksui sosialismin, Alkio etäännytti siitä.

On huomionarvoista, ettei Alkio näe vasemmistoa tai sosialismia ideologiana taantumuksellisena tai vanhoillisena, toisin kuin oikeistolaisuutta. Sen sijaan Alkio näki, kuten usein tässä tutkielmassa on tullut esille, sosialismin kapitalismin lapsena. Keskeistä oli se, että jotain oli muuttunut. Maalaisliitto edusti todellista muutosta, oikeisto paluuta vanhaan ja vasemmisto reagointia oikeiston politiikkaan: ”Kapitalistinen järjestelmä on kypsä jättämään hedelmänsä sosialismille”<sup>250</sup>. Juuri kapinan kynnyksellä Alkio toteaa:

<sup>247</sup> Alkio 1921, 116–118.

<sup>248</sup> Alkio 1921, 123.

<sup>249</sup> Hämäläinen (toim.) 1978, 12–15

<sup>250</sup> Alkio 1921, 128.

”Sosialisen sivistyksen ja kaukonäköisyyden puutteessa langettiin sosialidemokratian kehitysopin tieltä kulkemaan bolshevikkilaisen, utopistisen laumaliikkeen mukaan.”<sup>251</sup>

Sosialidemokraattinen kehitysoppi edusti Alkiolle edistystä, toisinkuin oikeiston aatteet, mutta nyt se oli langennut. Sisällissota vaikutti Alkion ajatteluun. Hän pettyi entistä katkerammin sosialisteihin. Toisaalta hyvin pian hän sai tapahtumista vahvistusta omalle maailmankuvalleen ja alkoi vaatia entistä ankarammin yhteiskunnallisia uudistuksia.

Alkio polemisoi *Suomen kansalle* –nimistä monarkistista manifestia vastaan, sisällissodan päätyttyä julkaistussa kirjoituksessaan. Alkio syyttää suomalaisia puolueita kahden värin kansanvaltaisen ja yläluokkavaltaisen näyttelemisestä.<sup>252</sup> Hän totesi kirjoituksen lopuksi tuntevansa valkoisen talonpoikaisarmeijan sotaan lähdön syyt:

” – – he lähtivät liikkeelle kukistaakseen harvainvaltaa tavoittelevan vasemmisto-vallankaappausyrityksen, mutta ei suinkaan auttaakseen oikeistovallankaappajia.”<sup>253</sup>

Alkio syytti hyvinkin suorasukaisesti oikeistoa hallitusmuotokysymyksessä oikeistovalankaappauksesta tai vallan anastamisesta. Vallan anastamisen kohde oli tietenkin kansa, joka oli vasta vähän aikaa sitten saanut tämän historiallisen oikeutensa takaisin. Oikeisto käytti Alkion näkemyksen mukaan punakapinaa tekosyynä tähän kaappaukseen. Alkion ajattelun mukaan työväestö oli enemminkin harhautunut väärälle tielle ja sosialidemokratia oli lähtenyt väärään suuntaan.

Kirjassaan *Ihminen ja kansalainen* Alkio kuvaa sisällissodan taustoja ja kumoaa kansanvaltaa vastaan esitettyjä syytteitä. Alkion periaate kansanvaltaan liittyen on mielenkiintoinen:

---

<sup>251</sup> Alkio 1921, 120.

<sup>252</sup> Alkio 1921, 135–138.

<sup>253</sup> Alkio 1921, 135–138.

”Niinpä pitäisi oleman ensinnäkin selvää, että kansanvaltaa ei suinkaan edusta ehdoton enemmistö sellaisenaan, vaan jonkunlainen kompromissi-, eli sovittelu-saavutus, jossa eri vivahtukset kansakunnan yleistahdosta, mikä mahdollista, otetaan huomioon.”<sup>254</sup>

Alkio näki maalaisliiton usein sovittelevana keskustasuuntana. Alkio näki kansanvallan muodostuvan, ei siitä, että enemmistö päättää, vaan eri suuntien välisestä kompromissista. Tämä periaate on hyvin vahva suomalaisessa edustuksellisen demokratian perinteessä. Toisaalta taustalla vaikutti vastikään päättynyt sisällissota.

Alkio vaati voimakkaasti laillisuuden kunnioittamista.<sup>255</sup> Sisällissodan jälkeisenä aikana hän yritti edistää liennytyä ja sovintoa valkoisten punaisten kesken. Hän kannatti keskustelua sodan eri osapuolten kesken ja keskinäisen ärsyttämisen välttämistä.<sup>256</sup> Sodan syy oli Alkion mukaan pohjimmiltaan materialistisessa ihmiskäsityksessä sekä sosiaalidemokraattisessa kasvatuksessa, jonka tuloksena luokkaviha muuttui ihmisvihaksi.<sup>257</sup>

Alkio puolusti voimakkaasti kansan valitsemaa eduskuntaa lehtikirjoituksessaan *Eduskunta hyökkäysten alaisena*. Alkanut hallitusmuototaistelu on johtanut siihen, että kuningasmieliset syyttivät parlamentaarista valtaa kapinasta. Kansanvaltainen hallitusmuoto oli siis ollut kapinan alkuperäisenä syynä. Alkion mukaan syynä syyttelyyn oli syvä ristiriita oikeiston ja vasemmiston tavoitteiden välillä, ja kypsymättömän aineksen tulo eduskuntaan uudistuksen myötä.<sup>258</sup> Eniten vaikutti oikeiston jarrutus. Tätäkin enemmän kertoo Alkion varsin populistinen kuvaus sosialidemokratian maahan tulosta:

---

<sup>254</sup> Alkio 1919c, 36.

<sup>255</sup> Alkio 1919c, 41–47.

<sup>256</sup> Alkio 1919c, 48–53.

<sup>257</sup> Alkio 1919c, 68–69.

<sup>258</sup> Alkio 1921, 143–145.



”Suomen sosialidemokratia on ollut rikkaruohon tapainen ilmiö, joka tänne tuli ulkomailta ’kauppalaivoissa’. Se sai jalansijan kokonaan yhteiskunnallisesti muokkaamattomassa maaperässämme filosofisena aatteena, jota istutettiin kaupunkilaiseen yrittäjäharastoomme. – – Kun uusi eduskuntamuoto luotiin, porvaristomme yhtä valistumaton kuin työväkemme. Kumouksellisuus tuli eduskuntaan yhteiskunnallisen valistumattomuuden tuotteena.”<sup>259</sup>

Oikeistolaisuus ei edustanut Alkiolle varsinaisesti mitään aatetta. Se oli vanhoillisuuden ja ansaintahalun siveellistä rappiota. Sosiaalidemokratia oli Alkiolle filosofia. Alkion sosialidemokratian vastustaminen sai populistisia piirteitä. Maalaisliiton varhaisvaiheet liitettiin 1970-luvun puoluetutkimuksessa lähes yksinomaan populistisen aatetradition piiriin. Esimerkiksi Kari Palonen (1975) käyttää termiä alkiolainen populismi. Palosen mukaan tämä populismi liittyy vahvasti periferian ja kaupunkien väliseen jännitteeseen. Varsinaista alkiolaista aatefilosofiaa hän ei ole löytänyt.<sup>260</sup> Tämä on olennainen huomio, sillä Alkio oli perehtynyt sosialismin teoriaan. Hän ei vaan pitänyt sitä Suomen kaltaiseen maahan sopivana yhteiskuntajärjestelmänä. Se oli kaiken lisäksi ulkomainen aate, mikä ei sopinut fennomaanille. Alkio käyttää käsitettä vasemmistolaiskeskusta seuraavassa:

”Eduskunta oli vasemmistolaiskeskustan poliittisen järjen avulla saanut aikaan sen, ettei sen politiikka ja maan kohtalo tullut enää marraskuulla sidotuksi Kereuskin hallituksen kohtaloihin. Keskusta-oikeistolainen yhtymä taas antoi jo joulun edellä asettamalleen hallitukselle epävirallisesti ne valtuudet, mitä tarvittiin lujan järjestyksen aikaansaamiseksi maassa.”<sup>261</sup>

Keskusta oli ollut reaali politiikan kiemuroissa koko ajan kansanvaltaa tukeva sidos, joka oli saattanut Suomen suotuisaan tilanteeseen. Keskusta-vasemmistolaisella yhtymällä Alkio tarkoittanee maalaisliiton yhteistyötä sosiaalidemokraattien maltillisen siiven kanssa ja oikeistolaisella yhteistyötä nuorsuomalaisten kanssa. Tulee huomata, että tässä käsitellyt Alkion kirjoitukset olivat lehdessä julkaistuja kirjoituksia, joiden tarkoitus oli

---

<sup>259</sup> Alkio 1921, 145.

<sup>260</sup> Palonen 1975, 64–69.

<sup>261</sup> Alkio 1921, 147.

selittää parhain päin myös maalaisliiton värikästä toimintaa valtiopäivillä. Julkisuudessa kerrottaessa kaikki oli kuitenkin aina ollut johdonmukaista.

Kirjoitus *Joko tahi – uusille sosialistijohtajillemme* poikkeaa *Maalaispolitiikkaa II* -kokoelman linjasta, koska siinä ei juurikaan viitata hallitusmuototaisteluun. Ehkä Alkio otti sen mukaan, koska sosialistien hajaannus oli tuolla hetkellä muutoin näkyvä osa valtiollista tilannetta. Kirjoituksen pääviesti oli, että sosialidemokraattien oli jatkettava maltillisella linjalla. Oikeistososialistien ja kommunistien väliset erimielisyydet huomattiin. Uuden kapinan hautominen oli jätettävä, koska myös Venäjä oli sekasorron tilassa bolshevikkipapinan jäljiltä. Alkio päättää kirjoituksen kannustukseen, jossa työväen uudet johtajat voisivat ottaa aseman:

” – – työväen uusina kasvattajina parlamenttaariseen valtiotoimintaan, ammatilliseen ja siveelliseen itsekasvatustoimintaan.”<sup>262</sup>

Alkio näki työväestön henkisen kasvun mahdollisuudet samoina kuin pienviljelijäväestön. Ammatillista ja siveellistä itsekasvatustoimintaa tarvittiin ja se oli mahdollista myös sosialidemokraateille. Pienviljelijäväestö ei ollut Alkiolle mikään henkinen yläluokka, vaan muillakin oli samanlaiset mahdollisuudet edetä yhteiskunnallisesti.

Kirjoituksessaan *Oikeistomme, - kello käy kahdettatoista!* Alkio leukailee oikeistolle heidän syytöksistään tasavaltalaisia kohtaan, kun haaveet kuninkaasta olivat valuneet hiekkaan. Alkio vaati voimakkaasti Suomen puolueettomuutta. Hän vaati tälle voimakasta tukea koko poliittiselta kentältä:

”Ja näin me lopulta löydämme itsemme: oikeisto, vasemmisto ja keskusta Suomen kansalaisiksi, joiden on perustettava keskinäisten etujen pohjalle luja kansallisliitto, joka käsittää ryhmät oikealta vasempaan. – – Sisäpolitiikalle vahvasti vasemmalle kääntyvä yhteiskunnallinen suunta, ulkopolitiikka puolueettomaksi – –.”<sup>263</sup>

---

<sup>262</sup> Alkio 1921, 196–198.

<sup>263</sup> Alkio 1921, 201–202.

Mikä oli Alkion esittelemä sisäpolitiikalle vahvasti vasemmalle kääntyvä suunta? Maalaisliiton poliittisiin tavoitteisiin liittyi toki paljon vasemmistolta lainattuja tavoitteita. Todennäköisesti Alkio tarkoitti tällä hallitusmuotokiistaa ja pettymyksestään kuningasmieliseen oikeistoon vaati painopisteen siirtoa oikeistosta vasemmalle eli keskustaan. Oikealle kääntyvä suunta oli ollut Suomelle epänormaali ja vahingollinen. Kirjoituksessaan *Maalaisliitto ja hallituksen muodostaminen* hän kuvaa maalaisliiton linjaa sanoilla maalaisliittolainen tasavalta- ja kansanvaltapolitiikka.<sup>264</sup>

Kirjan *Maalaispolitiikka II* viimeisen luvun Alkio on nimennyt *Hallitusmuotokysymyksestä ja presidentin vaalista v.1919*. Kirjoitukset viimeisessä luvussa käsittelevät vuotta 1919. Luvun toisessa kirjoituksessa *Miksi hallitusmuotokysymystä tahdotaan lykätä?* Alkio otti kantaa kokoomukseksi nimensä muuttaneen vanhasuomalaisen puolueen ”vaalihommiin”.<sup>265</sup> Kokoomus oli löylyttänyt maalaisliittoa ja edistyspuoluetta kun ne eivät olleet lähteneet vaaliliittoon sen kanssa. Kokoomuslaisissa lehdissä oli kehoitettu maalaisia kannattamaan vaaliliittoa. Sen sijaan Alkiolla oli selkeä käsitys siitä mitä tarvitaan olojen rauhoittamiseksi Suomessa.

”Jos – – maalaishenki pääsisi vaikuttamaan niissä piireissä, se olisi varmin keino uutta punaista vaaraa vastaan. – – Siihen voivat yhtyä työmiehet, opettajat, virkamiehet ja liikemiehet – kaikki suomalaiset, jotka tahtovat hallitusmuotokysymyksen pikaista ratkaisua tasavaltaiseen suuntaan – –.”<sup>266</sup>

Kirjoitus oli varsin puoluepoliittinen. Alkio polemisoi kokoomusta vastaan ja antaa ymmärtää, että kokoomuksen vaaliagitaation taustalla olivat rikkaat liikemiehet estämässä kansanvallan toteutumista ja ajamassa omia etujaan. Populistinen vire oli vahva.

Kirjoituksessa *Hallitusmuoto ratkaisussaan* Alkio kommentoi jälleen oikeistolehtien esittämiä väitteitä. Pääkaupunkilaislehdet olivat väittäneet maalaisliiton tehneen lehmänkauppoja sosialistien kanssa. Tämän Alkio jyrkästi kiistää. Kirjoituksen lopulla on olennainen kohta, jossa Alkio osoitti kysymyksen ja aloitteen kokoomukselle:

---

<sup>264</sup> Alkio 1921, 208.

<sup>265</sup> Alkio 1921, 222–224.

<sup>266</sup> Alkio 1921, 224.

”Kokoomus liittyy ratkaisullaan joko suomalaiseen keskustaan tahti ruotsalaiseen oikeistoon. Tämä liittymä määrää lähiaikojen suuntataistelut.”<sup>267</sup>

Alkio näyttää pitävän oikeistoa koko ajan pahempana poliittisena vastustajana kuin vasemmistoa. Alkion mukaan kokoomuksella oli linjavalinta, jossa heidän piti valita lopullinen suhtautumisensa hallitusmuotoon kesäkuussa 1919. Tällä viittauksella tuskin oli sen syvempää merkitystä, kuin maalaisliiton linjakkuuden alleviivaaminen ja korostaminen. Seuraava teksti oikoo yhä näitä vääriä väittämiä lehmänkaupoista. Tekstissä Alkio käytti käsitettä keskustapuolueet. Alkion mukaan hallitusmuoto-ehdotus oli keskustan mielen mukainen. Keskusta –käsitteen alle kuului siten myös edistyspuolue. Alkio uskoo kansalaisrauhan ja tasavallan toteutumiseen, jotka veisivät ”mahdollisuuden vasemmisto- ja oikeisto-luokkavallalta”.<sup>268</sup>

Maalaisliitto oli ainut puolue, Suomen itsenäisyyden tue oikeiston ja vasemmiston välissä ja edusti luonnollista oikeutta tässä yhteydessä valtio-oikeuden ja kansanvallan nimessä.

”Näin olivat he edustaneet sitä todellista sovittelevaa keskusta-tasapainoa, jonka puolesta aina voi taistella kunnialla pelkäämättä joutuvansa tekemään kohtuuttomuutta enempi oikealle kuin vasemmallekaan.”<sup>269</sup>

Alkion sitaatissa oli läsnä myös poliittinen realismi ja arkipäivä. Keskusta –käsite edusti jalat maassa olevaa, hyvin pragmaattista poliittista linjaa. Maalaisliitto oli tämän linjan selkein edustaja.

### 3.3 Keskustalainen yhteiskuntarauha

Hallitusmuototaistelun ratkettua Alkio oli väsynyt ja myös hieman katkeroitunut valtiomies. Hän ei enää asettunut ehdokkaaksi vuoden 1922 vaaleissa ja jäi pois eduskunnasta, arvostettuna ja tunnettuna patriarkkana. Tilanne ja Alkion nauttima arvostus käy ilmi hänen kunniaukseen toimitetusta *Aatteen mies* – kokoelmasta, johon johdannon kir-

<sup>267</sup> Alkio 1921, 234.

<sup>268</sup> Alkio 1921, 237–238.

<sup>269</sup> Alkio 1918, 45.

joitti puoluetoveri Kyösti Kallio.<sup>270</sup> Alkion viimeiset poliittiset julkaisut olivat pamfletti *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta – nälkäisille leipää ja työttömille työtä* (1919) ja kirja *Talonpoika ja Suomen vapaus* (1922). Ne sisältävät jo valtiollisen uransa päättävän poliitikon synteesiä menneistä vuosista, yhteiskunnallisesta ajattelusta, maalaisliiton saavutuksista, ajankohtaisesta tilanteesta 1920-luvun alussa sekä tulevaisuudesta. Painotus on historian kuvauksessa ja talonpojan osasta Suomen historiassa.

Alkio esittää käsityksensä maailman tilasta suurteollisuuden aiheuttaman hävityksen, maailmansodan jälkeen.

”Se on synnyttänyt teoriassa sosialismin ja käytännössä bolshevismen. Suurteollisuus ja sen aiheuttama kauppa ovat mobilisoineet ihmiskunnan lakkaamattomaan luokkasotaan. – – Tästä sotatilasta ovat kansan, ihmiskunta vapautettava. Maa on tunnustettava uudelleen kaikkien ihmisten äidiksi.”<sup>271</sup>

Maan nostamisesta kaikkien ihmisten äidiksi ei seuraisi maalaisväestön tai talonpoikien luokkaetujen valvomista, vaikka kyseessä oli maalaisliitto. Sen sijaan tavoitteena oli valvoa ”maanviljelysseutujen kaikinpuolisen kehityksen etuja”.<sup>272</sup> Maalaisliitto oli siis maantieteellisesti maaseudulla asuvien ihmisten edunvalvoja. Tietty edunvalvontanäkökulma maalaisliittoon täten liittyi. Tässä näkökulmassa maalaisliitto ei siis näytellyt keskustapuolueen roolia. Toisaalta Alkio näki talonpojat oikeaksi kansaksi, valtakunnan rauhalliseksi enemmistöksi. Tämä enemmistö edusti luokkariitojen ulkopuolella olevaa tasapainoista kansaa, joka oli luokkaristiriitojen keskellä. Tästä näkökulmasta maalaisliitto edusti keskustaa.

Alkio kuvaa torpparivapautuksen alla käytyä kilpailua vuokratilajelijöiden sieluista. Keino jolla tämä kilpailu maaseudulla voitetaan, on katkeruuden ja luokkavastakohtaisuuksien lieventäminen talonpoikaistalouksissa:

---

<sup>270</sup> Kallio et al. 1922, 8–18.

<sup>271</sup> Alkio 1919d, 6.

<sup>272</sup> Alkio 1919d, 6.

” – – maalaisliittolaisuus velvoittaa isäntäväkeä jokaisen ammatin alalla siihen, että kaikki orjuusajan jätteet työväen elämästä poistetaan työnantajan henkilökohtaisten toimenpiteitten kautta. – – sosialidemokratia voidaan todeta löytäneen vastustajansa, jonka edessä luokkataistelun tunnuksen on pakko vaieta.”<sup>273</sup>

Socialidemokratiaa tuli siis torjua sen omin keinoin. Maalaisliittolaiset talonpojat pysyivät tähän, näin uskoi Alkio. Keinotekoinen luokkapolitiikka loppuisi maaseudulta. Valtion tehtävänä oli luoda tyytyväisyyttä kansan elämään. Toisaalta tuli antaa maata ja toisaalta taata elintarpeet sosiaalivakuutuksen ja muiden sosiaalisten uudistusten muodossa.<sup>274</sup>

Alkio kuvaa tilannetta 1920-luvun alun Suomessa. Sisällissodan jälkeisessä Suomessa Alkio oli pettynyt, koska hänen ihanteensa eivät olleet toteutuneet. Kehitys oli ollut päinvastaista.

”Porvarillinen maailmankäsitys on tässä suhteessa kulkenut edellä esimerkkiä näyttäen. Työn kammo, aineellisten arvojen asettaminen elämän mieluisimmiksi harrastusaiheiksi, siveellisten elämänarvojen hylkääminen, aistillisten nautintojen tekeminen sivistysarvoiksi y.m, ne ovat 19:sta vuosisadan porvarikulttuurin voittosaavutuksia.”<sup>275</sup>

”Sosialismi ei kiinnittänyt tähän porvarillisen luokkavallan syvimpään heikkouteen kyllin huomiota. – – Mutta ne eivät kiinnittäneet huomiota sen perussyhyn: elämäkäsityksen materialisoitumiseen, ulkonaistumiseen, sisällisen ihmisen kieltämiseen, välittömästä jumala-yhteydestä pois luisumiseen.”<sup>276</sup>

Yhteiskunnan kurja tila ja sen heijastuminen sosialismiksi olivat Alkion mukaan nykytilanteen syynä. Alkio viljelee käsitettä materialismi usein. Materialismi oli Alkiolle keskeisin syy, joka erotti maalaisliittoideologian toisista vasemmalla ja oikealla olleista ideologioista. Kuten aiemminkin, edellä olevista lainauksista ei voi tehdä selvää eroa valtiollisen ja siveellisen elämän välillä. Ne ovat tiiviissä sidoksissa toisiinsa. Alkion

<sup>273</sup> Alkio 1919d, 16–17.

<sup>274</sup> Alkio 1919d, 17–18.

<sup>275</sup> Alkio 1922, 7.

<sup>276</sup> Alkio 1922, 8.

tavoitteena oli luokkavastakohtaisuuksien ehkäisy. Niitä pääsi helposti syntymään siellä, missä erot maalaisköyhälistön ja maanomistajien välillä olivat suurimmat, eli suurtalonpoikien alueilla. Perinteisillä pienviljelyalueilla vastakohtaisuudet olivat lievempiä.<sup>277</sup> Pienviljely oli parhaiten luokkariitoja ja vastakohtaisuuksia ehkäisevä työn ja omistamisen muoto. Humanismistaan ja ihmisyyssuskostaan huolimatta, Alkio tiedosti, että ihminen on heikko. Joutuessaan joko taloudellisesti parempaan tai heikompaan asemaan, ihmisen huonoimmat piirteet tulevat tällöin esiin.

Alkio kirjoittaa *Talonpoika ja Suomen vapaus* kirjassaan selvityksen kansalaissodan syistä. Se on samankaltainen kuin pamfletissa *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta*. Keskeisin syy oli epätasa-arvoinen maanomistus tietyissä osissa maata. Alkion mukaan talonpojat muodostivat sen yhteiskunnallisen voiman, joka saattoi torjua suurkapitalismia ja sosialismia.

”Luulemme voivamme osoittaa, että talonpoikaisuus laajennetussa merkityksessä sisältää kulttuuriviljelykselle mahdollisuuksia ja täysikelpoisia elämänarvoja — —.”<sup>278</sup>

Talonpoikaisuus on käsitteenä laajempi, sisältäen myös yhteiskunnallisen näkökulman. Alkio rinnasti usein maalaisliiton ja talonpoikaisuuden. Maalaisliitto oli pohjimmiltaan talonpoikaisuuden poliittinen ilmentymä, joka oli vaihtoehto ulkomailta tulleille kapitalismille ja sosialismille. Talonpoikaisuus merkitsi keskustalaisuutta.

Alkio valaisee talonpoikaisen vapauden syntyä historiallisena kehityksenä. Lallista nuijasotaan ja isovihaan talonpojat olivat aina puolustaneet omaa elinpiiriään ja maailmaansa vierasta vastaan. Historiallinen välttämättömyys korostuu tämän teoksen lehdillä. Maalaiskansan järjestäytyminen ja astuminen hallitusvaltaan oli osa suurta historiallista kertomusta, joka johtaisi ihanneyhteiskuntaan. Itsenäinen isänmaa oli jo saavutettu talonpoikien ansiosta sisällissodassa.

Mielenkiintoisin kuvaus on kuitenkin talonpoikaiston uskonnollisesta heräämisestä Paa-vo Ruotsalaisen johtamana. Alkiolle kirkko oli porvarillinen ja kristillisyyden unohtanut.

---

<sup>277</sup> Alkio 1922, 10–11.

<sup>278</sup> Alkio 1922, 14–16.

Alkion mukaan Ruotsalaisen johtama liike sai uskonnon ohella muitakin elementtejä. Alkion mukaan herännäisyys muuttui talonpoikaiseksi kansallisuusliikkeeksi. Alkiolle porvarillisen pinnallisen uskonnollisuuden ja materialismiin langenneen papiston ja sosialistien ateismin välissä uskonto oli aidoimmillaan ja puhtaimmillaan juuri herätysliikkeenä. Talonpoikien keskuudesta syntyneenä herätysliikkeenä, herännäisyys nousi unohdetun kansan riveistä ja muutti ikivanhoja elämäntapoja. Alkio kiittelee myös muita herätysliikkeitä mainiten Laestadiuksen, Renqvistin ja Hedbergin.<sup>279</sup>

Alkio kuvasi kehitystä aina eduskuntauudistukseen saakka. Talonpoikia oli heiteltu ja houkuteltu milloin kenenkin toimesta. Tämä päättyi vasta, kun maalaisliitto syntyi:

”Maalaisliiton kera tuli poliittiseen elämään uusi tekijä. Se alkoi kehittää ohjelmaa, joka edustaisi kilpailevaan suuntaa sosialistien ja porvarien välillä. Tieteellisesti selvitettyihin periaatteisiin nojaava politiikka tunsu uudenaikaisessa mielessä vain kaksi yhteiskuntataloudellista ja valtiollisesta vallasta taistelevaa luokkaa, porvarin ja sosialistin. – –. Suomessa oli sentään talonpoika pysynyt mukana säätyvaltiopäivillä – –. Se oli pitänyt yllä talonpoikaista itsetuntoa, hahmotellut erityistä talonpoikaista politiikkaa.”<sup>280</sup>

Maalaisliiton synty oli kuin kohtalon sanelema tapahtuma. Keskeistä edellisessä sitaattissa on se, kuinka sen mukaan talonpoikaisuus, maalaisliittolaisuus, oli ollut olemassa jo vuosisatoja. Nyt oli tapahtunut kuitenkin suuri murros, jonka myötä oli syntynyt valtiollinen järjestäytyminen maalaisliitoksi.

Alkio kuvaa historiallisia vaiheita ensimmäisen maailmansodan aikaan. Elintarvikesäännöstelyssä korostuu tuottaja–kuluttaja –asetelma, jossa maalaisliitto oli ainoana tuottajien edustajana. Kansalaissodan kuvauksen Alkio päättää toteamukseen maalaisliiton roolista sen jälkeisissä hallituksissa sovinnon rakentajana. Maalaisliitto, talonpoikaisten periaatteiden edustajana oli toiminut luokkavastakohtien liennyttäjänä ja tasapainona luokkapuolueiden välillä.

---

<sup>279</sup> Alkio 1922, 24–25.

<sup>280</sup> Alkio 1922, 32–33.



”Se on katsonut talonpoikaisuuden periaatteiden mukaisesti toimia – – jyrkkien luokkavastakohtien vaimentajana ja sovittajana, jotka aiheuttavat oikeiston ja vasemmiston välisen luokkataistelun. Tällöin on sen täytynyt etsiä sovittavia kohtia, asettua oikeustajuntansa mukaan milloin vasemmiston, milloin oikeisto kannalle, milloin sen omat ehdotukset eivät ole saaneet jommaltakummalta taholta enemmistökannatusta.”<sup>281</sup>

Tästä huolimatta poliittinen taistelu oli käynnissä edelleen. Alkio valottaa periaatteitaan käytännön parlamentaarisen elämän suhteen. Eduskuntatyö oli kompromissien hakemista, jolloin oli vaikea miellyttää kaikkia. Keskustan olemassaolo oli kuitenkin välttämätön. Tässä Alkio käytti keskusta –käsitetä kuvaamaan edistyspuolueen ja maalaisliittolaisten yhteistyötä hallitusrintamassa ja yhteiskunnallista tasapainottavaa roolia, joka tällä keskustalla oli:

”Uneksitaan sellaisesta eduskunta- ja hallituspolitiikasta, jossa eduskunta olisi jakautuneena oikeistolaisiin porvareihin kokoomukselaisten ja ruotsalaisten yhteiskunta-, talous-, kieli- ja ulkopoliittisine ohjelmineen, sekä kommunistisocialidemokraatteihin. Tämä edellytys merkitsisi keskustan hävittämistä. Jos se häviäisi, jos vaaleissa esiintyisi vain kaksi mahtavaa luokkataisteluarmeijaa – –, saattaa kuka tahansa ymmärtää mikä puoli siinä silloin voittaisi! Sosialisteilla olisi ensi vaaleissa jo valtaava ylivoima.”<sup>282</sup>

Maalaisliitto, talonpojat, tarvittiin estämään sosialismia ja tasapainottamaan yhteiskunta-elämää. Siihen tarvittiin maalaisliiton ohella myös keskipuolueiden yhteistyö. Mielenkiintoinen viittaus Alkiolta oli maalaisliiton suomalaisuutta ylläpitävä luonne.<sup>283</sup> Talonpoikaisuus oli suomalaisuutta puhtaimmillaan, myös politiikassa, mutta porvaristo ja sosialistit uhkasivat sitä tavallaan. Alkio käyttää tätä perusteena, miksi maalaisliiton ei tullut pysytellä oppositiossa. Alkio tuo esiin termin talonpoikaispolitiikka, jota hän käyttää kirjansa loppupuolella. Talonpoikaispolitiikka koostui kaikesta edellä kuvatusta sisällöstä. Talonpoikaispolitiikka oli selvästikin synonyymi keskusta-politiikalle.

---

<sup>281</sup> Alkio 1922, 42–43.

<sup>282</sup> Alkio 1922, 46.

<sup>283</sup> Alkio 1922, 48–49.

Viimeisessä kirjan *Talonpoika ja Suomen vapaus* yhteenvetoluvussa Alkio tiivistää talonpoikaisuuden sisältöä.

”Talonpoikaisuuden viljelyksen asettaminen kansallisen kehityksen ydinasiaksi, merkitsisi ainoastaan sitä vaihdosta, mikä tapahtuu siinä, kun virkamiesvaltio muuttuu kansanvaltioksi – – ”<sup>284</sup>

Kun kansan enemmistö eli maataloudesta oli luontevaa vaatia, osin populistisestikin valtaa talonpojille eli oikealle kansalle. Myös tehdastyöväestö voi talonpoikaistua, jos talonpoikien elämän edellytykset olisivat kohdallaan. Tällöin työläiset saavuttavat jotain mitä talonpoika oli jo saavuttanut ”He lähentyvät talonpoikaisväestöä – – ja pyrkivät elintavoissaan samoihin sivistyssaavutuksiin kuin maalaisväestö”.<sup>285</sup> Alkio tuskin tarkoitti tällä talonpoikaistumisella poliittista talonpoikaisuutta, vaan enemmän maalaiselämän positiivisia vaikutuksia elämäntapoihin ja yhteisöelämään.

---

<sup>284</sup> Alkio 1922, 68.

<sup>285</sup> Alkio 1922, 69.

## 4 PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani olen tarkastellut Santeri Alkion poliittisten julkaisujen pohjalta keskusta-  
teeman ja käsitteistön ilmenemistä Santeri Alkion yhteiskunnallisessa kirjallisuudessa. Tehtävänä on ollut luoda kuva siitä, oliko maalaisliitto poliittinen keskustapuolue Alkion poliittisen kirjallisuuden perusteella. Santeri Alkio oli keskeinen poliittinen ideologi ja mielipidevaikuttaja maalaisliitossa ja useissa kansalaisjärjestöissä. Tutkimuksessa tutkin Alkion ajattelua hänen julkisten, yhteiskunnallisten kirjoitustensa pohjalta. Ajallisesti tutkimuksessa käsitellyt julkaisut olivat vuosien 1907–1922 väliltä. Ajanjaksolle osui useita yhteiskunnallisia muutosketjuja, jotka suuntasivat myös maalaisliiton kehitystä tiettyyn suuntaan.

Tutkimuskysymystä, maalaisliiton keskustalaisuutta tutkittiin Santeri Alkion poliittisen kirjallisuuden perusteella. Alkion jälkeensä jättämä kirjallinen materiaali tarjoaisi jatkotutkimukselle runsaasti mahdollisuuksia. Hänen hetki sitten julkaistut henkilökohtaiset päiväkirjansa ja toisaalta hänen kaunokirjallinen tuotantonsa tarjoaisivat hyvän aineiston teeman tutkimiseen yhä syvemältä. Tätä tutkimuskysymystä voisi myös lähestyä sanomalehtiaineiston pohjalta, koska sitäkin löytyy tutkimuksellisesti riittävästi.

Puolueaineisto ja maalaisliiton eduskuntaryhmän aineiston pohjalta tätä teemaa voisi tutkia myös koko puolueen näkökulmasta. Toisaalta tällöin voisi olla perusteltua laajentaa ajallista tarkastelua 1930-luvulle, Alkion jälkeiseen aikaan. 1930-luvulla oikeistoradikalismien nousu ja maalaisliiton reagoiminen siihen toisivat lisää perspektiiviä keskustasuuntaukseen. Tuottaja-agrarismin nousu vastakohtana Alkion keskustalaisuudelle olisi mielenkiintoinen tutkimuskohde. Sanomalehtiaineisto tulisi tässäkin tapauksessa kyseeseen, myös muuta puoluemateriaalia on tuolta ajalta säilynyt paremmin.

Santeri Alkio oli maalaisliiton alkuvaiheen keskeisimpiä vaikuttajia ja tunnettu henkilö aikanaan. Hänen ahkera ja laaja lehtimiestyönsä teki hänestä keskeisen, myös tietyissä piireissä vihatun, mielipidevaikuttajan. Alkion ajattelun keskeisin käsite maahenki tarkoitti uskoa maahan ja sen viljelyn tuottamaan taloudelliseen ja henkiseen hyvään. Maahengen poliittisena herättelijänä toimi maalaisliitto.

Maalaisliiton synty oli Alkiolle osa mahtipontista suomalaisen tuhat vuotta uinuneen talonpojan heräämistä. Herääminen alkoi nälkävuosien jälkeen herätysliikkeiden muodossa ja oli nyt maalaisliiton perustamisen jälkeen saavuttanut poliittisen ruumiillistumansa. Alkio loi ideaalikuva, jossa talonpoika kannatteli omalla työllään ja arvoillaan yhteiskuntaa. Alkio sitoi kasvatukselliset, sivistykselliset, taloudelliset, yhteiskunnalliset ja moraaliset kysymykset yhtenäiseksi ajatusrakennelmaksi, joka lopulta tiivistyi hänen teksteissään käsitteeksi talonpoikaisuus.

Tutkitun aineiston pohjalta Alkion keskusta-ajattelussa tapahtui selvää kehitystä tutkitavalla ajanjaksolla. Hallitusmuotokeskustelun jälkeiseen aikaan mennessä tutkituissa teksteissä on havaittavissa koko ajan selkeämpiä näkemyksiä maalaisliitosta yleispuolueena oikeiston ja vasemmiston välillä. Tähän saattoi vaikuttaa myös Alkion ajattelun asteittainen politisoituminen kansanedustaja- ja ministerivuosien aikana. Kuten Alkio itsekin usein totesi, maalaisliitto oli kovin nuori puolue ja kehittyi koko ajan. Myös Alkion ajattelussa tapahtui kehittymistä ja jäsentymistä. Keskusta-suuntaus nousi tämän aineiston pohjalta keskiöön varsinaisesti vasta hallitusmuototaistelun kuluessa. Maalaisliiton eduskuntaryhmän noustua suureksi sisällissodan jälkeisissä vaaleissa, Alkio sai varmasti myös itseluottamusta ja vahvistusta näkemyksilleen puolueen roolista ja tehtävästä. Keskusta –sanon merkitys jäsentyi tänä aikana hänen kirjoituksissaan.

Alkion usein toistuvan näkemyksen maalaisliiton tehtävästä voisi kuvata seuraavasti: maalaisliitto perustettiin ja se syntyi historiallisesta välttämättömyydestä Suomen uudistajaksi. Syynä oli porvarillisen maailman ja kapitalistisen keinottelutalouden synty. Suomessa näitä edustivat lähinnä metsäteollisuus ja kauppa. Tästä seurasi ihmisten repiminen pois juuriltaan maanviljelyselinkeinon parista. Ihmiset oppivat helppoon elämään ja palkkatyöhön. Uusi järjestys synnytti ahneuden ja lisäsi palkkavaateita yhä vähemmästä työstä. Tästä seurasi katkeruutta puolin ja toisin. Tähän maaperään syntyi sosialismi, joka pyrki korostamaan ja kärjistämään luokkavastakohtaisuuksia porvarillisen luokan ja työväestön kesken. Talonpojat, ennen kaikkea pienviljelijät, eivät kuuluneet kumpaankaan luokkaan. Alkion mukaan osa heistä kuitenkin harhautui luulemaan, että jompikumpi suunta tarjoaisi heille paremmat edellytykset. Kuitenkaan tätä ei tapahtunut, ainoastaan maaseudun elinmahdollisuuksien heikentyminen värioppien kautta.

Alkion ratkaisuna oli maahengen nostattaminen taloudellisena ja henkisenä elämänkatsomuksena. Samoin pienviljelys elämänmuotona tarvitsi maahenkeä kohotakseen ja oli myös siveellisin taloudellisen toiminnan muoto. Pienviljelys tarvitsi valtiolta kuitenkin kannustusta ja tukitoimia, ennen kaikkea maiden jakoa suurmaanomistajilta ja tukkiyhtiöiltä pientiloiksi. Ainoastaan pienmaanomistuksen ja maanviljelyksen kautta pystyttiin turvaamaan tasapainoinen, kansanvaltainen yhteiskunta ja tasa-arvo. Tätä yhteiskunnallis-taloudellis-henkistä uudistusta toteuttamaan oli syntynyt maalaisliitto ja Alkio omisti elämänsä tämän kehityksen eteenpäinviemiseen.

Alkion keskusta rakentui toisaalta ihanteellisesta talonpoikaisesta yhteiskuntajärjestelmästä, vastakkainasettelusta yhteiskuntaryhmien välissä, jossa pienviljelijä oli altavastaja. Radikaali tasavaltalainen ja kansanvaltainen valtiomuoto erottivat maalaisliiton edistyspuolueen kanssa oikeistosta ja vasemmistosta. Näissä kaikissa teemoissa maalaisliitto oli tutkitun aineiston pohjalta oikeistopuolueiden ja vasemmistopuolueiden välissä. Alkion tavoite oli olla vaihtoehto näille. Huomionarvoisaa on se, kuinka hän piti maalaisliittoa koko maaseutuväestön puolueena, maalaispuolueena. Tähän puolueeseen toki kaikki olivat tervetulleita, jos jakoivat talonpoikaisuuden sisältävä arvot ja poliittiset tavoitteet.

Käsite maalaishenki, käytännössä maahengen ja maalaisliiton tavoitteiden omaksuminen teki hyvää myös kaupunkilaisille ja koko yhteiskunnalle. Keskeistä oli se, että maanviljelyksen edut koskettivat kaikkea maaseudulla asuvaa väestöä. Alkion tavoite oli tehdä maalaisliitosta tämän ryhmän yleispuolue. Yhteiskunnan toiset ääri-aiheet elivät hänen mukaansa kaupungeissa. Kapitalistinen kauppa ja sosialistinen teollisuus ja virkakoneisto kuuluivat kaupunkilaiseen, langenneeseen elämänpiiriin, joka oli vastakohta maalaiselle elämänpiirille.

Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan muodostaa kolme päälinjaa, joiden kautta Alkion keskusta-ajattelu ilmeni ja hän sitä toteutti:

- a) Talonpoikaisuus kapitalismin ja sosialismin ideologisena vaihtoehtona
- b) Pienviljelijä tehdastyöläisen ja porvarin sironnakohteena ja yläpuolella
- c) Maalaisliitto talonpoikaista kansanvaltaa luomassa

Ensimmäisen kohdan ilmentymänä maalaisliitto oli Alkiolle lopulta yleispuolue, jolle maanviljelys pientiloilla oli yhteiskunnan taloudellinen perusta. Ideologisesti maalaisliitto oli sekoitus sosialidemokraattien ja oikeistopuolueiden ohjelmallisia tavoitteita. Talonpoikaisuus oli ideologinen perusta, jolle maalaisliitto perusti Suomen tulevaisuuden ja kehittämisen. Talonpoikaisuus oli hänelle maalaisliiton itsensä luoma malli ja ajattelutapa, joiden pohjalta Suomea tuli viedä eteenpäin. Se oli vaihtoehto vasemmiston sosialistiselle ja oikeiston kapitalistiselle ideologialle. Maalaisliiton ideologialla ei ollut tieteellisiä perusteita, kuten Alkio itsekin totesi. Tärkeämpää oli, että talonpoikaisuus oli kotoperäinen rakennelma ja malli, ei ulkomailta Suomeen tullut luonnoton ja tänne huonosti sopiva järjestelmä. Etenkin sosialismi edusti Alkiolle ulkomaista hapatusta ja oli kotoisiin olosuhteisiin keinotekoinen. Santeri Alkion talonpojan ideaalikuva oli kuitenkin sovinnollinen ja maltillinen. Suomi tarvitsi Alkion aikana perinteistä, talonpoikaista otetta: maltillisuutta ja yhteiskunnallisia uudistuksia jotta sosiaaliset erot ja vastakohtaisuudet lieventyisivät. Tälle pohjalle Santeri Alkio rakensi maalaisliittoa kirjoituksissaan.

Talonpoikaisuus edusti todellista ja vakavasti otettavaa vaihtoehtoa oikeiston ja vasemmiston välillä. Talonpoika ideaalityyppinä oli rauhallinen, maltillinen, yhteistyökykyinen ja sovinnonhaluinen. Tällaista tyyppiä Alkio halusi maalaisliitonkin valtioelämässä edustavan. Tämä teema ilmeni ennen kaikkea hallitusmuotokysymystä käsittelevissä kirjoituksissa, mikä liittyi sisällissodan jälkeiseen laillisuuden vaatimukseen. Talonpoikaisuus edusti yhteiskunnallisten vastakohtaisuuksien lieventämistä, sovinnon rakentamista, mitä tarvittiin erityisesti punakapinan jälkeen. Alkio oli voimakas yhteiskunnallisen eheytyksen puolestapuhuja. Tähän kaikkeen edellytyksenä oli maahengen herääminen ja pienviljelyksen nostaminen kansan kehittyväksi peruselinkeinoksi.

Teema sorretusta pienviljelijäväestöstä esiintyy halki tutkitun ajanjakson. Alkiolle pienviljelys edusti taloudellisesti ja henkisesti kaikista soveliainta ja parasta talouselämän muotoa. Pienviljelijäväestöllä oli useita henkilökohtaisia etuja valvottavanaan, mutta Alkio ei silti nähnyt pienviljelijäväestöä luokkana, kuten työväestön ja porvariselinkeinon harjoittajat. Pienviljelijäväestö oli yhteiskunnan selkäranka, jolle kaikki muut elinkeinot perustettiin.

Pienviljelijäväestön suurin uhka oli kuitenkin ideologinen. Keinottelutalous ja suurmaanomistuksen synty kapitalistisena ilmiönä uhkasi pientiloja. Maan pakko-otot ja so-

sialisointi sosialistisena ilmiönä uhkasivat talonpoikaista elämänmuotoa ja kansanvaltaa. Näitä vastaan oli syntynyt maalaisliitto. Vastauksena oli osuustoiminta kapitalismin ja sosialismin välimuotona sekä kasvava pienviljelys maareformin myötä.

Ajattelu luokkapuolueista sopi huonosti Alkion ajatteluun. Toisaalta luokka-ajattelu ja luokkayhteiskunta olivat todellisuutta tutkitulla ajanjaksolla. Maalaisliitosta ei Alkion mukaan saanut syntyä agraarista luokkapuoluetta ja edunvalvojaa, vaikka pienviljelijöiden luokka-etuja oli puolustettava valtiopäivillä, etteivät he lipeäisi sosialistien kannattajiksi.

Pienviljelijät olivat kuitenkin koko ajan toisten luokkien sorron kohteena. Kapitalistien ja sosialistien toimet valtiopäivillä ajoivat heitä ahtaalle. Näitä kahta muuta luokkaa, sosialistien kannattajien ydinryhmää teollisuustyöväkeä ja porvareita sekä virkamiehiä yhdisti yksi asia keskeisesti. Ne olivat kaupunkilaisia puolueita ja kaupungeista elinvoimansa ammentavia puolueita. Tämän lisäksi Alkio näki molempien taustat ulkomaisissa ideologioissa, jolloin maalaisliitto oli aitosuomalainen vaihtoehto. Kapitalismi tuhosi pienviljelystä tukkiyhtiöiden maakauppojen kautta ja houkuttelemalla maaseudun parhaat nuoret kaupunkiin kauppaelinkeinojen pariin. Nämä rahaan ja ahneuteen kasvattavat elinkeinot olivat vaarallisia, koska ne johtivat materialismiin. Tällöin raha muodostui elämän suurimmaksi tavoitteeksi, kovan työn ja näkyvien tulosten sijaan. Sosialismi taas johti henkiseen velttouteen ja katkeruuteen omistavia ihmisiä kohtaan. Virkamies tai teollisuustyöläinen vaati yhä lyhyempää työaika ja yhä enemmän palkkaa. Tämä oli Alkiolle mahdottomuus, sillä kaikkien palkkavaateiden piti perustua vuotuisen maataloustuotannon kasvuun. Muut elinkeinot ja koko yhteiskunta elivät maanviljelyksen voimin. Tämän elinkeinon etuja puolusti poliittisessa järjestelmässä talonpoikaisuus aatteena ja maalaisliitto sitä edustavana puolueena.

Maalaisliiton suhteet toisiin puolueisiin olivat kirjavat. Alkiolle sosialismi edusti toisaalta edistystä. Hän halusi poimia käyttöön sen hyvät puolet osuustoimintaliikkeen kautta käyttöön. Tästä syystä oikeammalla maalaisliittoa pidettiin epäilyttävänä. Alkio näki vasemmiston toisin kuin oikeiston, pohjimmiltaan uutta synnyttävänä ja edistysmielisenä. Suunta ja keinot olivat kuitenkin väärä. Oikeiston Alkio näki erittäin kielteisessä valossa, pelkästään konservatiivisena vanhojen aristokraattisten luokkaetujen säilyttäjänä. Pian sisällissodan jälkeen alkanut Alkion kannattama sovintopolitiikka herätti

vanhasuomalaisissa ja osassa nuorsuomalaisia suuttumusta maalaisliittoa kohtaan. Yhteenvetona toisen teeman voi todeta maalaisliiton olleen kilpaileva suunta oikeiston ja vasemmiston välissä.

Kolmas teema Alkion teksteissä on, etenkin itsenäistymisen alkuvuosien hallitusmuoto-kiistassa esiintynyt, keskusta-teema. Kirjoituksissa keskusta merkitsi ensisijassa maalaisliiton ja nuorsuomalaisen puolueen yhteistyötä. Keskusta –teeman toinen merkitys oli maltillisuus ja rakentavuus, kahden poliittisen äärlaidan välissä. Tähän Alkio viittasi etenkin laillisuuskysymyksessä. Tulee muistaa, että käsitellylle ajanjaksolle ajoittui ensimmäinen maailmansota, Suomen itsenäistyminen ja sisällissota. Maltilliselle linjalle valtaviin yhteiskunnallisten kriisien keskellä oli tilauksensa, eikä Alkion kirjoittelu ollut pelkästään idealistista ja vilpittöntä. Puolue-etu vaikutti varmasti usean kirjoituksen poolemmisuuteen ja tarkoituksenhakuisuuteen.

Alkio käytännössä luki maalaisliiton keskustaan kuuluvaksi puolueeksi, joskaan ei ainoaksi. Keskustalaisuus merkitsi Alkiolle laajempaa käsitettä kuin vain maalaisliitto. Edistyspuolue jakoi tietyissä kohdin Alkion ja maalaisliiton tavoitteet laillisuudesta ja tasavaltalaisesta hallitusmuodosta. Alkio oli maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtajana keskeisessä asemassa eduskuntatyössä. Hän oli mukana myös poliittisissa taktikoineissa ja sopimuksissa. Tämä teema, valtiopäivillä ilmenevä keskustasuunta, ei näy tämän tutkimuksen lähteissä.

Alkio näki edistyspuolueen välillä kuuluvan oikeiston edistysmieliseen ainekseen ja välillä keskustaan. Näissä rinnastuksissa on havaittavissa vahvaa poliittista asemointia ja myös opportunistia. Silloin, kun toinen puolue jakoi maalaisliiton tavoitteet, oli se luettava oikeamielisten joukkoon. Myös Alkion oma tausta nuorsuomalaisessa puolueessa saattoi vaikuttaa tähän.

Alkiolle tasavaltalaisuus edusti talonpoikaista valtiomuotoa. Se oli sovintopolitiikan, maltillisen ja rauhallisen yhteiskunnan edellytys, samoin kuin pienviljelys. Voimakas kansanvalta ja eduskunnan vahva asema, jopa populismin vivahteita omaava kansan tahdon korostaminen. Alkio vastusti aristokratiaa ja erityisesti vanhaa ruotsinkielistä valta-eliittiä, joille hän näki kuningasvallan perustuvan. Kuningas haki legitimitteettinsä hallitsijana ulkomailta, ulkomaisista kuningashuoneista. Ulkomaista kieltä puhuva, van-



haan eurooppalaiseen hallitsijasukuun kuuluva monarkki oli kaukana kansan omista lähtökohdista, voimansa ammentavaan kulttuurielämään ja hallintoon perustuvasta Alkion talonpoikaisuudesta.

Viimeistään sisällissodan jälkeisissä teksteissä ilmenee keskusta-käsitteen käytön lisääntyminen, ja maalaisliiton yleispuoluekehityksen kirjoittaminen auki. Maalaisliitto ei ollut Alkiolle luokkapuolue. Toisaalta hän näki maalaisliiton tietyn luokan edustajana. Toisaalta hän näki maalaisliiton selvästi kapeampana perustuslaillisenä puolueena. Hän tahtoi nähdä toiset puolueet luokkapuolueina. Maalaisliitto oli sen sijaan yleispuolue oikeiston ja vasemmiston välissä.

Kari Hokkasen mukaan maalaisliitto oli Kyösti Kalliolle, Alkion läheiselle työtoverille ja ystävälle keskustapuolue. Kalliolle ei ollut vaikeaa tehdä maalaisliiton rajoja selviksi vasemmistoon tai oikeistoon.<sup>286</sup> Maalaisliitto oli keskustapuolue myös Santeri Alkiolle. Santeri Alkion maalaisliitto oli talonpoikaisuuden edistäjä ja puolustaja valtiollisessa elämässä. Santeri Alkion keskustalaisuus muodostui talonpoikaisuuden ympärille. Alkion keskustalaisuus oli talonpoikaisiin arvoihin pohjautuva omalakinen poliittinen ideologia, radikaali poliittinen uudistusohjelma, talousteoria ja moraalijärjestelmä. Alkion maalaisliitto oli selkeä keskustalainen vaihtoehto toisille poliittisille ideologioille vasemmalla ja oikealla.

---

<sup>286</sup> Hokkanen 1986, 187.

## LÄHTEET

### Alkuperäislähteet

### Kirjallisuus

Alkio, Santeri (1907), *Kirjoitelmia Maalaisliitto-Kysymyksistä*. Ilkan kirjasia N:o 2. Vaasa: Sanomalehti-Osuuskunta Ilkan kirjapaino.

Alkio, Santeri (1908), *Kun Suomesta maahenki katosi*. Ilkan kirjasia N:o 6. Vaasa: Sanomalehti-Osuuskunta Ilkan kirjapaino.

Alkio, Santeri (1916), *Maalaisliitto – suuntaviivoja*. Maalaisliiton kirjallisen yhdistyksen toimituksia N:O 2. Vaasa: Sanomalehti-Osuuskunta Ilkan kirjapaino.

Alkio, Santeri (1917), *Maalaisliittolaista talous- ja yhteiskuntaoppia*. Ylipainos ”Ilkasta”. Vaasa: Ilkan kirjapaino.

Alkio, Santeri (1918), *Maalaisliitto ja hallitusmuotokysymys*. Vaasa: Sanomalehti-Osuuskunta Ilkka.

Alkio, Santeri (1919a), *Yhteiskunnallista ja valtiollista*. Santeri Alkio, kootut teokset XII. Edistysseurojen kustannus Oy. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino.

Alkio, Santeri (1919b), *Maalaispolitiikkaa I*. Edistysseurojen kustannus Oy. Lahti: Etelä-Suomen sanomain kirjapaino-osakeyhtiö.

Alkio, Santeri (1919c), *Ihminen ja kansalainen*. Suomen nuorison liiton kirjasto n:o 1. Helsinki.

Alkio, Santeri (1919d), *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta. Nälkäisille leipää, työttömille työtä*. Vaasa: Sanomalehtiosuuskunta Ilkka. R. L. Kirjapaino.

Alkio, Santeri (1921), *Maalaispolitiikkaa II*. Edistysseurojen kustannus Oy. Lahti: Etelä-Suomen sanomain kirjapaino-osakeyhtiö.

Alkio, Santeri (1922), *Talonpoika ja Suomen vapaus*. Vaasa: Osakeyhtiö Ilkan kirjapaino.

Alkio, Santeri, (2012), *Santeri Alkion päiväkirjat: Profeetta 1914–1918*. Toimittanut Kari Hokkanen. Helsinki: Edita.

Kuisma, Juha, Niemelä, Seppo (1983), *Santeri Alkio, Ituja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

## Tutkimuskirjallisuus

Alanen, Aulis J. (1964), *Hannes Gebhard*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Alanen, Aulis J. (1976), *Santeri Alkio*. Porvoo: WSOY.

Alanen, Aulis J. (1981), *Taisteleva sanomalehti: 1. Ilkka Alkion aikana 1906–1930*. Seinäjoki: Ilkka.

Alkio, Santeri, Kallio, Kyösti, Karpio, Vihtori, Laitinen, Taavetti, Liakka, Niilo, Soininen, Mikael, Voionmaa, Väinö, Östlund, David, (1922), *Aatteen mies*. Maalaisliiton sanomalehtimiesyhdistys. Edistysseurojen kustannus Oy. Helsinki.

Borg, Olavi (1965), *Suomen puolueet ja puolueohjelmat*. Poliitiikan tutkimuksia/ Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja. Helsinki: WSOY.

Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin, Stenius, Henrik (1987), *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Autio, Sari, Katajala-Peltomaa, Sari, Vuolanto, Ville (toim.) (2001), *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino.

Eduskunta. Edustajamatrikkeli. Kansanedustajat 1907–.  
<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hxent.htm>, viitattu 20.10.2014.

Ellilä, E.J. (1936), *Santeri Alkion kirjalliset julkaisut*. Porvoo: NVL:n kirjanystävien harrastuspiiri.

Hakalehto, Ilkka (1986), *Maalaisliitto-keskustapuolueen historia 1. Maalaisliitto autonomian aikana*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Halmesvirta, Anssi, Ojala, Jari, Roiko-Jokela, Heikki, Vilkuna, Kustaa H.J.: *Historian sanakirja*. Helsinki: Gummerus.

Hokkanen, Kari (1986), *Kyösti Kallio 1: 1873–1929*. Porvoo: WSOY.

Hyrkkänen, Markku (2002), *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija, Stenius, Henrik, (toim.) (2003), *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.

Hämäläinen, Pekka (toim.) (1977), *Santeri Alkio poliitikkona*. Helsinki: Maaseudun sivistysliitto.

Isohookana-Asunmaa, Tytti (1980), *Maalaisliitto Pohjois-Suomessa: kehitysjakso vuosina 1906–1939*. Julkaisuja C. Turku: Turun yliopisto.

Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo, Nevakivi, Jukka (2009), *Suomen poliittinen historia*. Helsinki: WSOY.

- Jutikkala, Eino (1958), *Suomen talonpojan historia*. Turku.
- Kalela, Jorma (1972), *Historian tutkimusprosessi: metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalela, Jorma (2000), *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kananen, Ilkka (1986), MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Elintarvikepulasta omavaraisuuteen 1917–1949. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Karonen, Petri (2004), *Patruunat ja poliitikot: yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920*. Historiallisia tutkimuksia 217. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Koselleck, Reinhart (2004), *Futures past: on the semantics of historical time*. Studies in contemporary German social thought. Irvington, NY: Columbia University Press.
- Kurth, Rami, Soikkanen, Timo (toim.) (2006), *Yksilö ja yhteisö: henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia. Turku.
- Kurunmäki, Jussi (2001), *Käsitehistoria. Näkökulma historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen*. *Politiikka* 43:2.
- Kääriäinen, Seppo (2002), *Sitä niittää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Lenin, Vladimir Iljitš (1917), *Huhtikuun teesit*. Petroskoi: Karjais-Suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike.
- Mickelsson, Rauli (2007), *Suomen puolueet: Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Moilanen, Laura-Kristiina (2008), *Talonpoikaisuus, säädyllisyys ja suomalaisuus 1800–1900 –lukujen vaihteen suomenkielisen proosan kertomana*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in humanities 105.
- Mylly, Juhani (1975), *Maalaisliiton synty*. Poliittisen historian tutkimuksia 1975, 1. Turku: Turun yliopisto.
- Mylly, Juhani (1978), *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka: Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan. I, Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933*. Turun yliopiston julkaisuja. Scripta lingua Fennica edita, osa 21. Turku: Turun yliopisto.
- Mylly, Juhani (1980), *Vuosien 1905–07 murros Suomen puoluejärjestelmän kehityksessä*. Poliittisen historian tutkimuksia / Turun yliopisto. Turku.

Mylly, Juhani (1985), *Johdanto. Teoksessa: Poliittinen historia ja yhteiskuntatieteet*. Mylly, Juhani (toim.). Turun yliopisto, poliittinen historia. Julkaisuja C:23. Turku.

Mylly, Juhani (toim.) (1986), *Poliittinen historia ja yhteiskuntatieteet*. Julkaisuja/Turun yliopisto. Turku: Turun yliopisto.

Mylly, Juhani (1989), *Maalaisliitto-keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Nenonen, Kaisu-Maija, Teerijoki, Ilkka (1998), *Historian suursanakirja*. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Nevakivi, Jukka, Hentilä, Seppo, Haataja, Lauri (1993), *Poliittinen historia*. Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Finn Lectura.

Numminen, Jaakko (1961), *Suomen nuorisoseuraliikkeen historia: 1, Vuoden 1881–1905*. Helsinki: Otava.

Nykänen, Tapio (2012), *Kahden valtakunnan kansalaiset: vanhoillislestadiolaisuuden poliittinen teologia*. Rovaniemi: Lapland University Press.

Paasivirta, Juhani (1949), *Suomen itsenäisyyskysymys 1917: 2, Eduskunnan hajoituksesta itsenäisyysjulistukseen*. Porvoo: WSOY.

Palonen, Kari (1975), *Aatevirtauksia Suomessa Snellmanista nykyaikaan*. Helsinki: Opintotoiminnan keskusliitto.

Peltonen, Matti (toim.) (2004), *Suomen maatalouden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Pentikäinen, Juha, Suojanen, Päivikki, Sinikara, Kaisa (toim.) (1975), *Uskonnollinen liike: suomalaisia tapaustutkimuksia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Sahlberg, Arja (1995), *Koivu sekä tähti: ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessa toiminnassa*. Acta Universitatis Tamperensis; 454. Tampere: Tampereen yliopisto.

Skinner, Quentin (2002), *Visions of politics. Vol 1, Regarding method*. Cambridge: Cambridge University Press.

Soikkanen, Timo (1986), *Poliittisen historian tutkimusopas*. Turun yliopiston julkaisuja C. Turku: Turun yliopisto.

Takala, Jukka-Pekka (1980) *Santeri Alkion yhteiskunnallinen ajattelu*. Tutkijaliiton julkaisusarja, 11. Helsinki: Suomen tutkijaliitto.

Tuikka, Timo J. (2007) *Kekkosen konstit – Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitteet teoriasta käytäntöön 1933–1981*. Jyväskylä Studies in humanities 70. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tuomari, Paavo (1954), *Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet*. Helsinki: Maaseudun nuorten liitto.

Vihavainen, Timo (2005), *Venäjän intelligentsija ja vallankumous*. Teoksessa: Ahonen Kalevi et al. (toim.) *Historia ja herrasmies. Seppo Zetterbergille omistettu juhlakirja*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos. 89–107.

Vihola, Teppo, (1991), *Leipäviljasta lypsykarjaan: maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.